

Міністерство внутрішніх справ України
Національна академія внутрішніх справ

Артем Нікітін

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ЗЛОЧИНИ,
ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ЗЛОЧИННИМ ВПЛИВОМ:
теорія і практика**

Монографія

Київ – 2025

Науковий редактор

Микола Хавронюк, доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, професор кафедри кримінального
та кримінального процесуального права
Національного університету «Киево-Могилянська академія».

Рецензенти:

Вячеслав Навроцький, доктор юридичних наук,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
професор кафедри теорії права та прав людини
Українського католицького університету, професор;

Андрій Вознюк, доктор юридичних наук, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем
протидії злочинності навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ;

Зоя Загинея-Заболотенко, доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології
та судоустрою Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Н71 **Нікітін А. О.**
**Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним
впливом: теорія і практика** : монографія / за наук. ред. М. Хавронюка.
Київ: Видавництво «Норма права», 2025. 304 с.

ISBN 978-617-8306-29-8

Монографія спрямована на вирішення наукового та практичного
завдання щодо пошуку оптимальної моделі кримінальної відповідальності
за злочини, пов'язані зі злочинним впливом. Комплексно проаналізовано
генезу, сутність, відповідність міжнародним стандартам, зокрема acquis
Євросоюзу, положень чинного Кримінального кодексу України (статті 255,
255¹, 255², 255³) та проекту нового Кримінального кодексу України
(Розділ 7.1), що передбачають кримінальну відповідальність за ці злочини,
а також запропоновано зміни до зазначених актів.

Видання призначене для наукових співробітників, викладачів, аспіран-
тів, студентів закладів вищої освіти юридичного профілю, а також суддів,
прокурорів, працівників органів правопорядку та всіх, хто цікавиться
актуальними питаннями сучасного українського кримінального права.

УДК 343.222.4:343.23].01(477)(02)

Видавництво «Норма права» прагне
сталого майбутнього для нашого
бізнесу, наших читачів і нашої планети.
У цьому виданні використано папір,
сертифікований FSC® та PEFC™

ISBN 978-617-8306-29-8

© Нікітін А. О., 2025
© Видавництво «Норма права», 2025

Зміст

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....5

ВСТУП.....6

Розділ 1

Загальні аспекти кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом

1.1. Генеза і стан наукового дослідження
кримінальної відповідальності за злочини,
пов'язані зі злочинним впливом 13

1.2. Підстави та приводи криміналізації діянь
у кримінальному праві України та відповідність
положень Кримінального кодексу України,
що встановлюють відповідальність за злочини,
пов'язані зі злочинним впливом,
цим підставам та приводам 35

1.3. Кримінальна відповідальність за злочини,
пов'язані зі злочинним впливом, за законодавством
деяких зарубіжних держав 54

Висновки до Розділу 1 81

Розділ 2

Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, за Кримінальним кодексом України

2.1. Поняття та ознаки злочинного впливу 87

2.2. Об'єкт та об'єктивна сторона злочинів,
пов'язаних зі злочинним впливом 117

2.3. Суб'єкт та суб'єктивна сторона злочинів,
пов'язаних зі злочинним впливом 157

2.4. Особливості заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються у кримінальному провадженні у зв'язку із вчиненням злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом	178
<i>Висновки до Розділу 2 . . . . .</i>	202
Розділ 3	
Перспективи кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, в кримінальному праві України	
3.1. Положення Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, у світлі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини	211
3.2. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, у проєкті нового Кримінального кодексу України.	233
<i>Висновки до Розділу 3 . . . . .</i>	252
ВИСНОВКИ	255
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	263
ДОДАТКИ	
Додаток I	297
Додаток II	298
Додаток III	300

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС	–	Європейський Союз
ЄСПЛ	–	Європейський суд з прав людини
ЕКПЛ	–	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Верховною Радою України 17 липня 1997 року
Конвенція ООН	–	Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікована Верховною Радою України 04 лютого 2004 року
КК	–	Кримінальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 05 квітня 2001 року
КК 1961 року	–	Кримінальний кодекс УРСР 1961 року
КНР	–	Китайська Народна Республіка
КПК	–	Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2013 року
Постанова ПВСУ № 13	–	Постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23 грудня 2005 року «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»
Проєкт КК	–	проєкт нового Кримінального кодексу України, розроблений Робочою групою з питань розвитку кримінального права, станом на 02 квітня 2025 року
Рамкове рішення	–	Рамкове рішення Ради ЄС «Про боротьбу з організованою злочинністю» від 24 жовтня 2008 року № 2008/841/JHA
США	–	Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Протидія злочинності залишається одним з пріоритетних завдань держави, для виконання якого створюється низка державних інституцій на чолі з незалежним арбітром – судом. Організована злочинність як найнебезпечніший її вияв, потребує розроблення особливих, посилених механізмів протидії, для ефективного функціонування яких необхідна відповідна правова база, зокрема кримінально-правова, розроблена на належному рівні.

Згідно з даними офіційної статистики органів правопорядку, кількість виявлених в Україні організованих груп і злочинних організацій з 2016 року і принаймні до повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну хоча й повільно, проте збільшувалася кожного року, як і кількість злочинів, учинених ними¹. Імовірно, така тенденція була пов'язана, зокрема, із тим, що в Україні збільшувалася кількість осіб, які мають певний авторитет та вплив у злочинному середовищі, а тому здатні створювати організовані злочинні угруповання, керувати ними, координувати злочинну діяльність інших осіб, підвищуючи її ефективність. Таке збільшення, на думку законодавця, частково зумовлено й тим, що до України з інших країн, зокрема з Грузії, прибували «зłodії в законі» після встановлення в цій країні кримінальної відповідальності за наявність в особи такого статусу.

Крім того, війна, розпочата російською федерацією проти України ще 2014 року, сприяє, зокрема, зростанню рівня насильства у суспільстві, кількості різноманітної зброї, наркотичних засобів, одурманюючих речовин, що знаходяться в незаконному обігу у населення, створюючи додаткові сприятливі умови для організованої злочинності, а отже, і для можливостей впливу на неї з боку кримінальних авторитетів. Система органів правопорядку України, яка поступово реформується та оновлюється, на жаль, не завжди може повноцінно проти-

діяти їй, а повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 2022 року змістило основну увагу органів правопорядку на інші категорії злочинів. Використання окремих адміністративних засобів, як-от санкції РНБО, як інструменту для протидії злочинній діяльності певних осіб, зокрема тих, які мають злочинний вплив, викликає небезпідставні сумніви².

На цьому тлі прийняття Верховною Радою України 4 червня 2020 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою», яким, зокрема, внесено суттєві зміни до Розділу IX Особливої частини КК та встановлено кримінальну відповідальність за нові злочини, пов'язані зі злочинним впливом, видається логічно обумовленим та необхідним кроком. Водночас продуманість і обґрунтованість цього кроку з позицій законодавчої техніки, узгодження нових положень з уже наявними й апробованими часом положеннями КК та їх відповідність принципу правової визначеності, як складової принципу верховенства права, небезпідставно викликає багато запитань як у науковців, так і практиків, які потребують належних відповідей. Внаслідок цього створюється реальний ризик того, що криміналізація таких діянь усупереч задекларованій меті може спричинити ускладнення передусім не певним категоріям правопорушників, а навпаки – органам правопорядку та суду, призводячи до неправильного застосування ними відповідних норм кримінального закону і, як наслідок, істотного порушення прав осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, надмірного витрачання ресурсів системи кримінальної юстиції, яких і так не вистачає.

Наразі в юридичній літературі проблемам кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом (якщо не враховувати створення, керівництво злочинною організацією та іншими злочинними спільнотами, кримінальна відповідальність за які була передбачена в КК і до цього) присвячено порівняно небагато уваги. Аналізували аспекти цієї проблеми О. Бахуринська, А. Вознюк, О. Дудоров, О. Кваша,

¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2513&skl=10

² Нікітін А. О. Санкції РНБО як спосіб протидії суб'єктам злочинного впливу. *Сучасний вимір держави і права: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 18–19 черв. 2021 р.)*. Львів : Західноукр. орг. «Центр правничих ініціатив», 2021. С. 73–75.

І. Копйова, Р. Мовчан, В. Навроцький, О. Околіт, В. Речицький, М. Фоменко, М. Хавронюк, С. Чернявський, І. Фріс, П. Фріс, Т. Шевченко, К. Юртаєва. Праці, присвячені цим питанням, обмежуються, в основному, науковими статтями, тезами виступів на наукових конференціях та думками окремих фахівців, висловлених на юридичних порталах, що закономірно, оскільки з моменту прийняття відповідних змін до КК минуло порівняно небагато часу. Першим комплексним дослідженням зазначених змін до КК України став науково-практичний коментар А. Вознюка, О. Дудорова та С. Чернявського «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар» (2021).

А. Вознюк продовжує досліджувати питання кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, і має чи не найбільше публікацій серед вітчизняних вчених саме з цієї тематики. Крім того, під його науковим керівництвом 2023 року в Національній академії внутрішніх справ О. Околіт захистив дисертацію «Кримінальна відповідальність за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній», що стала першою дисертаційною роботою, у якій ґрунтовно висвітлено питання кримінальної відповідальності щодо деяких злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом, захищеною вже після внесення відповідних змін до КК.

Цілком очікувано, що кількість наукових праць, присвячених цій темі, поступово збільшуватиметься, однак наразі питання кримінальної відповідальності за нові злочини, пов'язані зі злочинним впливом, залишаються недостатньо малодослідженими.

Водночас злочини, пов'язані зі злочинним впливом, які були передбачені в КК ще до внесення зазначених змін (створення та керівництво злочинною організацією), були предметом дисертаційних досліджень Л. Демидової (2003), Б. Українця (2009), А. Вознюка (2018), а також дисертаційних досліджень, присвячених інституту співучасті у злочині, зокрема, О. Кваші (2013), Р. Орловського (2019) та інших. Однак стосувалися вони, звичайно, «старих» норм кримінального закону, які в подальшому зазнали суттєвих змін.

Окреслені вище обставини у своїй сукупності, безумовно, сформували значний науковий інтерес, засвідчують актуальність обраної теми монографічного дослідження та нагальну необхідність у його проведенні.

У першому розділі досліджено загальні питання кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, – історія її встановлення у кримінальних законах, що діяли на території України у різний час, а також її регламентація у кримінальних законах деяких зарубіжних держав; у другому розділі надано характеристику об'єктивним та суб'єктивним елементам складів відповідних злочинів, а також заходам кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб за їх вчинення; у третьому розділі визначено перспективи кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, передбаченої чинним КК, крізь призму її відповідності вимогам ЄКПЛ та практиці ЄСПЛ, а також у Проекті КК. За результатами здійсненого дослідження сформульовано пропозиції з удосконалення положень як чинного КК України (ст. 255–255²), так і Проекту КК (Розділ 7.1 Особливої частини), викладені в додатках.

Основу монографії становить дисертація «Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом», захищена 14 червня 2024 року у разовій спеціалізованій вчній раді № 081-28-03-2024-36 Національного університету «Киево-Могилянська академія» на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Висловлюю слова щирої вдячності доктору юридичних наук, професору Миколі Івановичу Хавронюку, передусім за те, що він прийняв мене в учні та протягом чотирьох років підготовки згаданої дисертації, а потім і цієї монографії, безперервно підтримував і спрямовував мене.

Глибока вдячність колективу кафедри кримінального та кримінального процесуального права Факультету правничих наук Національного університету «Киево-Могилянська академія», насамперед її завідувачу – доктору юридичних наук, професору Володимирі Галагану за постійну підтримку та мотивацію до подальшої наукової діяльності.

Слова щирої вдячності автор адресує шановним рецензентам цієї роботи – доктору юридичних наук, професору Вячеславу Навроцькому, доктору юридичних наук, професору Зої Загиней-Заболотенко, доктору юридичних наук, професору Андрію Вознюку за слушні, конструктивні зауваження.

РОЗДІЛ 1

Загальні аспекти кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом

1.1. Генеза і стан наукового дослідження кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом

1.1.1. Генеза і стан наукового дослідження кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, включені до Кримінального кодексу України Законом № 671-IX

Усебічне дослідження норм права, зокрема кримінального, вимагає не лише їх вивчення у статичі, але і у динаміці, з огляду на попередній досвід нормотворчості та правозастосування. Вивчення норм права з історичної перспективи дає змогу краще осмислити їх суть і, як наслідок, виявити їх вади.

Оскільки поняття злочинного впливу, як і поняття суб'єкта (підвищеного) злочинного впливу, а також нові склади кримінальних правопорушень, пов'язаних зі злочинним впливом, які не стосуються створення злочинної організації чи керівництва нею, були включені до КК вперше Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 04 червня 2020 року № 671-IX, то наразі існує досить обмежена кількість публікацій українських науковців, присвячених безпосередньо їх кримінально-правовому дослідженню.

Водночас, досить схожі якщо не за змістом, то принаймні за метою, законодавчі ініціативи вносили до Верховної Ради України ще у 2012 році (проект Закону України № 10506 «Про доповнення Кримінального кодексу України положеннями про відповідальність «злочинців в законі» та осіб, що належать до злочинського миру»)³ та наприкінці 2014 року (проект Закону України № 1188 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо відповідальності для «злочинців в законі» та за злочини, вчинені злочинними угрупованнями»)⁴. Хоча ці

³ Про доповнення до Кримінального кодексу України положеннями про відповідальність «злочинців в законі» та осіб, що належать до злочинського миру : проект Закону України від 22 трав. 2012 р. № 10506. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=10506&skl=7

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо відповідальності для «злочинців в законі» та за злочини, вчинені злочинними угруповання-

проекти серед пропонованих новел до КК не містили понять «злочинний вплив» і «суб'єкт (підвищеного) злочинного впливу», очевидно, що їх основною метою була протидія кримінально-правовими засобами особам, які мають такий вплив у злочинному середовищі.

Тоді ж (у 2015 році) деякі автори вже наголошували, що згадані у другому з цих законопроектів складні та заплутані законодавчі конструкції, крім низки недоліків (наприклад, використання жаргонізмів, інших не притаманних національному кримінальному праву формулювань та категорій), ще й не цілком відповідали принципу верховенства права в частині такої його складової, як принцип правової визначеності⁵.

Крім цих зауважень згодом у літературі також висловлювалась думка, що запропоновані останнім проектом нові склади злочинів фактично вже визнані такими українським кримінальним законодавством при описі видів співучасників (ст. 27 КК), форм співучасті (ст. 28 КК) та конкретних складів злочинів (чинна на той час ст. 255 КК)⁶.

Наприкінці 2019 року Президент України вніс до Верховної Ради України проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою», яким спочатку пропонувалось:

– доповнити ст. 28 КК частиною 5 з новою формою групової злочинності («злочинна спільнота») та визначенням поняття «злочин у законі»;

– доповнити ст. 29 КК частиною 6, яка передбачала б особливості кримінальної відповідальності осіб, які вчинили діяння в складі або в інтересах злочинної організації чи злочинної спільноти;

ми) : проект Закону України від 2 груд. 2014 р. № 1188. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52627

⁵ Кваша О. О., Гацелюк В. О., Перемот С. В. Проблеми внесення поняття «злочин у законі» до Кримінального кодексу України. *Правова держава*. 2015. Вип. 26. С. 372.

⁶ Васильєв А. А., Орлов Ю. В., Черевко К. О. Криміналізація участі у «злочинському співтоваристві» та пропаганди «злочинського світу» як заходи протидії організованій та професійній злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації*. 2018. № 2. С. 120–131.

– викласти ч. 1 ст. 255 КК у новій редакції, яка встановлювала б кримінальну відповідальність за створення злочинної організації або керівництво нею чи участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією;

– доповнити Розділ IX Особливої частини КК новими статтями (255¹, 255² та 255³), які передбачали б кримінальну відповідальність за: 1) створення злочинної спільноти або керівництво такою спільнотою чи участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою спільнотою, а також перебування особи в статусі «злочин у законі» (ст. 255¹); 2) звернення до «злочинця у законі» чи іншого учасника злочинної спільноти з проханням вчинити злочин та/або здійснити вплив у будь-якій формі на третіх осіб з метою прийняття ними рішень чи вчинення або невчинення ними дій (ст. 255²); 3) організацію проведення зустрічі (сходки) представників злочинних організацій чи злочинних спільнот з метою розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій злочинних організацій чи злочинних спільнот, а так само сприяння в її проведенні або керівництво такою зустріччю (сходкою) (ст. 255³);

– викласти у новій редакції ст. 256 КК, яка передбачала б кримінальну відповідальність за заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинної організації чи злочинної спільноти або укриття їх злочинної діяльності⁷.

Цей проект також став об'єктом критики. Зокрема, Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України у своєму висновку до нього вказало на неприпустимість використання у тексті КК жаргону, яким користуються учасники кримінального світу, чим фактично легітимізується злочинна культура, а також оцінних формулювань для визначення терміну «злочин у законі», які є надто загальними і можуть тлумачитись по-різному (наприклад, «притаманні злочинному середовищу традиції і правила поведінки»). Також у висновку окремо наголошено на сумнівності передбачення кримінальної відповідальності за «перебування особи в статусі

⁷ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою : проект Закону України від 2 груд. 2019 р. № 2513. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506

сі «злодій у законі», оскільки перебування особи у певному статусі не відповідає іншим базовим положенням КК, зокрема ст. 2 у її чинній редакції (діяння як обов'язковий елемент будь-якого складу кримінального правопорушення)⁸.

О. Бахуринська, коментуючи зазначений законопроект, відзначила прагнення українського законодавця слідувати позитивному досвіду інших держав (передусім Грузії) у боротьбі з організованою злочинністю та криміналізації «злодіїв в законі». Вона також поділяє думки інших науковців стосовно того, що наразі в арсеналі правоохоронних органів достатньо положень статей 27, 28 та 255 КК, щоб за умови правильного документування оперативної інформації та іншого доказового матеріалу притягнути будь-якого «злочинця в законі» до кримінальної відповідальності⁹.

Згодом концепція розглядуваного законопроекту була суттєво змінена, в результаті чого 04 червня 2020 року Верховною Радою України прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою», яким внесено такі зміни до КК:

1) викладено в новій редакції ст. 255, яка передбачає кримінальну відповідальність за створення, керівництво злочинною організацією, її структурними частинами (ч. 1) або злочинною спільнотою (ч. 4), участь у злочинній організації (ч. 2), у тому числі вчинені службовою особою з використанням службового становища (ч. 3), або суб'єктом підвищеного злочинного впливу (ч. 5). Водночас, ч. 6 цієї статті передбачає спеціальний вид звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ч. 2 або 3 цієї ж статті, а примітка до цієї статті надає визначення понять «злочинний вплив» та «особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного

⁸ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою : проект Закону України від 2 груд. 2019 р. № 2513. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506

⁹ Бахуринська О. О. Поняття «злочинна спільнота»: проблеми правового та кримінологічного визначення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 191–192.

злочинного впливу», до якої відноситься і особа, яка має статус «вора в законі»;

2) доповнено Розділ IX Особливої частини КК трьома новими статтями, якими передбачена кримінальна відповідальність за:

– умисне встановлення або поширення у суспільстві злочинного впливу за відсутності ознак, зазначених у ч. 5 ст. 255 КК (ст. 255-1). При цьому ч. 5 ст. 255 КК передбачає кримінальну відповідальність за створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами, участь у ній та створення злочинної спільноти, якщо вони вчинені особою, яка здійснює злочинний вплив, або особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі «вора в законі»;

– організацію, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці) (ст. 255-2). При цьому ч. 2 цієї статті передбачає спеціальний вид звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених цією статтею;

– звернення до особи, яка завідомо для винного може здійснювати злочинний вплив, зокрема до особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі «вора в законі», з метою застосування нею злочинного впливу (ст. 255³);

3) незначно змінено диспозицію ч. 2 ст. 256 КК (уточнено кваліфікуючу ознаку заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності службовою особою з використанням службового становища)¹⁰.

Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України у своїх зауваженнях багато у чому погодилось з попередньо висловленими думками, зокрема Головного науково-експертного управління, стосовно фактичної легітимізації злочинного жаргону введенням до тексту КК поняття «вор в законі», використання оцінних суджень у визначенні цього

¹⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою : Закон України від 4 черв. 2020 р. № 671-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/671-20>

поняття, що матиме наслідком правову невизначеність, а також достатності чинних норм КК щодо співучасті у злочині та відповідних положень Особливої частини КК для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які здійснюють злочинний вплив¹¹. Водночас, воно в цілому оминуло своєю увагою запропоновану цим Законом концепцію злочинного впливу, яка, по суті, є основною новелою, що була ним введена до українського кримінального законодавства.

Утім, ще до прийняття цього законопроекту парламентом як закону переважна більшість наукової спільноти виступила з критикою запропонованих нових статей КК, яка стосувалась особливостей формулювання їх диспозицій, аналізу визначень, розміщених у примітці до нової редакції ст. 255 КК, проблем розмежування злочинного впливу від інших кримінально-правових понять, зокрема окремих видів співучасників.

На думку М. Хавронюка, законопроект містить низку положень, що суперечать принципам юридичної визначеності та пропорційності (визначення злочинного впливу та особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі»), а тому не відповідає принципу верховенства права і повинен бути повернений для повторного розгляду, а у разі його підписання Президентом України – взагалі визнаний неконституційним¹². З вказаним твердженням важко не погодитись, передусім враховуючи не лише використання розмитих формулювань у цих визначеннях, про що буде зазначено окремо, а й загалом їх логічну неузгодженість між собою.

О. Кваша зауважила, що сама назва законопроекту не відповідає його змісту, оскільки у ньому йдеться про відповідальність осіб, наділених певним статусом, а не про відповідальність злочинної спільноти. Загалом же, погоджуючись із попередніми авторами, на її думку, інституту співучасті та ст. 255 КК без внесення до неї змін достатньо для притягнення до кримі-

нальної відповідальності учасників злочинних організацій¹³. О. Кваша, як майже і усі попередні автори, вкотре наголошує на неможливості використання жаргонних слів у офіційному тексті закону, що, на нашу думку, є абсолютно обґрунтованим¹⁴. У цьому контексті додамо, що термін «вор в законі» є очевидною калькою з російської мови, характерною для злочинного середовища.

К. Юртаєва, аналізуючи нову редакцію ст. 255 КК, зауважила, що у порівняно з попередньою редакцією цієї статті, законодавець декриміналізує таке діяння як участь особи у злочинах, вчинюваних злочинною організацією (ч. 1 ст. 255 КК у попередній редакції). Це, на її думку, створює проблему кримінально-правової кваліфікації діянь осіб, які не є членами злочинної організації, але беруть участь у злочині, вчинюваному такою організацією. Найбільш прийнятним варіантом кримінально-правової кваліфікації таких дій, як вона вважає, є співучасть особи у конкретному злочині, що охоплювався її умислом¹⁵. На нашу думку, саме ці зміни не є критичними, оскільки, по-перше, випадків вчинення саме цього злочину, передбаченого попередньою редакцією ч. 1 ст. 255 КК, у правоохоронній та судовій практиці знайдено не було, по-друге, вважаємо, що такі дії і є співучастю особи у вчиненні конкретного кримінального правопорушення, про що, власне, дослідниця і зазначила.

А. Вознюк визначив злочинний вплив як «нову філософію протидії організованій злочинності» й «унікальну розробку

¹³ Кваша О. О. Легітимація статусу «злочинця в законі» як панацея протидії організованій злочинності в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 трав. 2020 р.)* : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. С. 69–70. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17724>

¹⁴ Кваша О. О. Злочинна спільнота: критичний погляд на новелу Кримінального кодексу України. *Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям. VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Львів, 17–18 верес. 2020 р.)*. Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 45–47.

¹⁵ Юртаєва К. В. Кваліфікація діянь осіб, що беруть участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, в контексті змін до законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 19 черв. 2020 р.)*. Харків : Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук, 2020. С. 231.

¹¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою (друге читання) : зауваження до проекту Закону України від 16 берез. 2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506

¹² Хавронюк М. І. Кримінальний закон – двосічне лезо: з ним треба бути обережнішим. Центр політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/analytical-materials/15-22-2020/#link4>

українських фахівців», оскільки він дозволяє вирішити проблему відсутності в КК кримінальної відповідальності за організа-торські, підбурювальницькі та пособницькі дії стосовно злочинної діяльності загалом, а не конкретних злочинів¹⁶. Дослідник зазначає, що в основі «філософії» чинного КК лежить індивідуальне кримінальне правопорушення, яке може бути вчинене як самостійно, так і у співучасті. Криміналізація ж злочинного впливу стосується діянь, пов'язаних не з певним злочином, а з кримінально протиправною діяльністю і в такий спосіб усуває низку прогалин у підставах притягнення до кримінальної відповідальності найбільш небезпечних представників організованої злочинності¹⁷. По суті таку ж позицію у своїй дисертації висловив і О. Околіт¹⁸. На нашу думку, вона не є цілком зрозумілою, оскільки одразу постає запитання, що самі дослідники розуміють під кримінально протиправною (злочинною) діяльністю, як наслідок створюється принаймні сумнів у її відповідності принципам правової визначеності та індивідуалізації кримінальної відповідальності особи, хоча, можливо, автори вважають, що від них і варто відійти у деяких випадках.

Схожої думки з цього приводу і О. Сосніна: зазначені новели мають прогресивний характер і спрямовані на впорядкування правозастосовної практики. Водночас, на її думку, з теоретичної точки зору деякі аспекти цих норм викликають низку питань, які потребують подальшого вивчення та обговорення¹⁹. При цьому, які аспекти нових норм у неї викликають питання і які саме авторка, на жаль, не конкретизує.

¹⁶ Вознюк А. А. Протидія організованій злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1. С. 181. <https://visnykpau.com/index.php/journal/article/view/399/297>, DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.1.18>

¹⁷ Вознюк А. А. Встановлення або поширення злочинного впливу: актуальні питання кримінальної відповідальності. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3 (17). С. 24–25. DOI: [10.34015/2523-4552.2021.3.03](https://doi.org/10.34015/2523-4552.2021.3.03). <https://visnykpau.com/index.php/journal/article/view/514/394>

¹⁸ Околіт О. В. Кримінальна відповідальність за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2023. С. 119.

¹⁹ Сосніна О. В. Відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою: новели кримінального законодавства. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації : зб. тез доп. наук.-практ. конф., при-*

Примітно, що і у А. Вознюка на цьому переліченні переваг концепції злочинного впливу закінчується. Акцентуючи на низці істотних помилок, допущених у визначенні поняття злочинного впливу, він слушно зауважив, що за логікою цього визначення злочинним впливом є не сприяння особи злочинній діяльності чи інший її вплив на таку діяльність, а будь-які дії особи, яка наділена певними ознаками (авторитетом чи іншими особистими якостями), що, звичайно, є невірним. При цьому автор аргументовано доводить, що концептуально важливого значення при визначенні злочинного впливу набуває дефініція поняття «злочинна діяльність», яке використано у його конструкції. Іншою істотною проблемою, вартою уваги, А. Вознюк визначає діяння, вчинення яких щодо злочинного впливу утворює склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 255¹ КК: його встановлення, посилення та поширення (*посилення злочинного впливу було видалене з тексту законопроекту, підготовленому до повторного другого читання – прим. авт.*). А тому варто було б криміналізувати здійснення злочинного впливу, а не перелічені діяння, пов'язані з ним²⁰.

К. Юртаєва спільно з Р. Романівим, частково повторюючи зауваження А. Вознюка стосовно визначення злочинного впливу, зазначили, що посилення у цьому визначенні на будь-які дії особи повністю підриває вимогу до визначеності кримінально-правових норм, призводячи до об'єктивного ставлення вину²¹. Аналогічну за своєю суттю думку автори висловлюють і стосовно посилення у визначенні злочинного впливу на авторитет, інші особисті якості чи можливості, завдяки яким особа має вплив на злочину спільноту.

В. Речицький, аналізуючи нову редакцію ст. 255 КК, слушно зауважив, що оскільки відповідно до неї участь у злочинній

свяч. пам'яті члена Правління Кримінол. асоц. України, проф. Т. А. Денисової (Харків, 16 квіт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 256–258.

²⁰ Вознюк А. А. Протидія організованій злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1. С. 182–184.

²¹ Юртаєва К. В., Романів Р. Р. Компаративно-критичний аналіз положень КК України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 2 (14). С. 227.

організації становить окремий склад злочину, то входження до злочинної спільноти (участь у ній) через злочинні організації хоча й не передбачене безпосередньо в КК як окремий склад злочину, проте також автоматично є злочином, передбаченим ч. 2 ст. 255 КК. Водночас він стверджує, що участь особи у злочинній спільноті може бути формальною і не пов'язаною із вчиненням нею конкретних суспільно небезпечних діянь, окрім того, постає питання щодо кримінально-правової кваліфікації вступу особи до злочинної спільноти в обхід членства у злочинній організації, коли злочинна спільнота вже створена і особа напряму вступає до неї²².

На думку І. Копйової та К. Ципищук, поняття «злодій у законі» у вітчизняному КК диференціюється на три поняття: особа, яка здійснює злочинний вплив; особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного впливу; «вор у законі». При цьому термін «злодій у законі» охоплює всіх зазначених осіб²³. Автори не пояснюють, яким чином дійшли до таких висновків та як розрізняються вказані суб'єкти між собою, зазначивши лише, що це впливає з пояснювальної записки та порівняльної таблиці, підготовленої до повторного другого читання законопроекту. З таким висновком не можна повністю погодитись хоча б тому, що термін «злодій у законі» в КК просто не вживається. Співвідношення ж інших трьох понять буде проаналізовано в подальших підрозділах монографії.

П. Фріс та І. Фріс зауважили, що запровадження такої форми співучасті, як злочинна спільнота, потребує щонайменше внесення відповідних змін до ст. 28 КК, що не було зроблено. При цьому запропоноване законодавче визначення злочинної спільноти через декілька злочинних організацій є невірним, оскільки, по-перше, до неї можуть входити і організовані злочинні групи, а по-друге, ця форма співучасті за ідеєю законодавця (хоча і не зовсім зрозуміло, як автори її з'ясували)

²² Речицький В. В. Критичний аналіз ст. 255 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за злочини, вчинені «злочинною спільнотою» (станом на 22.07.2020). *Права людини в Україні* : [сайт]. URL: <http://khp.org/1595421303>

²³ Копйова І. А., Ципищук К. В. Щодо доцільності введення категорії «вор/злодій в законі» в кримінальне законодавство України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 2 (14). С. 213.

якісно відмінна і від організованої групи, і від злочинної організації за цілями та масштабами своєї діяльності, структурними зв'язками. Аналізуючи нові злочини, вони зауважують, що визначення злочинного впливу у примітці до ст. 255 КК є занадто розпливчатим та неконкретним, а формулювання об'єктивної сторони відповідних злочинів (умисне встановлення або поширення в суспільстві злочинного впливу; організація або сприяння у проведенні злочинного зібрання; звернення за застосуванням злочинного впливу) також є невизначеними²⁴.

Першим комплексним дослідженням аналізованих норм став науково-практичний коментар А. Вознюка, О. Дудорова та С. Чернявського. Одним з найголовніших, на нашу думку, висновків, до якого автори цього коментаря дійшли, є те, що вчинення особою дій, передбачених ч. 1 (створення, керівництво злочинною організацією або її структурними частинами), ч. 3 (дії, передбачені ч. 1, вчинені службовою особою з використанням службового становища) та ч. 4 (створення, керівництво злочинною спільнотою) нової редакції ст. 255 КК, вже потребує наявності у неї певного злочинного впливу, оскільки без нього вчинити ці дії просто неможливо, а отже, це означає наявність у такої особи статусу суб'єкта злочинного впливу з самого початку. Це має наслідком другий висновок, до якого приходять автори: ч. 5 ст. 255 КК підлягає обмежувальному тлумаченню і за нею мають кваліфікуватися лише дії, вчинені суб'єктом підвищеного злочинного впливу, у тому числі «вором в законі»²⁵.

Автори коментаря слушно зазначають, що за ст. 255¹ КК особа має нести відповідальність, якщо вона не створювала злочинної організації, злочинної спільноти, не керувала ними чи не брала в них участь, тобто спочатку необхідно встанови-

²⁴ Фріс П. Л., Фріс І. П. Про боротьбу зі злочинними спільнотами (нотатки на полях закону). *Юридичний вісник України*. 2020. № 28–29. URL: <https://yvu.com.ua/pro-borotbu-zi-zlochynnymu-spilnotamy-notatky-na-polyah-zakonu/>

²⁵ Вознюк А. А., Дудоров О. О., Чернявський С. С. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України) : наук.-практ. комент. Київ : Норма права, 2021. С. 31.

ти відсутність у діях особи ознак злочинів, передбачених ст. 255 КК²⁶.

Отже, ставлення усіх дослідників до аналізованих нововведень більш ніж критичним, їх аналізують насамперед з точки зору кримінально-правового інституту співучасті у злочині (кримінальному правопорушенні) та її організованих форм, повз що неможливо пройти і це вимагає звернення окремої уваги на даний аспект. Зазначимо, що проаналізовані зауваження були зосереджені саме на диспозиціях нових статей КК, переважно на об'єктивній стороні нових кримінальних правопорушень, водночас їх санкціям, тобто передбаченим покаранням, як і іншим заходам кримінально-правового характеру, що можуть застосовуватись до осіб за вчинення відповідних кримінальних правопорушень, дослідниками в цілому уваги приділено не було, хоча вони, безперечно, мають свої особливості, про що буде йтися у підрозділі 2.4 цієї монографії.

З огляду на зазначене, дослідження кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, буде неповним без принаймні стислого аналізу законів про кримінальну відповідальність, що у різний час діяли на території України, передусім у частині регламентації інституту співучасті у злочині та її форм.

1.1.2. Генеза і стан наукового дослідження кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, до його згадки в кримінальному законі України

Протягом тривалого проміжку часу територія України знаходилась під владою різних держав, правові системи яких йшли різними шляхами розвитку. Не маючи на меті здійснити аналіз усіх кримінальних законів, які діяли на теренах України протягом її історії, що в рамках однієї роботи здійснити просто неможливо, ми зосередимо увагу лише на тих кримінальних законах, які мали певні положення, дотичні до злочинного впливу у його нинішньому розумінні. Зауважимо, що у проце-

²⁶ Вознюк А. А., Дудоров О. О., Чернявський С. С. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України) : наук.-практ. комент. Київ : Норма права, 2021. С. 44.

сі дослідження довелось зважати на доступність/недоступність відповідних джерел, зокрема мовою, яка дає змогу здійснити повноцінний аналіз їх положень.

Кримінальний кодекс Австро-Угорської імперії, прийнятий ще 1787 року, що діяв на території Галичини і Буковини аж до Революції 1918 року в різних редакціях (так звана «Йосифіна»), напряду не надавав ні визначення співучасті, ні її форм, ні видів співучасників. При цьому стаття 7 Розділу 1 «Про злочини в цілому» визначала, що «не лише безпосередня дія робить особу винною у кримінальному правопорушенні, а й будь-яка її співпраця, що впливає зі злого наміру та вільного волевиявлення, як-от віддання наказів, порад, надання винагороди, вказівок, допомоги або будь-яких речей, які стали причиною злочину...або сприяли його вчиненню з більшою обережністю»²⁷.

Вказівок на будь-які форми співучасті не було у цьому кодексі, хоча ст. 165, наприклад, встановлювала кримінальну відповідальність за грабїж, «вчинений особою самотійно або в групі з іншими»²⁸. Проте жодних ознак такої групи не наводилось. Отже, кримінальне законодавство Австро-Угорщини в доволі обмеженому вигляді регламентувало співучасть у злочині, побічно вказуючи на можливе існування у певних випадках злочинного впливу одних співучасників на інших.

Кримінальний кодекс Республіки Польща 1932 року, розроблений Кодифікаційною комісією під керівництвом професора Юліуша Макаревича, не надавав визначення поняття співучасті та її форм, визначав лише два види співучасників: підбурювача та пособника. У Розділі IV Загальної частини (Підбурювання та пособництво, статті 26-30) було закріплено позицію, за якою підбурювання та пособництво є окремими формами вчинення злочину. Підбурювач і пособник відповідали в межах свого умислу незалежно від відповідальності

²⁷ The Emperor's New Code of Criminal Law. Dublin : John Rea, 1787. С. 4. URL: <https://play.google.com/books/reader?id=764iAAAAMAAJ&pg=GBS.PP8&hl=en>

²⁸ The Emperor's New Code of Criminal Law. Dublin : John Rea, 1787. С. 68. URL: <https://play.google.com/books/reader?id=764iAAAAMAAJ&pg=GBS.PP8&hl=en>

особи, яка вчинила (або мала намір вчинити) заборонене діяння (ст. 28)²⁹.

В радянський період перші кодифікаційні роботи на території України здійснювались ще в 1921–1922 роках і були спрямовані на втілення принципу революційної законності³⁰. Їх результатом стало прийняття, зокрема, КК УСРР 1922 та 1927 років.

Кримінальний кодекс УСРР 1922 року в Загальній частині не визначав форми співучасті, а лише види співучасників (виконавець, підмовник та підсобник). У ст. 15 Кодексу визначалось, що за злочин карається як його виконавець, так і підбурювачі та пособники. Водночас, у пунктах «е» та «ж» ст. 25 зазначалось, що міра покарання розрізняється залежно від того, вчинено злочин професійним злочинцем, рецидивістом чи вперше (п. «е») або групою (зграєю, бандою) чи однією особою (п. «ж»)³¹.

В Особливій частині додатково вказувалось на таку форму співучасті як організація, яка може мати різні цілі своєї діяльності: організація, що діє з метою допомоги міжнародній буржуазії (ст. 61), організація, що протидіє з контрреволюційною метою діяльності радянських установ або підприємств (ст. 63), контрреволюційна організація (ст. 66). Участь у таких організаціях каралась однаково – вищою мірою покарання з конфіскацією всього майна³². Загального визначення організації, як і спеціальних ознак перелічених організацій, у Кодексі не наводилось.

В Особливій частині Кодексу 1922 року такого суб'єкта злочину, як «професійний злочинець», не було в жодній зі статей. Натомість лише в одній статті (п. «б» ст. 180) визначено квалі-

²⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320600571/O/D19320571.pdf>

³⁰ Усенко І. Б. Кодифікаційні роботи в УСРР. Перша кодифікація українського радянського законодавства. Енциклопедія історії України / [редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.]. Київ : Наук. думка, 2007. Т. 4 : КаКом. 528 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kodyfikacyjni_roboty_V_USRR

³¹ Кримінальний кодекс УСРР, затверджений ВУЦВК 23 серп. 1922 р. Харків : Наркомюст УСРР, 1922. С. 9–12.

³² Кримінальний кодекс УСРР, затверджений ВУЦВК 23 серп. 1922 р. Харків : Наркомюст УСРР, 1922. С. 20–21.

фікуючий склад крадіжки як такої, що вчинена особою, яка займається крадіжками як професією³³. Вочевидь питання про те, чи можна особу, яка займається крадіжками як професією, прирівняти до професійного злочинця, на рівні закону залишалось відкритим.

Стаття 76 цього Кодексу передбачала кримінальну відповідальність за організацію (*тобто фактично за прояв злочинного впливу – прим. авт.*) та участь у бандах (озброєних зграях) та організованих ними розбійних нападах та пограбуваннях на різні об'єкти незалежно від того, чи супроводжувались такі напади вбивствами або пограбуваннями, а також за пособництво та приховування банд чи їх окремих членів. З огляду на таке формулювання диспозиції статті можна припустити, що у її розумінні банда вважалась різновидом зграї з однією відмітною рисою – озброєністю. За вчинення будь-якої із зазначених дій було передбачено застосування вищої міри покарання та повна конфіскація майна.

Кримінальний кодекс 1927 року був схожим зі своїм попередником: виокремлював такі ж види співучасників злочину (виконавець, підмовник та підсобник), і вказував, що при вчиненні злочину групою (осіб) або бандою судом має застосовуватись більш суворий захід соціального захисту³⁴. Ознаки групи або банди закон традиційно не визначав, а про таких спеціальних суб'єктів злочину, як професійний злочинець та рецидивіст, у ньому вже не йшлося.

В Особливій частині Кодексу 1927 року, крім перелічених у Загальній частині форм групової злочинності, згадувались також: організація, утворена для підготовки або вчинення ряду контрреволюційних злочинів (ст. 54-11) та організація, утворена для підготовки або вчинення ряду злочинів проти порядку управління (ст. 56-28). Парадоксально, що в обох випадках злочинами визнавали лише участь у цих організаціях (без криміналізації їх створення або керівництва), на відміну від бандитизму, під яким визнавалися організація озброє-

³³ Кримінальний кодекс УСРР, затверджений ВУЦВК 23 серп. 1922 р. Харків : Наркомюст УСРР, 1922. С. 55.

³⁴ Кримінальний кодекс УСРР, затверджений ЦВК УСРР 8 черв. 1927 р. Київ : Держ. вид-во політ. літ. УСРР. 1927. С. 13.

них банд та участь у них і в організованому ними нападах (ст. 56-17)³⁵.

Кримінальний кодекс УРСР 1961 року (далі – КК 1961 року), на відміну від своїх попередників, у Загальній частині містив окрему статтю (ст. 19), присвячену співучасті у злочині. Зазначена стаття визначала види співучасників (виконавець, організатор, підмовник та пособник) та вказувала, що ступінь і характер участі кожного з співучасників у вчиненні злочину повинні бути враховані судом при призначенні покарання (ч. 2 ст. 19). Щоправда форми співучасті ні у цій статті, ні у Загальній частині Кодексу не визначались, однак ст. 41 визначала однією з ознак, що обтяжують покарання, вчинення злочину організованою групою³⁶.

Хоча КК 1961 року і не вживав поняття «рецидив/особливо небезпечний рецидив», як впливає з положень його ст. 26, під особливо небезпечним рецидивістом розумілася особа, яка була засуджена до або відбувала покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення перелічених у цій статті тяжких або особливо тяжких злочинів і знову вчинила один з таких злочинів, за який її засуджено до позбавлення волі на певний строк. Такий статус особа набувала за обвинувальним вироком суду. При цьому відповідно до ч. 2 ст. 26 КК 1961 року суд, розглядаючи питання про визнання особи особливо небезпечним рецидивістом, мав враховувати особу винного, ступінь суспільної небезпечності вчинених злочинів, їх мотиви, ступінь здійснення злочинних намірів, ступінь і характер участі у вчиненні злочинів та інші обставини справи.

М. Бажанов, аналізуючи положення цієї статті, розділяв підстави для визнання особи особливо небезпечним рецидивістом на загальні (тобто визначена законом кількість судимостей та призначене особі покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк) та індивідуальні (тобто ті, що характеризують конкретну особу і про які зазначено у ч. 2 ст. 26). Отже, для визнання особи особливо небезпечним рецидиві-

³⁵ Кримінальний кодекс УРСР, затверджений ЦВК УРСР 8 черв. 1927 р. Київ : Держ. вид-во політ. літ. УРСР. 1927. С. 19, 20, 22.

³⁶ Кримінальний кодекс України : Закон Української РСР від 28 груд. 1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2001-05>

стом необхідне було поєднання цих підстав. Особливо небезпечний рецидив міг бути утворений поєднанням як загально-го, так і спеціального рецидиву, простого та складного рецидиву, рецидиву особливо тяжких та тяжких злочинів³⁷.

Крім вчинення злочину особливо небезпечним рецидивістом, у статтях Особливої частини передбачались, зокрема, такі кваліфікуючі ознаки як вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попереднім зговором та організованою групою. Втім, ознак таких груп закон не називав. Їх було визначено 30.11.1990, коли постановою Пленуму Верховного Суду СРСР «Про судову практику у справах про злочини проти особистої власності» доповнено пунктом 13-1, відповідно до якого організована група визначалась як стійке об'єднання двох і більше осіб з метою вчинення одного чи декількох злочинів. Ознака стійкості тлумачилась зокрема через підкорення учасниками організованої групи груповій дисципліні та вказівкам її організатора³⁸.

Особливий інтерес у контексті теми цього дослідження становить праця Ф. Бурчак «Співучасть: соціальні, кримінологічні та правові проблеми», що вийшла друком 1986 року. У ній автор аналізував явище співучасті не лише з позицій кримінального права, а й крізь призму психології та людських взаємовідносин. Він зауважив, що доктрина радянського кримінального права з усією визначеністю підкреслює, що організатори злочинних спільнот підлягають суворій відповідальності. Саме тому соціально-психологічні дослідження лідерства як одного з найбільш значимих факторів групової інтеграції мають важливе значення і для радянської кримінології, і для радянського кримінального права³⁹.

Визнаючи негативну роль лідера у злочинній групі, Ф. Бурчак стверджував, що криміналізація неконкретизованого негативного впливу особи, яка займає у невеликій групі

³⁷ Бажанов М. І. Призначення покарання за радянським кримінальним правом. Київ : Вища шк., 1980. С. 181–183.

³⁸ Про внесення змін і доповнень у постанови Пленуму Верховного Суду СРСР : постанова Пленуму Верховного Суду СРСР від 30 листоп. 1990 р. № 14. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/156172___156172

³⁹ Бурчак Ф. Г. Співучасть. Соціальні, кримінологічні та правові проблеми. Київ : Вища шк., 1986. С. 30.

лідерські позиції, на членів такої групи навряд чи може бути виправдана. Не заперечуючи потенційну суспільну небезпечність таких неконкретизованих дій лідера, автор зауважив, що виявити їх справжню роль у формуванні асоціальної позиції дорослої особи і відповідно ступінь їх суспільної небезпеки складно. Окрім того, необхідно враховувати поширеність таких дій, позитивні і негативні наслідки їх криміналізації, можливості чіткого визначення у складі злочину самого характеру таких дій та багато іншого⁴⁰.

У Загальній частині КК 2001 року вперше було не лише перелічено, а й визначено різновиди форм співучасті, на чому свого часу акцентувала Л. Демидова⁴¹. Водночас, визначення поняття «форма співучасті» чи хоча б такого терміну у чинному кримінальному законі немає, про що зауважує майже кожен дослідник цієї теми.

У зв'язку із нечіткими формулюваннями ст. 27 і 28 КК, майже кожен дослідник цієї теми пропонує власні, інколи оригінальні, варіанти їх вдосконалення, які одночасно можуть суперечити висновкам інших вчених. Не змогли повністю вирішити цю проблему, хоча це, напевно, і неможливо, і постанови Верховного Суду України, зокрема Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» № 13 (далі – Постанова ПВСУ № 13).

У п. 5 та п. 12 цієї постанови Верховний Суд визначив керування організованою групою та злочинною організацією та ознаку ієрархічності останньої через підпорядкованість організатору та його цілеспрямований вплив у різноманітних про-явах на інших учасників⁴². Це, звісно, не дає достатніх підстав для виокремлення злочинного впливу як нового явища, варто-го окремої кримінально-правової регламентації, однак під-

⁴⁰ Бурчак Ф. Г. Співучасть. Соціальні, кримінологічні та правові проблеми. Київ : Вища шк., 1986. С. 68–69.

⁴¹ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. С. 4.

⁴² Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : постанова Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0013700-05>

тверджує думку, висловлену А. Вознюком, О. Дудоровим та С. Чернявським у науково-практичному коментарі, що здійснення особою керівництва злочинною організацією передбачає наявність у неї такого впливу.

М. Коржанський, характеризуючи співучасть у злочині, зауважував, що спільність вчинення злочину – це переважно усвідомленість згуртованості, єдності всіх учасників злочину⁴³. Згодом цю тезу детальніше розвинув В. Навроцький, який, перелічуючи явища, які об'єктивно можуть бути схожі на співучасть у злочині, зазначив, що співучасть неможлива за відсутності двостороннього суб'єктивного зв'язку між особами, за участю яких вчиняється злочин, тобто коли об'єктивно одна особа сприяє іншій у вчиненні злочину. Порівнюючи співучасть з деякими посяганнями, передбаченими Особливою частиною КК, об'єктивна сторона яких полягає у «втягненні», «схилянні», «примушуванні», «закликах», «впливі» тощо, цей дослідник стверджує, зокрема, що співучасть у злочині передбачає вплив на конкретну особу з тим, щоб вона виступила як певний співучасник конкретного злочину. Вплив же у перелічених злочинах може мати невизначений характер і він не обов'язково має бути успішним для того, щоб у діях був наявний склад відповідного злочину⁴⁴.

Схожі з В. Навроцьким обстоює і О. Кваша. Ця дослідниця розглядала феномен співучасті у злочині з позицій системно-структурного підходу: співучасть як взаємодія обов'язково передбачає взаємний (двосторонній) вплив структурних частин цілого (тобто співучасників) одна на одну. Зокрема, співучасть як система базується на взаємодії, яка у свою чергу передбачає взаємовплив співучасників, поведінка кожного з яких змінює поведінку інших⁴⁵. Тому взаємозв'язок при співучасті не виключає для кожного з учасників злочину свободи

⁴³ Коржанський М. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ : Атіка, 2002. С. 94.

⁴⁴ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. С. 151–154.

⁴⁵ Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. С. 99–100.

волі, можливості вибору, не означає неминучості спільного вчинення злочину⁴⁶.

Аналізуючи феномен лідерства в злочинному середовищі, О. Кваша зауважила, що злочинний лідер для успішного здійснення організаторської діяльності та лідерських функцій повинен бути наділений певними рисами особистості, зокрема активністю, ініціативністю, наполегливістю, організаторськими здібностями, здатністю впливати на інших осіб⁴⁷. Явище впливу дослідниця розглядає стосовно двох видів співучасників злочину – організатора та підбурювача. Так, організатор крім низки конкретних дій здійснює психологічний (груповий) тиск на інших членів групи, а підбурювач здійснює вплив на інших осіб, яким деформує волю певних осіб, перетворюючи їх на злочинців⁴⁸. Тому, на думку О. Кваши, внутрішній механізм впливу організатора і підбурювача на осіб, яких вони бажають залучити для виконання злочинних дій, однаковий⁴⁹.

Зазначені міркування Ф. Бурчака, М. Коржанського, В. Навроцького та О. Кваши, на нашу думку, надзвичайно важливі в контексті теми монографії, оскільки, відповідно до них, по-перше, вплив, який співучасники здійснюють один на одного і який теж є злочинним, спрямований на конкретного суб'єкта (-ів) і має конкретну мету – вчинення певного злочину, що суттєво відрізняє його від того злочинного впливу, про який ідеться в ст. 255¹ КК. По-друге, продовжуючи думку В. Навроцького стосовно порівняння з конкретними злочинами, передбаченими в Особливій частині КК, об'єктивна сторона яких полягає у «втягненні», «схилянні», «примушуванні», «закликах», «впливі» тощо, слід зауважити, що український законодавець зміг у певний спосіб конкретизувати вияви

⁴⁶ Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. С. 113.

⁴⁷ Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. С. 227–228.

⁴⁸ Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. С. 229–234.

⁴⁹ Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. С. 238.

такого впливу, використовуючи в диспозиціях статей Особливої частини КК вказівки на:

1) спеціального потерпілого (наприклад, втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність); або

2) більш конкретні дії, які має вчинити особа під таким впливом (наприклад, примушування до абортів без добровільної згоди потерпілої особи, схиляння до самогубства); або

3) поєднання перелічених двох вказівок (наприклад, схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами); або

4) мету таких дій (наприклад, заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, вплив з метою перешкоджання виконанню службових обов'язків); або

5) спосіб впливу (наприклад, шляхом підкупу, примушування або підбурювання).

Аналізуючи визначення організованих форм співучасті, що містяться в ст. 28 КК України, О. Кваша доходить висновку про сумнівність у необхідності законодавчого закріплення такої форми співучасті, як організована група, переважно тому, що ознаки організованої групи пересікаються з ознаками групи осіб за попередньою змовою, та ознаками злочинної організації⁵⁰. Стосовно злочинної організації дослідниця вважає ієрархічність її головною, визначальною ознакою, яка, тим не менш, також притаманна й організованій групі. Оскільки організована група має ієрархічну структуру, то у випадку наявності ще й мети вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, на її думку, вона нічим не відрізняється від злочинної організації⁵¹.

Р. Орловський у своїй дисертації не зосереджував увагу, як О. Кваша, на явищі міжособистісного впливу співучасників злочину один на одного. Водночас, він виступив проти розширення переліку видів співучасників у кримінальному законі за рахунок включення до нього, наприклад, такого виду спі-

⁵⁰ Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. С. 340.

⁵¹ Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. С. 346–347.

вучасника, як лідер, оскільки, і з цим дійсно важко не погодитись, це не призведе до криміналізації як співучасті якоїсь принципово нової поведінки, яка вже не була б передбачена кримінальним законом⁵².

На думку Р. Орловського, форми співучасті передбачають не класифікацію, а шкалу, на якій шляхом додавання нових ознак до вже існуючих форм співучасті закріплюється якісно новий рівень об'єднання зусиль співучасників і суспільної небезпечності вчиненого, що відображається в так званому принципі «матрьошки»⁵³. Р. Орловський, на відміну від О. Кваші, не вважає, що організована група як форма співучасті є зайвою в КК. Натомість він сумнівається, що саме злочинна організація має бути визнана окремою формою співучасті, оскільки, зокрема, вчинення нею злочину не підвищує його суспільної небезпечності, порівняно з вчиненням його організованою групою. Учений не пропонує взагалі прибрати з тексту КК поняття злочинної організації (адже таке злочинне об'єднання має власний окреслений зміст і використовується в низці інших статей КК), а лише виключити її з переліку форм співучасті і розмістити її визначення в примітці до ст. 255 КК⁵⁴. Позиція Р. Орловського видається нам більш виваженою та логічною, порівняно з позицією О. Кваші, принаймні тому, що, по-перше, за такого підходу (залишення перших трьох форм співучасті в ст. 28 КК та перенесення визначення злочинної організації до Особливої частини КК) не виникає «розрив» між групою осіб за попередньою змовою та злочинною організацією і зберігається логічна послідовність у визначенні форм співучасті, по-друге, не відбувається суттєвого втручання в інші частини сформованої системи КК (передусім, визначення кваліфікуючої ознаки «вчинення злочинів організованою групою» в статтях Особливої частини).

Р. Орловський, поділяючи позиції А. Вознюка, вважає, що доповнення чинного КК положеннями щодо керівника, ініціа-

⁵² Орловський Р. С. Інститут співучасті в кримінальному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. С. 167.

⁵³ Орловський Р. С. Інститут співучасті в кримінальному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. С. 199–200.

⁵⁴ Орловський Р. С. Інститут співучасті в кримінальному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. С. 234–236.

тора, лідера, замовника, посередника та функціонера є неогрунтованим та недоцільним, оскільки дії таких співучасників охоплюються функціями загально визначених співучасників – організатора, виконавця, підбурювача та пособника⁵⁵.

Проаналізовані позиції авторитетних дослідників щодо одних і тих самих питань укотре підтверджують, що проблематика форм співучасті, як власне співучасті у кримінальному правопорушенні загалом, напевно, є однією з найскладніших у науці кримінального права, оскільки охоплює незліченну кількість різних варіантів поведінки декількох суб'єктів. Її складність стає ще очевиднішою в процесі комплексного реформування кримінального законодавства, яке розпочато в Україні в серпні 2019 року зі створення Комісії з правової реформи при Президентові України й початку роботи у її складі Робочої групи з питань розвитку кримінального права над розробкою Проекту КК. Як буде вказано у останньому розділі цієї монографії, автори Проекту КК інакше визначили в ньому і форми співучасті в кримінальному правопорушенні, і власне концепцію злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом, а отже варто очікувати, що наукові дискусії з цих питань поживляться.

1.2. Підстави та приводи криміналізації діянь у кримінальному праві України та відповідність положень Кримінального кодексу України, що встановлюють відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, цим підставам і приводам

Однією з основних ознак будь-якої держави є її суверенітет, тобто незалежний характер державної влади як у внутрішніх, так і в зовнішніх відносинах⁵⁶. Кожна держава має певний ступінь незалежності в питаннях внутрішньої та зовнішньої політики і самостійно визначає та вирішує питання, пов'язані з ними.

⁵⁵ Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. С. 65.

⁵⁶ Козюбра М.І., Погребняк С.П., Цельєв О.В., Матвеева Ю.І. Загальна теорія права : підручник / заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваїте, 2015. С. 109, 343. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/f/283756.pdf>

З дослідження П. Фріса випливає цілком зрозумілий логічний ланцюг (від загального явища до конкретного): внутрішня політика держави → соціальна політика держави → політика держави у сфері боротьби зі злочинністю (кримінальна політика) → кримінально-правова політика держави → криміналізація (декриміналізація)/пеналізація (депеналізація) діянь як складові елементи предмета кримінально-правової політики держави⁵⁷. Під час криміналізації/декриміналізації діянь головним є визначення характеру і ступеня суспільної небезпеки, властивої тому або іншому виду правопорушення⁵⁸. Залишається лише додати, що останнім елементом у цьому ланцюгу, на нашу думку, має бути коректне застосування відповідних норм органами правопорядку та судом.

В. Шепітько та М. Шепітько визначають криміналізацію як процес визнання певної поведінки особи або групи осіб як протиправної та її нормативного закріплення в Кримінальному кодексі як кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку)⁵⁹. Тобто, ці автори акцентують увагу передусім на певному процесі, а не на його результаті.

Ми схиляємося до думки, що криміналізацію можна вважати як процесом визнання певних діянь кримінальними правопорушеннями, так і, власне, результатом такого процесу – новими нормами, які передбачають кримінальну відповідальність за певні діяння. До цієї думки схиляються і Н. Гуторова та Ю. Пономаренко, які стверджують, що оскільки криміналізація – це процес і результат визнання певного суспільно небезпечного діяння злочином, то вона завжди поєднана з пеналізацією. На їхню думку, це впливає з ч. 2 ст. 1 КК, відповідно до якої КК визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами (кримінальними правопорушеннями) та які покарання застосовують до осіб, які їх вчинили⁶⁰. Водночас, попри

⁵⁷ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. Київ : Атіка, 2005. С. 23.

⁵⁸ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. Київ : Атіка, 2005. С. 37.

⁵⁹ Шепітько В. Ю., Шепітько М. В. Кримінальне право, криміналістика та судові науки : енциклопедія. Харків : Право, 2021. С. 118.

⁶⁰ Гуторова Н. О., Пономаренко Ю. А. Пеналізація злочинів, як напрямок кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 39.

такий зв'язок між криміналізацією та пеналізацією, дослідники слушно зазначають, що пеналізація має власні підстави та правила здійснення, а також не завжди відбувається одночасно з криміналізацією.

М. Хавронюк, своєю чергою, зауважує, що зі ст. 1 чинного КК поміж іншого випливає, що основними засобами виконання кримінальним правом охоронного завдання є два явища: криміналізація (проголошення діяння злочином (кримінальним правопорушенням) і пеналізація (встановлення виду та розміру покарання за нього), які він, як і П. Фріс, відносить до основних напрямів сучасної кримінально-правової політики держави⁶¹. Автор додає що криміналізація і пеналізація суспільно небезпечних діянь мають бути своєчасними та правильними, з чим важко не погодитись.

Ще 2002 року, характеризуючи криміналізацію та декриміналізацію діянь у контексті нещодавно прийнятого на той час КК, М. Хавронюк оперував такою загальною категорією, як «фактори криміналізації», до якої він відносив приводи, підстави та умови криміналізації. Він зазначив, що єдиною підставою криміналізації є відповідний ступінь і характер суспільної небезпеки діяння, який характеризується його здатністю заподіювати об'єктам кримінально-правової охорони істотну шкоду, а от приводами до неї можуть бути:

- необхідність виконання зобов'язань за ратифікованими міжнародними договорами;
- необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави;
- необхідність забезпечення реалізації певних положень законів;
- результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності певного діяння, які обґрунтовують необхідність його караності;

⁶¹ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Байт, 2014. С. 23, 33. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/358166.pdf>

– громадська думка⁶². Такі погляди дослідник обстоює і надалі⁶³.

На нашу думку, цей перелік приводів криміналізації, охоплюючи найпоширеніші з них, не є вичерпним і до нього можна віднести певні історичні трансформації в суспільстві, наприклад, зміну політичного режиму в державі, як це було після Революції 1917 року і мало наслідком радикальну зміну всього законодавства, зокрема кримінального.

Умови криміналізації М. Хавронюк поділяє на соціально-психологічні, тобто аморальність або протиправність діяння, з огляду на правосвідомість суспільства; кримінологічні, тобто прогнозування ефективності й побічних соціальних наслідків криміналізації; загально правові, тобто відповідність нової кримінально-правової заборони положенням інших законів України, зокрема Конституції та ратифікованих міжнародно-правових договорів; кримінально-правові, тобто врахування вже наявних положень кримінального права та законодавства під час визнання певного діяння злочинним (кримінально протиправним); кримінально-процесуального характеру, тобто врахування реальної можливості доказування факту вчинення діяння наявними процесуальними засобами⁶⁴. Такий диференційований підхід і розмежування підстав, приводів та умов криміналізації видається нам найбільш повним поглядом на явище криміналізації з наукової позиції. Очевидно, що для оптимального результату всі перелічені фактори криміналізації мають бути наявні в сукупності.

Д. Балобанова дійшла висновку, що на криміналізацію впливають дві групи факторів:

⁶² Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. юрид. навч. закл. / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.] ; за ред. В. А. Клименка, М. І. Мельника. Київ : Правові джерела, 2002. С. 53–58.

⁶³ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. С. 65–66. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/358166.pdf>

⁶⁴ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. С. 67.

Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. юрид. навч. закл. / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.] ; за ред. В. А. Клименка, М. І. Мельника. Київ : Правові джерела, 2002. С. 56–58.

1) підстави кримінально-правової заборони, що служать об'єктивними передумовами її встановлення, до яких вона відносить:

- суспільну небезпеку;
- типовість і достатню поширеність антигромадської поведінки з урахуванням ступеня суспільної небезпеки та страху населення перед злочинністю;
- динаміку суспільно небезпечних діянь із урахуванням причин та умов, що їх породжують;
- необхідність впливу кримінально-правовими заходами;
- урахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам антигромадської поведінки;
- співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації;

2) принципи криміналізації, що належать до законодавчої техніки⁶⁵.

Як бачимо, дослідники загалом сходяться на думці, що головною, якщо не єдиною, підставою для криміналізації певного діяння є його суспільна небезпека.

Ми не будемо вдаватись до дискусії стосовно такої властивості кримінальних правопорушень, як їх суспільна небезпека, необхідності її закріплення та визначення в кримінальному законі. Ми погоджуємося з думкою, що в радянській та пострадянській науці кримінального права справді немає усталеного підходу до встановлення характеру та ступеня суспільної небезпеки, визначення кола ознак, які її обумовлюють, як і чітких критеріїв, на підставі яких можна було б констатувати її наявність чи відсутність або ж кількісні параметри суспільної небезпеки⁶⁶.

З огляду на положення ч. 2 ст. 11 чинного КК, можна дійти висновку, що під суспільною небезпекою певного діяння українським законодавцем розуміється його здатність заподіяти істотну шкоду фізичній чи юридичній особі, суспільству або

⁶⁵ Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2007. С. 11.

⁶⁶ Азаров Д. С. Суспільна небезпека злочину та аналогія кримінального закону (ретроспективний погляд у XIX–XX століття). *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Т. 168. С. 142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2015_168_34

державі⁶⁷. Іншими словами, абстрактне формулювання суспільної небезпеки діяння насправді дорівнює оцінці заподіяної/потенційно заподіяної ним шкоди, яка має бути щонайменше істотною.

Такий погляд на суспільну небезпеку впливає навіть з позицій тих дослідників, але не виключно, які обстоюють позицію щодо необхідності збереження саме категорії «суспільна небезпека (небезпечність)» в українському кримінальному законі⁶⁸.

Проте, чи справді можна поставити знак рівності між суспільною небезпекою певного діяння та істотною шкодою, яке воно заподіяло (може заподіяти) охоронюваним цінностям? На нашу думку, ні. Суспільна небезпека, навіть з позиції формулювання є ширшою категорією, яка, зокрема, може охоплювати шкоду, що заподіюється/може бути заподіяна кримінальним правопорушенням. Водночас оцінка чогось як суспільно небезпечного – це скоріше символічна негативна оцінка кримінального правопорушення законодавцем як чогось поганого, що становить загрозу для суспільства загалом. Це не означає, як слушно зазначає В. Навроцький⁶⁹, що такої властивості як суспільна небезпека кримінального правопорушення немає, проте, коли йдеться про перспективу криміналізації конкретного діяння, необхідно зважати не на його абстрактну небезпеку для суспільства, а саме на можливість заподіяння

⁶⁷ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>

⁶⁸ Киричко В. М. Категорія «суспільна небезпечність» в новій редакції Кримінального кодексу України. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України : матеріали Міжнар. наук. конф. (Харків, 17–19 жовт. 2019 р.)*. Харків : Право, 2019. С. 237.

Киричко В. М. Категорія суспільної небезпечності в новому Кримінальному кодексі України: бути чи не бути. *Реформування кримінального законодавства України: сучасність та майбутнє : матеріали Міжнар. наук. конф. (Харків, 22–23 жовт. 2020 р.)*. Харків : Право, 2021. С. 81–84.

Киричко В. М. Про поняття кримінального правопорушення та його види в новому Кримінальному кодексі України. *Проблеми впровадження нового Кримінального кодексу в правову систему України : матеріали Міжнар. наук. конф. (Харків, 7 квіт. 2021 р.)*. Харків : Право, 2021. С. 79.

⁶⁹ Навроцький В. О. Про критерії виділення проступків як окремих видів публічних правопорушень. *Проект Кримінального кодексу України у фокусі академічної думки : матеріали вебінару (Харків, 21 січ. 2021 р.)*. Харків : Право, 2021. С. 14.

ним конкретної шкоди охоронюваним кримінальним законом цінностям і обсяг такої шкоди.

Саме явище і поняття «шкода» має насамперед цивільно-правову природу. Під нею розуміється будь-яке утискання особистого майнового чи немайнового блага, що, відповідно, може мати майновий (завжди має конкретну вартісну оцінку) та немайновий (фізичний біль, страждання, приниження честі, гідності і ділової репутації тощо) вияв⁷⁰. Очевидно, що кримінально-правове розуміння шкоди дещо відрізняється від цивільно-правового і є ширшим через ширший перелік цінностей (об'єктів), що підлягають кримінально-правовій охороні, відповідно до Особливої частини КК.

У зв'язку із цим маємо передусім відповісти на запитання: чи є діяння (злочини), пов'язані зі злочинним впливом, шкідливими у кримінально-правовому розумінні, тобто такими, що здатні завдати істотної шкоди охоронюваним кримінальним законом цінностям?

Відповідаючи на це питання, ми будемо слідувати позиції, висловленій А. Вознюком, О. Дудоровим та С. Чернявським і згаданій у попередньому підрозділі, яка видається нам цілком правильною і відповідно до якої створення, керівництво злочинною організацією, злочинною спільнотою або їх структурними частинами вже потребує наявності в особи певного злочинного впливу. Ця думка, хоча й не безпосередньо, але впливає також із диспозиції ч. 1 ст. 255¹ КК, сформульованої за принципом виключення іншого діяння, але про це детальніше буде сказано у наступному розділі. Отже, злочини, пов'язані зі злочинним впливом, умовно можна поділити на дві групи:

1) пов'язані з функціонуванням злочинної організації чи спільноти. Ідеться насамперед про їх створення, керівництво ними (ст. 255 КК), а також організацію, сприяння проведенню злочинного зібрання їх представників (ст. 255² КК); і

2) з ними не пов'язані. Щонайменше до цієї групи можна віднести умисне встановлення або поширення в суспільстві злочинного впливу (ст. 255¹ КК), звернення з метою застосування злочинного впливу (ст. 255³ КК).

⁷⁰ Спасибо-Фатеева І. В. Цивільне право (частина загальна) : навч. посіб. / за ред. І. Спасибо-Фатеевої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 212.

Такий поділ, на нашу думку, дає змогу краще зрозуміти принаймні співвідношення об'єктивних сторін складів відповідних злочинів між собою.

Очевидно, що у випадку із обома переліченими групами діянь у разі їх вчинення доводиться говорити передусім про шкоду нематеріального характеру (якщо ці діяння не містили ознак іншого кримінального правопорушення, яке може заподіяти матеріальну шкоду, тобто не утворювали ідеальну сукупність). Стосовно першої групи діянь, на нашу думку, є достатньо підстав вважати, що вони несуть у собі можливість заподіяння щонайменше істотної нематеріальної шкоди з огляду на таке.

Такі діяння є передумовою вчинення створеною чи керованою злочинною організацією тяжких або особливо тяжких злочинів, про які йдеться в ч. 4 ст. 28 КК, у майбутньому. Логіка їх криміналізації полягає в тому, що вони є, свого роду, чіткими предикатними діями до вчинення таких злочинів. М. Панов та С. Харитонов слушно називають кримінальні правопорушення проти громадської безпеки, до яких КК відносять і розглядувані нами кримінальні правопорушення, деліктами безпеки заподіяння шкоди, оскільки вони створюють реальну загрозу (небезпеку) заподіяння суспільно небезпечної шкоди⁷¹.

Відповідно до звітів органів прокуратури за 2016-2023 роки, у структурі злочинів, учинених злочинними організаціями в Україні, найбільшою є частка злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, злочинів проти власності (розбої, вимагання та привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), а у 2021-2023 роках також істотно збільшилась кількість випадків торгівлі людьми⁷².

Отже, цінності, яким злочинні організації заподіюють істотну шкоду, можуть бути найрізноманітнішими: життя і здоров'я

⁷¹ Панов М. І., Харитонов С. О. Кримінальне правопорушення: поняття та його види. Право України. 2021. № 3. С. 35–36.

⁷² Звіти про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2016–2023 років. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>

як окремої людини, так і населення загалом, право власності, людська гідність і недоторканність тощо. З огляду на це, розміщення відповідних норм, якими передбачено кримінальну відповідальність за створення, керівництво злочинною організацією в Розділі IX Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки», напевно, є найоптимальнішим варіантом, оскільки такі діяння створюють небезпеку передусім для суспільства загалом.

КК 1961 року не визнавав створення та керівництво злочинною організацією злочинами, оскільки в ньому не було передбачено загального поняття злочинної організації і, відповідно, норм, що визначали б відповідальність за такі діяння, тим більше у ньому не було передбачено кримінальної відповідальності за створення чи керування злочинною спільнотою у тому розумінні, як вона визначена в чинному КК.

Однак у цьому Кодексі було передбачено кримінальну відповідальність за: створення організації, діяльність якої спрямована на підготовку або вчинення особливо небезпечних державних злочинів (ст. 64); організацію озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб (ст. 69); створення (ч. 1 ст. 187⁶), керівництво (ч. 2 ст. 187⁶) не передбачених законодавством воєнізованих формувань чи груп. Визначення організації, діяльність якої спрямована на підготовку або вчинення особливо небезпечних державних злочинів, а також банди, в цьому Кодексі не містилось. Визначення воєнізованого формування чи групи надавалось у примітці до ст. 187⁶ і воно є ідентичним визначенню воєнізованого формування, наданого в п. 1 примітки до ст. 260 чинного КК. Отже, КК 1961 року передбачав кримінальну відповідальність за створення окремих видів організованих злочинних формувань.

Також ст. 41 КК 1961 року визнавала однією з обставин, що обтяжує кримінальну відповідальність, вчинення злочину організованою групою, не роз'яснюючи, що під нею розуміється. Вчинення злочину організованою групою визнавалось особливою кваліфікуючою, а за попереднім зговором групою осіб – кваліфікуючою ознакою в низці статей Особливої частини КК 1961 року. Пленум Верховного Суду України в постанові «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти

приватної власності» від 25.12.1992, надаючи визначення організованій групі, по суті продублював визначення, надане ще Верховним Судом СРСР організованій групі в постанові «Про судову практику у справах про злочини проти особистої власності» від 30.11.1990, вказавши, що під організованою групою стосовно злочинів проти приватної власності слід розуміти стійке об'єднання двох і більше осіб, які спеціально зорганізувалися для спільної злочинної діяльності⁷³.

Як бачимо, хоча розуміння організованої групи і Верховним Судом СРСР, і Верховним Судом України в контексті КК 1961 року не цілком тотожне визначенню злочинної організації у ст. 28 КК 2001 року, проте цілком його охоплює. З цього можна зробити висновок, що хоча до 2001 року в українському кримінальному законодавстві не було передбачено ні такої форми співучасті як злочинна організація, ні кримінальної відповідальності за її створення чи керування нею, вчинення злочину у складі формування, яке мало її ознаки, тоді визнавалось більш суспільно небезпечним (шкідливим) у порівнянні із вчиненням такого ж злочину однією особою або навіть за попереднім зговором групою осіб.

Більшість дослідників інституту співучасті у кримінальному правопорушенні поділяють думку, що спільна умисна участь декількох суб'єктів злочину у його вчиненні підвищує його суспільну небезпечність. З огляду на те, що зазначено вище про невизначеність такої категорії як «суспільна небезпечність», ми би трохи перефразували це твердження: спільна умисна участь декількох суб'єктів злочину у його вчиненні суттєво полегшує таке вчинення, а отже, і заподіяння ним істотної шкоди охоронюваним цінностям. Тому виглядає цілком логічно розглядати шкідливими в кримінально-правовому контексті і певні діяння, які можуть найбільше сприяти вчиненню злочинів у співучасті, зокрема створення її найбільш організованої форми, керування нею.

Необхідність криміналізації відповідних діянь впливає з ратифікованої Україною Конвенції ООН проти транснаціо-

⁷³ Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності : постанова Верховного Суду України від 25 груд. 1992 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0012700-92>

нальної організованої злочинності (далі – Конвенція ООН), ст. 5 якої вимагає від держав-учасниць криміналізувати активну участь як у злочинній діяльності організованої злочинної групи, так і в інших видах її діяльності за умови, що така участь сприяє меті її створення, якою може бути вчинення одного або декількох серйозних злочинів відповідно до ст. 2 цієї Конвенції^{74, 75}. Стосовно кримінально-правової шкідливості створення та керівництва злочинною спільнотою, то враховуючи, що відповідно до ч. 4 ст. 255 КК її розуміють як об'єднання двох чи більше злочинних організацій, усі перелічені вище аргументи цілком стосуються і цих злочинів.

Складнішою видається ситуація з новими злочинами, які пов'язані зі злочинним впливом, але не пов'язані з функціонуванням злочинної організації та спільноти, – умисне встановлення або поширення злочинного впливу у суспільстві, звернення з метою застосування злочинного впливу (статті 255¹ та 255³ КК). Такі діяння не згадуються у жодних міжнародно-правових договорах, ратифікованих Україною. Крім того, національна кримінально-правова доктрина скептично ставиться до спроб їх криміналізації.

⁷⁴ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) : міжнар. док. від 15 листоп. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_789

⁷⁵ Щоправда, у цьому випадку постає запитання стосовно відповідності поняття «організована злочинна група» в розумінні Конвенції поняттю «злочинна організація» в розумінні ч. 4 ст. 28 КК, оскільки вони не збігаються за необхідною мінімальною кількістю учасників (три – в організованій злочинній групі та п'ять – у злочинній організації), а також метою їх діяльності (в організованій злочинній групі вона значно вужча – це здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до Конвенції ООН, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду). Крім того, згідно зі ст. 2 Конвенції, організована злочинна група може не мати якісних характеристик, властивих злочинній організації, передусім ієрархічності. Загалом підхід, застосований в Конвенції до визначення організованої злочинної групи через структурно оформлену групу, яка своєю чергою визначена через перелік її негативних ознак («група, яка не була випадково утворена... не обов'язково формально визначені ролі її членів, обговорений безперервний характер членства або створена розвинута структура») навряд чи можна визнати вдалим. З цього приводу слід зазначити, що організована злочинна група в розумінні Конвенції може підпадати під ознаки як організованої групи, так і злочинної організації в розумінні КК, залежно, перш за все, від кількості учасників. Відкритим також залишається питання, що в розумінні Конвенції є саме активною участю в діяльності організованої злочинної групи.

Головним під час криміналізації певного діяння є визначення того, чи може воно завдати істотної шкоди охоронюваним кримінальним законом цінностям. Для адекватності такої оцінки, на нашу думку, необхідною є сукупність двох умов: по-перше, його чіткий опис, визначення (тобто чіткість при визначенні об'єктивної сторони кримінального правопорушення), по-друге, визначення того, чи передбачено кримінальним законом об'єкт, на який воно може посягати⁷⁶. Причому друга умова безпосередньо залежить від першої. Однак наскільки чітко має бути описане протиправне діяння у складі потенційного кримінального правопорушення, тобто наскільки чітко має бути визначено його об'єктивну сторону?

Відповідь на поставлене вище питання залежить від того, який склад кримінального правопорушення необхідно передбачити в кримінальному законі – матеріальний чи формальний.

У випадку з матеріальним складом кримінального правопорушення, по суті, чіткість в описі діяння не має суттєвого значення: будь-яке діяння, якщо воно порушує норми публічного або приватного права, є винним та має прямий причинно-наслідковий зв'язок з кримінально протиправними наслідками, є кримінально протиправним. Найочевидніший приклад цього – злочин, передбачений ст. 115 КК, – умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині (умисне вбивство).

У формальному ж складі кримінального правопорушення така ситуація недопустима і чіткість в описі діяння має першочергове значення, оскільки оцінюється і карається кримінальним законом саме воно (діяння), а не його наслідки. Оскільки склади кримінальних правопорушень, про які йдеться в цьому випадку (встановлення або поширення злочинного впливу та звернення з метою застосування злочинного впливу), є формальними, то ця вимога стосується і їх.

У контексті їх криміналізації зауважимо про дві суттєві, але не єдині проблеми: по-перше, поняття «злочинний вплив», що

⁷⁶ З позиції дотримання сукупності зазначених двох умов пропонується ще до 2020 року можлива криміналізація перебування особи в статусі «злочинця в законі» (або в іншому статусі чи становищі) також видається доволі непереконливою, адже постає питання: кому і як може істотно зашкодити статус іншої особи?

міститься в примітці до нової редакції ст. 255 КК і є системоутворювальним для цих кримінальних правопорушень, безсумнівно не відповідає вимозі чіткості; по-друге, не відповідає вимозі чіткості і включення категорії «суспільство» при описі об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255¹ КК, адже суспільство в цьому випадку виступає тією межею, коли встановлення або поширення злочинного впливу можна розглядати саме як кримінальне правопорушення. Отже, у випадку зі ст. 255¹ КК наявні обидві зазначені проблеми, у випадку зі ст. 255³ КК – лише перша.

Водночас, з огляду на визначення злочинного впливу, передбаченого у ст. 255¹ КК, і межі встановлення і поширення злочинного впливу саме у суспільстві, такі дії об'єктивно не можуть не бути суспільно-небезпечними, адже законодавець фактично прямо на це вказує визначаючи саме так об'єктивну сторону цих кримінальних правопорушень. Тому маємо парадоксальну ситуацію: суспільна небезпечність цих діянь випливає з самого формулювання диспозиції статті 255¹ КК, але встановити, з якого моменту такі діяння можуть заподіяти саме істотну шкоду охоронюваним цінностям (як і момент, коли їх можна вважати закінченими), неможливо.

У випадку з діянням «звернення з метою застосування злочинного впливу» ситуація трохи простіша, оскільки наявна лише одна проблема – це невизначеність поняття «злочинний вплив». Спробуємо скористатись методом сходження від абстрактного до конкретного і з визначення злочинного впливу, що міститься у примітці до нової редакції ст. 255 КК, прибрати наявні у ньому розмиті формулювання (передусім слова «будь-який» та «інший» («інші»), а під злочинною діяльністю будемо вважати вчинення принаймні декількох злочинів. Це надасть можливість, не виходячи за межі наявного визначення, конкретизувати його для полегшення подальшого аналізу. Отже, злочинний вплив – це **щонайменше** сприяння, спонукання, координація вчинення злочинів, організація або розподіл активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такого вчинення.

У такому випадку звернення до особи з метою сприяння, спонукання, координації нею вчинення злочинів, організації або розподілу активів (доходів від них), спрямованих на забез-

печення такого вчинення, очевидно, може завдати істотної шкоди охоронюваним кримінальним законом цінностям фактично з тих самих причин, які ми наводили і стосовно першої групи діянь: такі дії є предикатними до вчинення самих злочинів. Питання про те, що такі дії дуже подібні до співучасті у злочині і що дійсно слід розуміти під злочинною діяльністю (злочини чи всі кримінальні правопорушення) залишимо поки за дужками для подальшого аналізу об'єктивної сторони.

Отже, можна вважати, хоча і за певних умов, що підстава для криміналізації звернення з метою застосування конкретних форм злочинного впливу наявна. Стосовно криміналізації умисного встановлення або поширення хай навіть конкретних форм злочинного впливу, визначених вище, у суспільстві, ми вважаємо, що хоча формально підстава для такої криміналізації і наявна, фактично межа заподіяння істотної шкоди такими діями абсолютно невизначена, а отже говорити про реальну наявність підстави їх криміналізації неможна.

Належність цих кримінальних правопорушень, попри перелічені недоліки, до кримінальних правопорушень проти громадської безпеки, яку розуміють як захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина⁷⁷, є цілком виправданою.

Крім підстави криміналізації, повинні бути наявні суттєві приводи та дотримані її умови. Адже, слушно зазначає І. Козич, що кримінально-правова норма має: 1) бути точною і зрозумілою не лише для законодавця (як джерела кримінально-правової інформації), а і для реципієнта; 2) бути кримінологічно обґрунтованою (з огляду на підстави криміналізації чи декриміналізації); 3) відображати реальне бажання здійснити регулювання чи охорону конкретних об'єктів (а не обумовлюватися, наприклад, політичною доцільністю); 4) бути сприйнятою реципієнтами як легітимна, відображати запити суспільства⁷⁸. Перший і останній критерії та відповідність ним будуть розглядатися більш детально у наступних розділах цього дослід-

⁷⁷ Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>

⁷⁸ Козич І. В. Функції кримінально-правової політики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. С. 139.

дження. З приводу другого та третього критеріїв слід зазначити таке.

Якщо проаналізувати Пояснювальну записку до проекту Закону № 671-IX, то знайти у ній вказівку на підстави криміналізації або обґрунтування причин внесення запропонованих цим законопроектом змін до КК неможливо. Крім посилення на зарубіжну практику та досвід Грузії у ній нічого немає⁷⁹.

Д. Азаров, аналізуючи законодавче врахування характеру і ступеня суспільної небезпеки при прийнятті законів про криміналізацію діянь, слушно зауважив, зокрема, про те, що український законодавець, розглядаючи проекти законів про криміналізацію певних діянь, ігнорує вчення про суспільну небезпеку діянь та висновки фахівців Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, якими супроводжується кожен законопроект⁸⁰. Усі перелічені зауваження стосуються і криміналізації діянь, пов'язаних зі злочинним впливом, але не пов'язаних зі створенням або функціонуванням злочинної спільноти.

На думку В. Гацелюка, приводом до криміналізації у випадку з новими діяннями, пов'язаними зі злочинним впливом, стала практика переїзду до України керівників організованих злочинних груп з інших країн, зокрема з Грузії, де було криміналізовано перебування в статусі «злочинця в законі». Таку криміналізацію він називає псевдокриміналізацією⁸¹.

За даними сайту Офісу Генерального прокурора, у 2016 році в Україні було виявлено 134 організовані групи та дві злочинні організації, у 2017 році – 205 організованих груп та п'ять злочинних організацій, у 2018 році – 276 організованих груп та 12 злочинних організацій, у 2019 році – 277 організованих груп та 13 злочинних організацій. Збільшилась і кількість осіб, які

⁷⁹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2513&skl=10

⁸⁰ Азаров Д. С. Розуміння суспільної небезпеки злочину (за результатами соціологічного експерименту). *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2019. Т. 3. С. 8. <https://law.ukma.edu.ua/azarov-d-s-rozuminnya-suspilnoyi-nebezpeky-zlochynu-za-rezultatamy-sotsiologichnogo-eksperimentu/>

⁸¹ Гацелюк В. О. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. С. 218–219.

вчинили злочини у складі цих формувань: у 2016 році – 598 осіб, з яких шість – неповнолітні, у 2017 році – 949 осіб, з яких 19 – неповнолітні, у 2018 році – 1429 осіб, з яких – 20 неповнолітні, у 2019 році – 1428 осіб, з яких – 19 неповнолітні. При цьому у 2016 році не було виявлено організованих груп чи злочинних організацій, які б налічували у своєму складі понад 10 осіб, у 2017 році було виявлено дві такі організовані групи (одна з кількістю понад 20 осіб) та одну злочинну організацію, у 2018 році – сім таких організованих груп (одна з кількістю понад 20 осіб) та одну злочинну організацію, у 2019 році – п'ять таких організованих груп та жодної злочинної організації. Тривалість діяльності переважної більшості зазначених злочинних формувань не перевищувала один рік⁸².

Такі дані свідчать про збільшення кількості організованих груп і злочинних організацій та кількості осіб у їх складі за період 2016 – 2019 років⁸³.

З липня 2020 року, у зв'язку із затвердженням нових форм звітності статистична звітність органів прокуратури стосовно результатів боротьби з організованими групами і злочинними організаціями дещо змінилася і замість кількості виявлених у звітному році організованих груп і злочинних організацій органи прокуратури публікують інформацію стосовно кількості організованих груп та злочинних організацій, щодо яких правоохоронними органами розслідувано кримінальні провадження у звітному році⁸⁴. Це означає, що з 2020 року достемен-

⁸² Звіти про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2016–2022 років. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>

⁸³ Переважна більшість організованих груп та злочинних організацій була виявлена органами внутрішніх справ. У зв'язку із цим слід враховувати, що у лютому 2015 року відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ» у структурі МВС було ліквідовано Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю та його територіальні підрозділи (так званий ГУБОЗ), оскільки, на думку авторів Закону, ГУБОЗ дублювало функції кримінальної міліції та міліції громадської безпеки (Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ : Закон України від 12 лют. 2015 р. № 193-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/193-19>).

⁸⁴ Про затвердження форм єдиної звітності про стан кримінальної протиправності : наказ Офісу Генерального прокурора від 30 черв. 2020 р. № 299. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0299905-20>

но встановити дані щодо збільшення чи зменшення кількості виявлених організованих груп та злочинних організацій в Україні у відповідному році, користуючись даними органів прокуратури неможливо, оскільки досудове розслідування у кримінальних провадженнях такої категорії може тривати не один рік і відповідні цифри будуть переходити з одного річного звіту в інший, постійно накопичуючись. Тому порівнювати статистичні дані за період 2016-2019 років та статистичні дані, що публікуються органами прокуратури починаючи з 2020 року, некоректно та і не зовсім потрібно для нашого дослідження.

У 2018 році у структурі Національної поліції України створено Департамент стратегічних розслідувань (далі – Департамент), на який покладено, зокрема, проведення оперативно-розшукових заходів з викриття організованих груп і злочинних організацій, проведення слідчих дій відповідно до компетенції підрозділу⁸⁵. Окремим напрямом діяльності Департаменту, відповідно до звітів Національної поліції України, визначено протидію «зłodіям в законі», «кримінальним авторитетам», «представникам етнічних злочинних кланів»⁸⁶.

Відповідно до звіту Національної поліції за 2020 рік нею знешкоджено в Україні 353 організовані групи та злочинні організації (у 2019 році – 275), відповідно до звіту за 2021 рік – 428 організованих груп і злочинних організацій, що свідчить про подальше збільшення їх кількості в Україні у цей час⁸⁷. У звіті за 2022 рік вказано про 360 знешкоджених організованих груп та злочинних організацій⁸⁸, а у звіті за 2023 рік – про

⁸⁵ Про утворення територіального органу Національної поліції : постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовт. 2019 р. № 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/867-2019-%D0%BF>

⁸⁶ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2018 році. *Національна поліція України* : [сайт]. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/Zvit_NPU_2018.pdf

⁸⁷ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. *Національна поліція України* : [сайт]. URL: <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti>; Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. *Національна поліція України* : [сайт]. URL: <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti>

⁸⁸ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. *Національна поліція України* : [сайт]. URL: <https://npu.gov.ua/static-objects/>

419 знешкоджених організованих груп і злочинних організацій⁸⁹. Відповідно до звіту за 2021 рік, органами поліції у цьому році повідомлено про підозру 122 особам підвищеного злочинного впливу, зокрема «ворам в законі», відповідно до звіту за 2022 рік – вже 64 таким особам, а у 2023 році кількість таких осіб знову збільшилась до 110, у звіті за 2020 рік такі дані відсутні⁹⁰. Ймовірно, зниження кількості виявлених організованих груп, злочинних організацій та суб'єктів підвищеного злочинного впливу у 2022 році органами поліції пов'язане зі значним зміщенням їх уваги та зусиль на розслідування воєнних злочинів, вчинених принаймні на початку повномасштабного російського вторгнення.

У звітах органів прокуратури за 2020, 2021, 2022, 2023 роки стосовно протидії організованій злочинності (Форма № 01-ОЗ) жодних даних про кількість суб'єктів підвищеного злочинного впливу, яким було повідомлено про підозру та яких було визнано винуватими/невинуватими судом у вчиненні відповідних кримінальних правопорушень, немає. Отже, встановити, скільки зі 122, 64 та 110 підозрюваних, про які звітувала поліція, відповідно, у 2021, 2022 та 2023 роках, дійсно було засуджено судами та визнано суб'єктами підвищеного злочинного впливу, неможливо.

Таким чином, жодної офіційної, системної та узгодженої статистики стосовно осіб, які перебувають в Україні і є суб'єктами злочинного впливу, не ведеться. Дані звітності органів прокуратури та Національної поліції України за цими показниками не узгоджені.

 88
 89
[npu/sites/1/%20%D0%9D%D0%9F%D0%A3%20%D0%B7%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA_.pdf](https://npu.gov.ua/sites/1/%20%D0%9D%D0%9F%D0%A3%20%D0%B7%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA_.pdf)

 89-1
89 Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. *Національна поліція України* : [сайт]. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf

 90-2
90 Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. *Національна поліція України* : [сайт]. URL: <https://www.npu.gov.ua/dialnist/zvitnist/richni-zvity>; Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. *Національна поліція України* : [сайт]. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/%20%D0%9D%D0%9F%D0%A3%20%D0%B7%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA_.pdf;

 90-3
90-3 Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. *Національна поліція України* : [сайт]. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf

З аналізу переліченої вище статистичної інформації випливає, що: по-перше, протягом семи років (з 2016 по 2021 рік, у 2023 році) кількість виявлених організованих груп і злочинних організацій на території України суттєво збільшувалася (більше ніж утричі), як і кількість їх учасників⁹¹; по-друге, попри суттєві кількісні зміни рівня організованої злочинності, суттєвих якісних змін за цей період часу не спостерігалось, принаймні правоохоронні органи України у звітах не зазначають про них; по-третє, попри внесення змін до Розділу IX Особливої частини КК у 2020 році, офіційна статистична звітність правоохоронних органів не зазнала відповідних змін.

Тож стверджувати на основі проаналізованих статистичних даних, що кримінологічна обстановка, яка склалася принаймні протягом 2016 – 2021 років в Україні, давала обґрунтований привід для криміналізації окремих діянь, пов'язаних зі злочинним впливом (умисне встановлення або поширення злочинного впливу у суспільстві, звернення з метою застосування злочинного впливу), не можна.

При цьому в Україні не проводили жодних соціологічних опитувань, досліджень, які б давали змогу з'ясувати думку громадськості стосовно необхідності встановлення кримінальної відповідальності за аналізовані діяння. Принаймні жодних згадок чи доступної інформації про такі опитування в процесі нашого дослідження не було виявлено. Міркування окремих представників органів правопорядку з цього приводу навряд чи можна вважати громадською думкою (крім того, доволі часто вони є упередженими).

Криміналізація будь-якого діяння може сприяти утвердженню і забезпеченню прав і свобод людини лише за умови, що її здійснено за наявності відповідної підстави, дотриманні її умов та вона охоплює нові варіанти людської поведінки, не криміналізовані до цього. У випадку з умисним встановленням або поширенням злочинного впливу у суспільстві та звернення з метою застосування злочинного впливу ми не вбачаємо дотримання сукупності цих умов з боку українського законодавця.

⁹¹ Повністю покладатися на дані звіту НПУ за 2022 рік навряд чи можна з описаних вище причин.

Дотримання умов криміналізації діянь, пов'язаних зі злочинним впливом, буде проаналізовано в подальших розділах.

1.3. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, за законодавством деяких зарубіжних держав

У цьому підрозділі спробуємо здійснити як загальний огляд та аналіз передбаченої кримінальними законами деяких держав відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, її застосування, але і виявити схожі та відмінні риси у кримінальному законодавстві України та цих держав стосовно регламентації такої відповідальності. Ми охопимо ті держави, які, по-перше, мають високий рівень організованої злочинності або відомі традиційними формами існуючої в них організованої злочинності, по-друге, зосередимо увагу на досвіді деяких передових демократичних держав світу в регламентації кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, з урахуванням їх належності до різних правових систем (сімей). Крім того, побіжно буде досліджено і кримінологічну ситуацію, що склалася в деяких державах стосовно організованої злочинності, оскільки це важливо для розуміння національного кримінального законодавства.

1.3.1. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, за законодавством деяких держав системи загального права

Традиційно до системи загального (англосаксонського) права відносять передусім Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (далі – Велика Британія) та країни, які були складовою Британської імперії або знаходилися під її впливом⁹². Ми проаналізуємо кримінальні закони Великої Британії та Сполучених Штатів Америки (далі – США) як найзначніших представників цієї правової системи.

 ⁹² Козюбра М. І. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. С. 324. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/f/283756.pdf>

У Великій Британії немає єдиного кримінального закону, який охоплював би всі питання матеріального кримінального права (як і процесуального). Норми матеріального кримінального права розпорошені по великій кількості актів Парламенту. Крім того, аналіз опублікованих Парламентом актів свідчить, що в різних частинах Королівства, передусім в Шотландії, діють різні закони⁹³. Зосередимо увагу на тих, що діють в Англії та Уельсі.

Легального визначення співучасті, видів співучасників і форм співучасті в актах Парламенту немає, хоча теорія англійського кримінального права поділяє всіх співучасників на головних – виконавців (principal), тобто тих, чиї дії підпадають під опис конкретного злочину, і другорядних учасників (accessory), тобто тих, хто їм допомагає, підбурює, надає поради або замовляє їм вчинення злочину⁹⁴.

Акт про тяжкі злочини 2007 року (Serious Crime Act 2007) визначає, що діяння заохочення та сприяння (допомоги) злочинам у їх різних варіантах також є злочинами. Однак такі діяння визначено в Акті не в контексті співучасті в злочині, а як готування до його вчинення, тобто як незакінчений (фактично усічений) злочин (inchoate crime)⁹⁵.

Акт про злочини (Criminal Law Act, 1977), який було прийнято 1977 року з метою уніфікації англійського прецедентного права у визначенні деяких злочинів, як злочин визнає змову (the offence of complicity) – умисну домовленість особи з іншою особою (особами) про вчинення однією зі сторін такої домовленості будь-якого злочину (злочинів)⁹⁶. Проте, як вказують дослідники, наразі суди Англії та Уельсу пішли шляхом відмови від кваліфікації за сукупністю злочинів змови на вчинення злочину та власне злочину, оскільки вважають, що злочин поглинає змову на його вчинення. У Великій Британії не лише

⁹³ Criminal Law Acts. *Legislation.gov.uk* : [site]. URL: <https://www.legislation.gov.uk/primary+secondary?title=Criminal%20Law%20Act>

⁹⁴ Horder J. *Ashworth's principles of criminal law*. Ninth Edition. Oxford University Press, 2019. P. 455–456.

⁹⁵ Serious Crime Act 2007. *Legislation.gov.uk* : [site]. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/27/part/2>

⁹⁶ Criminal Law Act 1977. *Legislation.gov.uk* : [site]. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/45/section/1>

не передбачено кримінальну відповідальність за створення злочинних спільнот, але у ній декілька разів свідомо відмовлялися від встановлення кримінальної відповідальності за такі діяння, оскільки вважається, що кримінальної відповідальності за спільне вчинення злочину та змову цілком достатньо⁹⁷. Жодної норми, яка встановлювала б кримінальну відповідальність за протиправні діяння, пов'язані зі злочинним впливом, але не пов'язані зі створенням злочинних спільнот, в актах Парламенту також не міститься.

Отже, кримінальне законодавство Великої Британії не передбачає кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані зі злочинним впливом, взагалі. Значно цікавішим у цьому контексті є кримінальне законодавство США.

У зв'язку з федеративним територіальним устроєм США, кримінальне законодавство цієї країни має дворівневу систему: 1) федеральне кримінальне законодавство, яке поширює свою дію на всі штати й визначає так звані федеральні злочини, що зачіпають національні інтереси, зокрема це і організована злочинність; 2) кримінальне законодавство кожного окремого штату, у якому є свій кримінальний кодекс⁹⁸. Крім того, 1961 року в США Американський Інститут Права розробив так званий Модельний кримінальний кодекс з метою стандартизації норм кримінального права в США. Він не має обов'язкової сили, однак його положення позначилися на кримінальних кодексах більшості штатів і частково були імплементовані в них, проте в повному обсязі Модельний кримінальний кодекс не було імплементовано в жодному зі штатів⁹⁹.

Розглянемо детальніше федеральне кримінальне законодавство та Модельний кримінальний кодекс США, оскільки саме вони, по-перше, охоплюють питання кримінальної відповідальності стосовно організованої злочинності, і по-друге, мають

⁹⁷ Sergi A. Organised crime in English criminal law: lessons from the United States on conspiracy and criminal enterprise. *Journal of Money Laundering Control*. 2015. Vol. 18, Issue 2. P. 1–11 URL: https://www.researchgate.net/publication/273949882_Organised_Crime_in_English_Criminal_Law_Lessons_from_the_United_States_on_Conspiracy_and_Criminal_Enterprise

⁹⁸ Samaha J. *Criminal Law*. 12th Edition. Boston, MA : Cengage Learning, 2017. P. 14–19.

⁹⁹ Davenport A. *Basic Criminal Law. The Constitution, Procedure and Crimes*. Fifth edition. New York : Pearson Education, 2018. P. 30.

безпосередній вплив на кримінальне законодавство всіх п'ятдесяти штатів. Хоча США і належать до системи загального права, відповідно до рішення Верховного суду США у справі *United States v. Hudson and Goodwin*, суди США не мають права загальної кримінальної юрисдикції (тобто правотворчості) на федеральному рівні, а саме Конгрес має спочатку прийняти закон, яким криміналізується певне діяння¹⁰⁰. Таким чином, ми зосередимось на аналізі саме положень законів.

На федеральному рівні США більшість норм кримінального та кримінального процесуального права зібрано в Книзі 18 Кодексу США, прийнятій у 1948 році¹⁰¹. Частина I цієї книги присвячена питанням матеріального кримінального права. Параграфи 2 та 3 Глави I «Загальні положення» цієї частини виокремлюють два види співучасників: 1) виконавець (*principal*), яким визнають будь-яку особу, яка вчиняє злочин проти Сполучених Штатів, або допомагає, підбурює, консулює, наказує, спонукає або забезпечує його вчинення; 2) співучасник *postfactum* (*accessory after the fact*), тобто особа, яка, знаючи, що було вчинено злочин проти Сполучених Штатів, приймає, полегшує або допомагає правопорушнику перешкодити чи запобігти його затриманню, засудженню або покаранню¹⁰².

Як такі форми співучасті в Книзі 18 Кодексу США не згадуються, водночас у Главі «Змова» (*Conspiracy*) нею визнано деякі злочини, зокрема змову двох або більше осіб вчинити злочин проти Сполучених Штатів, змова двох або більше осіб з метою перешкодити діяльності офіцера США¹⁰³. Факт подальшого вчинення або невчинення самого злочину внаслідок

¹⁰⁰ *United States v. Hudson*, 11 U.S. 32 (1812). *Justia Law* : [site]. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/32/>

¹⁰¹ O'Sullivan J. R. The Federal Criminal «Code» is a Disgrace: Obstruction Statutes as Case Study. *J. Crim. L. & Criminology*. 2006. No. 96. P. 643. По суті, Кодекс США – це одна велика кодифікація більшості правових норм федерального рівня, розбита на книги за різними галузями права.

¹⁰² U.S. Code § 2 – Principals. *LII.Legal Information Institute* : [site]. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2/>; 18 U.S. Code § 3 – Accessory after the fact. *LII.Legal Information Institute* : [site]. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3>

¹⁰³ 18 U.S. Code § 3 – Accessory after the fact. *LII.Legal Information Institute* : [site]. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3>

такої змови для її кваліфікації значення не має відповідно до Правила Пінкертон (справа *Pinkerton v. USA*, яку розглядав Верховний суд США у 1946 році¹⁰⁴).

Порівнюючи з відповідними положеннями КК, можна дійти висновку, що співучасть у розумінні Кодексу США може охоплювати вчинення злочину лише групою осіб, передбачене ч. 1 ст. 28 КК, а змова – усі наступні форми співучасті, передбачені ст. 28 КК. Отже, діяння створення або керівництва групами таких осіб, як вияви злочинного впливу, відповідно до законодавства США, самостійного кримінально-правового значення та оцінки не мають, а охоплені загальним поняттям змови. Не мають жодного значення і якісні ознаки таких груп (внутрішня структура, ієрархічність, дисципліна, використання авторитету певною особою в групі тощо). Кількісні ознаки при змові теж не мають важливого значення – головне, щоб осіб, які змовилися вчинити злочин, було дві або більше. Очевидно, що положення кримінального закону США в цій частині суттєво відрізняються від положень кримінального закону України і, на нашу думку, є суворішими, за винятком випадків, якщо така змова має ознаки злочинної організації в розумінні КК, оскільки її керівництво, створення та участь у ній теж є окремими злочинами, за які передбачено суворішу кримінальну відповідальність у порівнянні з кримінальною відповідальністю за змову в США.

У 1970 році у зв'язку із прийняттям Конгресом США Закону «Про корумповані та такі, що знаходяться під впливом рекетирів, організації», більш відомого як Закон RICO (*Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act*), Книга 18 Кодексу США була доповнена новою Главою 96, що має аналогічну із зазначеним законом назву¹⁰⁵. У контексті кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, ця глава є особливо цікавою. У ній чітко визначено поняття рекетирської діяльності (є певна аналогія зі злочинною діяльністю, посилення на яку міститься у визначенні злочинного впливу у

ст. 255 КК): рекетирська діяльність охоплює вбивство, викрадення людини, зайняття азартними іграми, підпал, розбій, хабарництво, вимагання, торгівлю визначеними хімічними речовинами, а також низку інших діянь, передбачених визначеними статтями Книги 18 Кодексу та деякими іншими законами США. Принаймні два перелічені вище діяння можуть бути визнані такими, що належать до так званої «схеми рекетирської діяльності», якщо одне з них було вчинене після дати набрання чинності цією главою Книги 18 Кодексу США (1970), а останнє — протягом десяти років (з вирахуванням із цього строку будь-якого терміну позбавлення волі особи) після вчинення попереднього діяння¹⁰⁶.

Незаконними вважають, зокрема, такі діяння:

– використання, інвестування доходів або їх частини, що отримані від схеми рекетирської діяльності, у придбанні будь-якої частки в статутному капіталі в будь-якій організації, у заснуванні або діяльності будь-якої організації, яка задіяна або діяльність якої впливає на торгівлю між штатами чи зовнішню торгівлю;

– здійснення контролю, отриманого внаслідок рекетирської діяльності, над будь-якою організацією, яка задіяна або діяльність якої впливає на торгівлю між штатами чи зовнішню торгівлю;

– змова на вчинення перелічених дій¹⁰⁷.

Отже, рекетирську діяльність: а) з одного боку розуміють вужче, ніж злочинну діяльність, про яку йдеться у визначенні злочинного впливу в КК, з огляду на обмежене коло злочинів, які нею охоплені; б) має самостійне кримінально-правове значення лише у зв'язку з використанням доходів, отриманих від неї (фактично їх легалізації), або як спосіб здійснення контролю (тобто злочинного впливу) за організаціями лише певного виду; в) з одного боку, не враховує факту притягнення особи до кримінальної відповідальності, засудження і можливого погашення/зняття судимості з неї за попередній злочин/злочини,

¹⁰⁴ Samaha J. *Criminal Law*. 12th Edition. Boston, MA : Cengage Learning, 2017. P. 245.

¹⁰⁵ 18 U.S. Code § 3 – Accessory after the fact. *LII.Legal Information Institute* : [site]. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3>

¹⁰⁶ 18 U.S. Code § 3 – Accessory after the fact. *LII.Legal Information Institute* : [site]. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3>

¹⁰⁷ 18 U.S. Code § 3 – Accessory after the fact. *LII.Legal Information Institute* : [site]. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3>

вчинені протягом десятирічного строку, що значно розширює можливість кваліфікації діяльності особи як рекетирської; г) не виключає випадків притягнення особи двічі до кримінальної відповідальності за одні і ті самі злочини. Усі перелічені характеристики суттєво відрізняють положення Закону RICO від положень українського кримінального закону.

Слід додати, що відповідно до Глави 26 Книги 18 Кодексу США «Злочинні вуличні банди» (Criminal Street Gangs) такою бандою слід вважати діючу групу, клуб, організацію або спільноту, діяльність якої впливає на торгівлю між штатами, до складу якої входять п'ять або більше осіб, які протягом останніх п'яти років були залучені до вчинення визначеної категорії злочинів (наприклад, злочини, що стосуються порушення правил обігу певних речовин, насильницькі злочини, торгівля людьми тощо) і метою якої є вчинення одного або декількох таких злочинів¹⁰⁸. Створення, керівництво або членство в такій банді не є окремими злочинами, однак членство в такій банді має наслідком підвищення міри покарання за вчинення зазначених вище злочинів у складі банди на десять років позбавлення волі, тобто фактично є кваліфікуючою ознакою.

Модельний кримінальний кодекс США, не називаючи ролі співучасників, визначає, які діяння вважають співучастю: підбурювання до вчинення злочину, допомога у вчиненні злочину, незапобігання вчиненню злочину, якщо особа мала обов'язок, передбачений законом, йому запобігти¹⁰⁹. Отже, організацію вчинення злочину не визначено як окремий вид співучасті, форми співучасті Модельний кодекс також не виокремлює. Кодекс визнає окремим злочином змову на вчинення злочину, проте об'єктивні відмінності між змовою на вчинення злочину та співучастю в його вчиненні не цілком зрозумілі, хоча дослідники зауважують, що співучасть може впливати зі змови,

108

¹⁰⁸ 18 U.S. Code § 3 – Accessory after the fact. *LII. Legal Information Institute* : [site]. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3>

109

¹⁰⁹ Model Penal Code – full: American Law Institute : Free Download, Borrow, and Streaming. *Internet Archive* : [site]. URL: https://archive.org/details/ModelPenalCode_ALI/page/n495/mode/thumb

якщо остання досягнута з метою полегшення вчинення конкретного злочину¹¹⁰.

Хоча цей Кодекс і криміналізує окремі види незаконного впливу, наприклад, корупційний вплив на посадову особу при визначенні злочину надання хабара, незаконний вплив на посадову особу з використанням погроз або спеціальний вплив на посадову особу з метою отримання певної вигоди, чогось схожого на злочинний вплив і діяння, пов'язані з ним, як їх передбачено в КК, він не містить.

Таким чином, федеральне кримінальне законодавство США не передбачає кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, у тому розумінні, яке передбачено в українському законодавстві. Натомість конкретніші вияви злочинного впливу, визначені законом RICO як схема рекетирської діяльності, визнані федеральними злочинами.

1.3.2. Кримінальна відповідальність за діяння,
пов'язані зі злочинним впливом, в актах Європейського Союзу
та кримінальному законодавстві деяких його держав-членів

Аналіз та врахування положень актів ЄС (як і окремих його держав-членів) у сфері кримінального права є надзвичайно важливим у контексті євроінтеграційних процесів України, зокрема виконання Україною статей 16, 22 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони¹¹¹.

Відповідно до ст. 83 Угоди про функціонування Європейського Союзу в редакції Лісабонського договору, Європейський Парламент та Рада шляхом прийняття директив можуть встановлювати мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень та санкцій стосовно певних особливо тяжких злочинів, до яких віднесено, зокрема, організовану

¹¹⁰ Dubber M. D. An introduction to the Model Penal Code. Second Edition. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2015. P. 129.

¹¹¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнар. док. від 27 черв. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011

злочинність¹¹². Європейська комісія у своїй Комунікації стосовно політики ЄС у сфері кримінального права у 2011 році зазначила, що принципами, на яких має ґрунтуватися кримінальне законодавство ЄС, є: 1) його субсидіарність щодо національного права держав-членів; 2) необхідність та пропорційність застосування норм кримінального права як крайнього заходу (*ultima ratio*); 3) обмеження лише мінімальним переліком ознак при визначенні кримінальних правопорушень та встановлення лише мінімальних санкцій з урахуванням принципу правової визначеності; 4) обґрунтування на підставі статистичних даних, отриманих від держав-членів, які дають змогу оцінити фактичну ситуацію у сфері протидії злочинності; 5) відповідність санкцій тяжкості кримінальних правопорушень¹¹³.

Відповідно до Рамкового рішення¹¹⁴ Ради ЄС № 2008/841/ЈНА (далі – Рамкове рішення), злочинною організацією є структуроване об'єднання, що діє протягом певного часу, має у своєму складі більше, ніж дві особи, які діють узгоджено з метою вчинення злочинів, що караються позбавленням волі або арештом на строк не менше ніж чотири роки, або більш серйозним покаранням, для прямого або непрямого отримання фінансової або іншої матеріальної вигоди. Держави-члени ЄС мають вжити заходів для того, щоб одне або обидва такі діяння було визнано кримінальними правопорушеннями: 1) умис-

¹¹² Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *EUR-Lex – Access to European Union law* : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>

¹¹³ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Towards an EU Criminal Policy: Ensuring the effective implementation of EU policies through criminal law /* COM/2011/0573 final */. *EUR-Lex – Access to European Union law* : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0573&from=EN>

¹¹⁴ Рамкові рішення – основний правовий інструмент, який використовувався у співпраці поліцейських та судових органів ЄС у кримінальних справах у період між Амстердамським договором та Лісабонським договором. Деякі з них усе ще залишаються чинними, доки їх не буде змінено, скасовано або замінено директивами з відповідних питань (Рекомендації для українських органів державного управління щодо наблизення до права ЄС. *Право ЄС* : [сайт]. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/law/rekomendatsiyi-shhodo-nablyzhennya-ukrayinskogo-zakonodavstva-do-prava-yes/>).

на активна участь особи в діяльності злочинної організації, зокрема надання матеріальних засобів, залучення нових членів та усі форми фінансування її діяльності, усвідомлюючи, що така участь сприятиме досягненню завдань діяльності злочинної групи; 2) змова двох або більше осіб на вчинення кримінальних правопорушень, що караються позбавленням волі або арештом на строк не менше ніж чотири роки, або більш серйозним покаранням, з метою прямого або непрямого отримання фінансової або іншої матеріальної вигоди, навіть якщо особа безпосередньо не бере участі у вчиненні таких злочинів¹¹⁵.

З переліченого можна зробити наступні висновки:

1) визначення злочинної організації, надане в Рамковому рішенні, не збігається з її визначенням у ч. 4 ст. 28 КК ні за кількісними, ні за якісними ознаками: з одного боку, воно є ширшим, охоплюючи ознаки організованої групи, визначені в ч. 3 ст. 28 КК, але з іншого, вказівка на специфічну мету вчинення злочинів такою організацією робить таке визначення значно вужчим, що, на нашу думку, не є доцільним, оскільки прив'язка до мети отримання матеріальної вигоди залишає поза увагою будь-які інші злочини, для вчинення яких злочинні організації також можуть створювати. Визначення такої мети діяльності злочинної організації є очевидним запозиченням положень Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Однак слід зважати, що це лише мінімум, за який має бути передбачено кримінальну відповідальність;

2) ЄС прямо не вимагає від держав-членів криміналізації створення або керівництва злочинною організацією, однак як окремий злочин визначає змову двох або більше осіб на вчинення злочинів, аналогічних тим, що вказані у визначенні злочинної організації при описі мети її діяльності. На нашу думку, таку змову можна розглядати як один з початкових етапів створення злочинної організації, однак процес її створення є значно ширшим і охоплює інші дії. Залучення членів до

¹¹⁵ Council Framework Decision 2008/841/ЈНА of 24 October 2008 on the fight against organised crime. *EUR-Lex – Access to European Union law* : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008F0841>

складу злочинної організації також можна розглядати як один із етапів її створення, однак у Рамковому рішенні, з огляду на його формулювання, йдеться про залучення нових членів до вже створеної злочинної організації;

3) про кримінальну відповідальність за діяння, пов'язані зі злочинним впливом, але не пов'язані зі створенням або керуванням злочинною організацією (умисне встановлення або поширення злочинного впливу у суспільстві, звернення за застосуванням злочинного впливу), у Рамковому рішенні не йдеться.

Заходи кримінально-правового характеру, які Рамкове рішення вимагає передбачити за вчинення перелічених злочинів, розглянемо детальніше у відповідному підрозділі монографії.

Італійська Республіка (далі – Італія) відома традиційними формами організованої злочинності, які отримали узагальнену назву «мафія». Саме тому видається доцільним зосередити увагу на цій європейській державі.

В Італії головним джерелом матеріального кримінального права, окрім міжнародних договорів та актів ЄС, є Кримінальний кодекс, прийнятий ще 1930 року¹¹⁶. Він не визначає поняття співучасті в злочині, лише ст. 110 говорить, що коли дві чи більше особи беруть участь у вчиненні злочину, то вони всі підлягають покаранню, передбаченому за його вчинення. Кодекс також не визначає видів співучасників або форми співучасті, однак у ст. 115 передбачено, що змова двох або більше осіб вчинити злочин, якщо його не було вчинено, не є кримінально караною, проте в цьому випадку суддя може застосувати заходи безпеки до таких осіб, наприклад, заборону їм відвідувати певні місця чи заклади¹¹⁷.

Водночас, статті 99–109 Кримінального кодексу Італії виокремлено чотири категорії осіб: 1) рецидивіст – особа, яка після засудження вчинила новий злочин; 2) затятий злочинець – особа, яка, будучи засудженою щонайменше до п'яти років позбавлення волі за вчинення щонайменше трьох умис-

¹¹⁶ Astolfo Di Amato, Fucito F. Criminal Law in Italy. Edition 4. Kluwer Law International BV, 2020. P. 49–51.

¹¹⁷ Penal Code (Codice Penale) approved by REGIO DECRETO 19 ottobre 1930, n. 1398. *Normattiva* : [site]. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1930-10-19;1398>

них злочинів протягом десяти років, вчинила новий умисний злочин протягом десяти років з моменту вчинення останнього злочину, за який її засуджено; 3) професійний злочинець – особа, яка вже має статус затятого злочинця і засуджена за вчинення нового злочину, а також живе принаймні частково за рахунок доходів від учинюваних злочинів; 4) особа, яка має схильність до вчинення злочинів – особа, яка не належить до жодної з перелічених категорій, однак яка вчинила необережний злочин проти життя або безпеки особи, і з огляду на обставини справи та характер її вини виявляє схильність до вчинення нових злочинів¹¹⁸. Усі перелічені статуси мають наслідком застосування більш суворого виду кримінально-правових заходів до особи або застосування кримінально-правового заходу в більшому обсязі, ніж це передбачено санкціями відповідних статей.

Порівнюючи перелічені статуси з суб'єктом підвищеного злочинного впливу, визначеним у примітці до ст. 255 КК, можна сказати, що вони, по-перше, жодним чином не пов'язані з керівництвом, координацією особою будь-якого роду злочинної діяльності, і по-друге, з огляду на українське кримінальне право, визначені більш вдало, оскільки пов'язані з конкретними юридичними фактами.

Стаття 416 Кримінального кодексу Італії передбачає кримінальну відповідальність за членство, створення, керівництво або сприяння діяльності злочинної організації, що визначено як групу трьох або більше осіб, які об'єдналися з метою вчинення злочинів¹¹⁹. Отже, положення цієї статті охоплюють склади кримінальних правопорушень, передбачені Рамковим рішенням, і навіть виходять за їх межі.

1982 року Кримінальний кодекс Італії було доповнено новою статтею 416bis, відповідно до якої злочинами стали вважати членство в організації мафіозного типу, керівництво такою організацією або сприяння її діяльності. Мафіозною

¹¹⁸ Penal Code (Codice Penale) approved by REGIO DECRETO 19 ottobre 1930, n. 1398. *Normattiva* : [site]. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1930-10-19;1398>

¹¹⁹ Penal Code (Codice Penale) approved by REGIO DECRETO 19 ottobre 1930, n. 1398. *Normattiva* : [site]. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1930-10-19;1398>

визнано організацію, члени якої перебувають у стані підкорення, дотримуються обов'язку мовчання (так звана «omerta») і використовують спосіб залякування, пов'язаний з їх членством у такій організації, для вчинення злочинів, отримання прямого чи опосередкованого контролю за господарською діяльністю, одержання ліцензій, дозволів, укладення договорів на проведення державних закупівель для отримання незаконних доходів чи переваг для себе чи інших осіб, для запобігання або перешкодження вільному голосуванню, або для купівлі голосів виборців для себе чи інших осіб на виборах¹²⁰.

Європол (Європейське поліцейське управління) у своєму звіті окреслив характерні риси, притаманні італійським мафіозним організаціям: 1) як правило, наявність сімейних зв'язків між їх членами; 2) поширення своєї влади та впливу на певні сфери суспільного життя, наприклад, торгівлю, сферу послуг тощо; 3) контроль за певною територією, причому не лише шляхом вчинення на ній певних злочинів, а й здійснення загального контролю за місцевим населенням. Крім того, Європол також виокремив чотири активні італійські мафіозні організації: 1) сицилійська Cosa Nostra; 2) калабрійська Ndrangheta; 3) неаполітанська Camorra; 4) апулійська мафія, представниками якої є дві найчисельніші групи Sacra Corona Unita та Società Foggiana. Кожна з цих організацій має певні особливості, проте кожній з них властиві перелічені вище ознаки¹²¹. Такі самі основні італійські мафіозні організації визначає і ФБР США, зазначаючи, що безпосередньо на території США діють декілька груп, що входять до структури Cosa Nostra, головними напрямками діяльності яких є незаконний обіг наркотиків і відмивання доходів¹²².

Отже, у випадку з Італією справді йдеться про злочинний вплив та його встановлення, поширення в суспільстві мафіоз-

120

¹²⁰ Penal Code (Codice Penale) approved by REGIO DECRETO 19 ottobre 1930, n. 1398. *Normattiva* : [site]. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1930-10-19;1398>

121

¹²¹ Italian Organized Crime Threat Assessment. 2013. *EUROPOL* : [site]. URL: https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/italian_organised_crime_threat_assessment_0.pdf

122

¹²² Transnational Organized Crime. *Federal Bureau of Investigations* : [site]. URL: <https://www.fbi.gov/investigate/organized-crime#>

ними організаціями. Визначення мафіозної організації, передбачене в ст. 416bis, містить ознаки, які можна схарактеризувати як цілком конкретні елементи здійснення злочинного впливу. Тому створення або керівництво такою організацією фактично може мати наслідком встановлення або поширення конкретних виявів злочинного впливу в суспільстві. Введена до КК у 2020 році ст. 255¹ є певною мірою аналогом відповідних положень італійського кримінального законодавства (якщо керуватися визначенням організації мафіозного типу), однак, на нашу думку, порівняно з положеннями ст. 255¹ КК, ст. 416 bis Кримінального кодексу Італії сформульована краще з точки зору законодавчої техніки.

Для повноти дослідження стисло проаналізуємо також кримінальні закони двох інших найбільших держав-членів ЄС – Федеративної Республіки Німеччина (ФРН) та Французької Республіки (Франції).

Ні в Кримінальному уложенні ФРН, ні в Кримінальному кодексі Франції складів кримінальних правопорушень, аналогічних кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 416bis Кримінального кодексу Італії, немає.

На виконання Рамкового рішення в параграфі 129 Кримінального уложення ФРН передбачено кримінальну відповідальність за членство, створення злочинних спільнот, залучення до них нових членів або пособництво в їхній діяльності. Злочинною спільнотою при цьому вважається створення на тривалий проміжок часу організаційне об'єднання з більше ніж двох осіб, мета або діяльність якого спрямована на вчинення злочинів, за які передбачено максимальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше ніж два роки¹²³.

Кримінальний кодекс Франції в ст. 450¹–450⁵ передбачає кримінальну відповідальність осіб за участь в організації зловмисників, яку визначено як будь-яку сформовану групу або домовленість осіб з метою вчинення одного або декількох злочинів чи проступків, що караються позбавленням волі на

¹²³ Головніков П. В. Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини Strafgesetzbuch (StGB) : наук.-практ. комент. з пер. тексту законів. Universitätsverlag Potsdam, 2021. С. 234.

РОЗДІЛ 1. Загальні аспекти кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом

строк не менше ніж п'ять років¹²⁴. Тому Кримінальний кодекс Франції не цілком відповідає вимогам Рамкового рішення ні за визначенням організації зловмисників, ні за переліком криміналізованих ним діянь. Також він не передбачає кримінальної відповідальності за створення, керівництво організацією зловмисників.

1.3.3. Кримінальна відповідальність за діяння, пов'язані зі злочинним впливом, за законодавством деяких держав Азії

Кримінальний закон Китайської Народної Республіки (далі – КНР), прийнятий 1 липня 1979 року, не оперує такими поняттями як «співучасть», «види співучасників» чи «форма співучасті», натомість виокремлює таку категорію як «спільні злочини», які в ст. 25 визначено як умисні злочини, вчинені спільно двома або більше особами. Водночас у статтях 26–27 йдеться про дві категорії осіб: головний злочинець, який організовує та керує злочинною групою у вчиненні злочинних дій або відіграє головну роль у вчиненні спільного злочину, та співучасники головного злочинця, яких ніяк не названо і ролі яких не описуються в законі, але вказано, що вони відіграють другорядну або допоміжну роль порівняно з головним злочинцем, і їм призначається більш м'яке покарання або вони взагалі від нього звільняються. Окремо виділяється особа, яка підбурює інших до вчинення злочину, дії якої караються відповідно до ролі, яку вона відігравала у вчиненні спільного злочину. З такого формулювання можна дійти висновку, що підбурювання до злочину в розумінні китайського кримінального закону не має самостійного кримінально-правового значення і є додатковою ознакою, якою можуть бути наділені або головний злочинець, або його співучасники. У ст. 26 також міститься пряма вказівка на таку форму співучасті як злочинна група, під якою розуміється відносно постійна злочинна організація, до складу якої входить троє або більше осіб, створена з метою

¹²⁴ Titre V : De la participation à une association de malfaiteurs (Articles 450-1 à 450-5). *Légifrance* : [site]. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006136048/#LEGISCTA000006136048

1.3. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, за законодавством деяких зарубіжних...

спільного вчинення злочинів. Керівник, який організував або очолив злочинну групу, несе кримінальну відповідальність за всі злочини, вчинені нею¹²⁵.

Отже, кримінальний закон КНР виокремлює щонайменше дві форми співучасті: 1) найпростішу, тобто вчинення злочину спільно декількома особами; 2) злочинну групу, про яку йдеться в контексті керування нею головним злочинцем і яка має відмінні від спільного вчинення злочину якісні та кількісні ознаки.

У контексті кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, особливий інтерес становить стаття 294 Кримінального закону КНР. Частина перша цієї статті передбачає кримінальну відповідальність особи за створення, керування або активну участь в організації, що має ознаки злочинного синдикату і здійснює організовану злочинну діяльність із застосуванням насильства, залякування, або інших засобів, які серйозно порушують економічний порядок і повсякденну діяльність населення. У цій частині визначено, що інші члени злочинного синдикату теж несуть кримінальну відповідальність, але покарання для них є менш суворим, ніж перелічених до цього осіб¹²⁶. Частина друга цієї статті передбачає кримінальну відповідальність за вербування членами мафіозних структур, що функціонують за кордоном, нових членів на території КНР.

Відповідно до роз'яснень до кримінального закону КНР організація, що має ознаки злочинного синдикату, має такі ознаки:

– відносна стабільність, відносно значна кількість членів, визначені організатори або лідери і загалом сформований її кістяк;

– отримання економічної вигоди шляхом вчинення організованих незаконних дій, злочинів або в інший спосіб, з наявною матеріальною базою для підтримання свого функціонування;

¹²⁵ The National People's Congress of the Republic of China. *Criminal Law*. URL: http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/13/content_1384075.htm

¹²⁶ The National People's Congress of the Republic of China. *Criminal Law*. URL: http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/13/content_1384075.htm

РОЗДІЛ 1. Загальні аспекти кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом

– неодноразове вчинення організованих незаконних дій та злочинів шляхом насильства, погроз, жорстокого поводження з людьми, заподіяння тілесних ушкоджень або вбивства людей; а також

– шляхом вчинення незаконних і злочинних дій або через пособництво з боку державних службовців така організація тероризує певну місцевість, здійснюючи незаконний контроль і значний вплив на певну територію чи сферу економічної діяльності, серйозно порушуючи економічний порядок і повсякденне життя населення¹²⁷.

Таке тлумачення використовує доволі неконкретизовані та невизначені формулювання. У коментарі заступника голови Національної групи з координації заходів, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю, Дзян Вея, опублікованому на сайті Верховного суду КНР, зауважено, що злочини, вчинені організаціями, що мають ознаки злочинного синдикату, обов'язково характеризуються елементами зневаги до суспільства та гноблення населення (*вочевидь це зауваження стосується саме останньої, четвертої ознаки, – прим. авт.*)¹²⁸.

З такого формулювання випливає, що організація, яка має ознаки злочинного синдикату, зовсім не зіставна зі злочинною організацією у розумінні КК і має якісні ознаки, яких остання не має. Водночас однією з обов'язкових ознак організації, що має ознаки злочинного синдикату, визначено її незаконний контроль і значний вплив на певну територію чи сферу економічної діяльності, тобто фактично поширення, встановлення такою організацією злочинного впливу в суспільстві. У цій частині Кримінальний закон КНР схожий на ст. 416 bis Кримінального кодексу Італії.

Відповідно до повідомлень, опублікованих Верховним Народним Судом КНР, непоодинокими є випадки призначення особам, визнаним винуватими у створенні або керуванні

 ¹²⁷ Interpretation by the Standing Committee of the National People's Congress Regarding the First Paragraph of Article 294 of the Criminal Law of the People's Republic of China. *Criminal Law*. URL: http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/13/content_1384071.htm

 ¹²⁸ Gangsters to face harsher punishments. *The Supreme People's Court Of The People's Republic Of China* : [site]. URL: https://english.court.gov.cn/2019-04/10/c_768584.htm

1.3. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, за законодавством деяких зарубіжних...

організаціями, що мають ознаки злочинного синдикату, остаточного покарання у вигляді смертної кари або довічного позбавлення волі з конфіскацією всього належного їм майна та довічним позбавленням політичних прав¹²⁹. Щоправда, таке покарання призначають за сукупністю з іншими злочинами, вчиненими такою організацією.

Гонконг як окрема адміністративно-територіальна одиниця Китаю в рамках концепції «одна країна-дві системи» має власне кримінальне законодавство, відмінне від континентального китайського, ґрунтоване на системі загального права, оскільки протягом тривалого часу Гонконг був колонією Британської імперії¹³⁰. Основним його джерелом є низка декретів (ордонансів), зокрема Декрет про злочини, який є базовим і містить перелік лише деяких злочинів, та, зокрема, Декрет про організації¹³¹. Причому останній не є суто кримінальним законом, він скоріше нагадує закон, що врегульовує адміністративні, процедурні питання, пов'язані з реєстрацією організацій на території Гонконгу, взаємодії їх з органами державної влади, однак він також передбачає, які організації в Гонконзі є незаконними.

До незаконних організацій цей Декрет відносить, зокрема, так звані тріади, які визначено як будь-які спільноти, які використовують у своїй діяльності ритуали тріад або приймають чи використовують назву або номенклатуру будь-якої з наявних тріад¹³². Якісь ознаки чи елементи таких ритуалів Декрет не наводить¹³³. Жодної вимоги стосовно мінімально необхід-

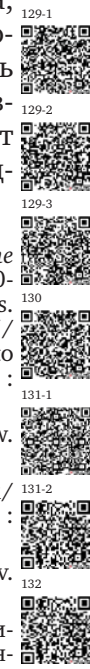
¹²⁹ Gang leader sentenced to death in Qinghai. *The Supreme People's Court Of The People's Republic Of China* : [site]. URL: https://english.court.gov.cn/2020-11/04/c_761828.htm; China's Hunan punishes defendants for mafia-style crimes. *The Supreme People's Court Of The People's Republic Of China* : [site]. URL: https://english.court.gov.cn/2020-06/30/c_761823.htm; Mafia kingpin sentenced to death in Hainan. *The Supreme People's Court Of The People's Republic Of China* : [site]. URL: https://english.court.gov.cn/2020-03/12/c_761910.htm

¹³⁰ Criminal Law in Hong Kong. *Law Firm Hong Kong* : [site]. URL: <https://www.lawfirmhongkong.com/criminal-law-in-hong-kong>

¹³¹ Crimes Ordinance. *e-Legislation* : [site]. URL: https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap200?xid=ID_1438402821413_002; Societies Ordinance. *e-Legislation* : [site]. URL: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap151>

¹³² Societies Ordinance. *e-Legislation* : [site]. URL: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap151>

¹³³ До ритуалів тріад дослідники відносять, наприклад, обряд ініціації (прийняття в члени) з використанням білих віял, жертвних півнів, проголошен-

ної кількості членів такої організації, мети її створення або функціонування, розподілу ролей між її членами, наявної в такій організації ієрархічності Декрет також не передбачає.

Злочинами відповідно до цього Декрету визнають членство, керівництво, відвідування зустрічі тріади, надання будь-якої допомоги, володіння будь-якими книгами, обліковими записами (акаунтами), документами, печатками, емблемами тріади або її структурної частини, надання помешкання для проведення зустрічі тріади, вербування в члени тріади. Караються перелічені злочини різними строками позбавлення волі (від трьох до п'ятнадцяти років) і додатково обов'язковими штрафами (від 250 тис. до мільйона доларів США)¹³⁴.

У зв'язку з переліченими вище злочинами Декрет закріплює декілька цікавих, на нашу думку, презумпцій: 1) презумпція існування тріади: якщо в якійсь спільноті були виявлені будь-які книги, облікові записи, документи, списки членів, печатки, емблеми або знаки розрізнення будь-якої тріади, то вважається, що така спільнота є тріадою, якщо не буде доведено зворотне; 2) презумпція допомоги тріаді: якщо у володінні фізичної особи будуть знайдені будь-які книги, облікові записи, документи, списки членів, печатки, емблеми або знаки розрізнення будь-якої тріади, то вважається, що така особа допомагає у керівництві такою тріадою, якщо вона не доведе зворотне; 3) презумпція відвідування зустрічі тріади: якщо під час обшуку або іншого проникнення до будь-якого помешкання в правоохоронних органів є розумні підстави вважати, що воно (помешкання) використовували для проведення зустрічі тріади, то будь-яка особа, яка перебувала в цьому помешканні під час такого обшуку або проникнення, вважається такою, що відвідувала зустріч тріади, якщо вона не доведе зворотне¹³⁵.

ням клятв, носінням спеціального вбрання і взуття, що у сукупності має символізувати переродження особи, яка приймається в члени тріади (Morgan W. P. Triad societies in Hong Kong. Routledge : Taylor&Francis, 2000. P. 112).

¹³⁴ Societies Ordinance. *e-Legislation* : [site]. URL: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap151>

¹³⁵ Societies Ordinance. *e-Legislation* : [site]. URL: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap151>

Отже, кримінальне законодавство Гонконгу передбачає кримінальну відповідальність за одне діяння, пов'язане зі злочинним впливом, – керівництво тріадою. Порівняно з положеннями КК, кримінальне законодавство Гонконгу в цій частині є жорсткішим та застосовує доволі незвичні правові конструкції, які, на нашу думку, явно суперечать фундаментальним засадам кримінального права демократичних держав, передусім презумпції невинуватості.

Аналіз опублікованих і перекладених Міністерством юстиції Японії англійською мовою текстів засвідчує, що кримінальне законодавство Японії, крім КК, прийнятого ще у 1907 році, складається з ряду інших законів, що встановлюють кримінальну відповідальність за окремі категорії злочинів. Глава XI КК Японії «Співучасть» виокремлює три види співучасників: виконавець, підбурювач та пособник, проте не визначає жодних форм співучасті. Кримінально-правова оцінка діянь, які полягають в організації вчинення злочину, у КК Японії не згадується взагалі, однак ст. 186, наприклад, передбачає кримінальну відповідальність особи за постійне зайняття азартними іграми і окремо за організацію групи затятих гравців в азартні ігри¹³⁶. Кримінальну відповідальність за створення, керування, участь або інші дії, пов'язані зі злочинними спільнотами, КК Японії не встановлює.

Коли йдеться про організовану злочинність в Японії, першою на думку спадає якудза – традиційна форма організованої злочинності у цій країні. Сам термін «якудза» в офіційних нормативних текстах Японії не використовують через його виражене жаргонне забарвлення (з японської мови це слово перекладається як «нікчемний», «порожній» – як характеристика особи). Замість нього загальноживаним є термін «boryokudan» (боріокудан), що означає «озброєна група або група, що вчиняє насильство»¹³⁷. Навіть закон Японії, назву якого відповідно до української законодавчої традиції можна було б перекласти як Закон «Про боротьбу з організованою

¹³⁶ Penal Code. *Japanese Law Translation* : [site]. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3581/en>

¹³⁷ The Editors of Encyclopaedia Britannica. Yakuza: History, Meaning, Rituals, & Facts. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/yakuza>

злочинністю», у скороченій англійській версії має назву Anti-Boryokudan Act (офіційна повна назва Закон «Про попередження незаконних дій членами організованих злочинних груп»), його було прийнято у 1991 році.

Під boryokudan у цьому законі розуміється будь-яка організація, яка заохочує своїх членів вчиняти колективні і регулярні незаконні насильницькі дії. Рішення про віднесення певної злочинної групи до категорії boryokudan приймають комісії префектур з громадської безпеки на основі визначених критеріїв щонайменше строком на три роки, і про це офіційно повідомляють представникам такої групи. Закон передбачає певні обмеження на зносини з організаціями boryokudan та їх членами, наприклад, заборону членам таких груп вимагати гроші, товари чи інше майно, заборону дарувати гроші чи інші цінності таким організаціям, надавати їм кредити, заборону таким організаціям придбавати цінні папери, придбавати частки в статутних капіталах юридичних осіб і багато інших. Зазначені вище комісії слідкують за дотриманням організаціями boryokudan передбачених для них законом заборон. Крім того, цей закон також встановлює певні обмеження і стосовно внутрішньої діяльності boryokudan, наприклад, заборону наносити татуювання неповнолітнім членам організації або відрубувати їм фаланги пальців¹³⁸.

Слушно зазначають дослідники, що цей закон містить скоріше норми адміністративного права, намагаючись якось обмежити та врегулювати діяльність організацій boryokudan, і не передбачає кримінальної відповідальності за створення, керування або членство (якщо воно добровільне і не здійснене під примусом) у таких організаціях або санкцій кримінально-правового характеру за порушення інших передбачених ним заборон¹³⁹. Такий стан речей може здаватися дивним, але з огляду на те, що якудзу розглядають скоріше вже не як орга-

¹³⁸ Act on Prevention of Unfair Acts by Organized Crime Group Members (Act No. 77 of 1991). URL: https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=403AC0000000077_20220617_504AC0000000068&keyword=暴力団員による不当な行為の防止等に関する法律

¹³⁹ Reilly E. F. Criminalizing Yakuza Membership: A Comparative Study of the Anti-Boryokudan Law. *Washington University Global Studies Law Review*. 2014. Vol. 13. P. 810. URL: https://openscholarship.wustl.edu/law_globalstudies/vol13/iss4/9/

нізовану злочинність в її чистому вигляді, а як певну соціальну субкультуру, окремий соціальний клас в Японії¹⁴⁰, стає зрозумілою позиція японського законодавця: вочевидь, боротися з нею шляхом повної законодавчої заборони просто неможливо. Відмінною рисою якудзи, порівняно з організованою злочинністю в інших країнах, на яку вказують дослідники, є відносно відкритий, видимий характер її діяльності¹⁴¹. Отже, японська влада, ймовірно, свідомо відмовилася від криміналізації діянь, пов'язаних зі злочинним впливом, оскільки вбачає неможливість боротися з цим явищем кримінально-правовими методами в японському суспільстві.

Кримінальний кодекс Малайзії, прийнятий у 1936 році, містить Главу V «Підбурювання», під яким окрім власне підбурювання до вчинення злочину розуміється також віддання наказу про його вчинення. Одразу після цієї глави йде Глава V-A «Кримінальна змова», під якою розуміється домовленість двох або більше осіб вчинити незаконний акт або законний акт незаконними засобами. Можливе розділення ролей таких осіб та їх окрема кримінально-правова оцінка, а також форми співучасті в кодексі не визначено¹⁴².

Кодекс містить окрему главу VI-B «Організована злочинність». У ній визначено організовану злочинну групу як групу двох або більше осіб, які діють узгоджено з метою вчинення одного або більше тяжких злочинів для отримання безпосередньо чи опосередковано матеріальної вигоди, влади або впливу. Відповідно до цієї глави, злочинами визнають членство в організованій злочинній групі, надання допомоги такій групі, приховування членів такої групи, вербування в члени такої групи, а також участь у такій групі¹⁴³. Отже, діяння ство-

¹⁴⁰ Rankin A. Recent Trends in Organized Crime in Japan: Yakuza vs the Police, & Foreign Crime Gangs. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*. 2012. Part 2. URL: <https://apjif.org/2012/10/7/Andrew-Rankin/3692/article.html>

¹⁴¹ Moorman D. N. The Yakuza: Organized Crime in Japan. *The Downtown Review*. 2020. Vol. 7, Issue 1. P. 1, 8.

¹⁴² Malaysia Penal Code Act 574 (1936, rev. 1997). *International Commission of Jurists*. URL: <https://www.icj.org/se-asia-security-law/penal-code-act-1936-rev-1997/>

¹⁴³ Malaysia Penal Code Act 574 (1936, rev. 1997). *International Commission of Jurists*. URL: <https://www.icj.org/se-asia-security-law/penal-code-act-1936-rev-1997/>

рення організованої злочинної групи та керування нею не визначено як окремі злочини Кримінальним кодексом Малайзії.

Майже ідентичним Кримінальному кодексу Малайзії і за способом побудови, і навіть за текстом є Кримінальний кодекс М'янми, яка, до речі, серед усіх країн займає третє місце в Глобальному індексі організованої злочинності¹⁴⁴. У цьому Кодексі також є глави V та V-A з аналогічними, як і в Кримінальному кодексі Малайзії, назвами та практично однаковими статтями. Водночас глави, присвячені організованій злочинності, у цьому Кодексі немає, як і немає жодної вказівки на кримінальну відповідальність за керівництво, створення або участь у якихось злочинних спільнотах. Злочинів, схожих на умисне поширення або встановлення злочинного впливу у суспільстві, звернення за застосуванням злочинного впливу Кримінальний кодекс М'янми не передбачає¹⁴⁵.

1.3.4. Кримінальна відповідальність за діяння,
пов'язані зі злочинним впливом,
за кримінальним законодавством деяких держав
Латинської Америки

Відповідно до дослідження «Глобальний індекс організованої злочинності», проведеного у 2020 році серед усіх 193 країн-членів ООН, країни Латинської Америки мають лідерські позиції в рейтингу країн з найвищим рівнем організованої злочинності у світі (Республіка Колумбія (далі – Колумбія) – 2-ге місце¹⁴⁶, Мексиканські Сполучені Штати (далі – Мексика) – 4-те місце, Республіка Гондурас – 10-те місце, Республіка Парагвай – 16-те місце, Боліваріанська Республіка Венесуела

 144 Criminality in Myanmar. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: <https://ocindex.net/country/myanmar>

 145 Penal Code Myanmar, 1861. *International Labour Organization* : [site]. URL: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=61342&p_country=MMR&p_count=110

 146 Перше місце в цьому рейтингу посідає Демократична Республіка Конго, головною причиною чого є захмарний рівень злочинності в цій країні загалом через постійні громадянські війни та збройні конфлікти в ній та в сусідніх країнах (Criminality in Congo, Dem. Rep. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: https://ocindex.net/country/congo_dem_rep).

(далі – Венесуела) – 18-те місце)¹⁴⁷. З цього дослідження випливає, що спільними для організованої злочинності держав цього регіону є такі риси:

– існування мафіє подібних організованих злочинних груп (наприклад, картелі в Мексиці, так звані «мегабанди» у Венесуелі), які контролюють значні території, особливо важкодоступні для правоохоронних органів, наприклад, ліси на кордоні Колумбії та Венесуели;

– головними сферами організованої злочинності є торгівля людьми, незаконне виробництво, торгівля та контрабанда наркотичних засобів (Колумбія виробляє 75 % світового обсягу кокаїну) та зброї;

– використання їх території як транзитного коридору для переміщення людей, наркотиків та зброї до значно заможніших США та Канади;

– високий рівень корупції, зокрема в системі правоохоронних органів, та низький рівень доходів населення, що підштовхує до вчинення злочинів¹⁴⁸.

Усі перелічені держави належать до країн так званої континентальної системи права, а отже, головним джерелом права в них є закон (кримінального права – кримінальний кодекс)¹⁴⁹.

Кримінальні закони трьох найбільших держав цього регіону – Мексики, Колумбії та Венесуели не містять норм схожих на ст. 416 bis Кримінального кодексу Італії, не містять, і мають суттєві прогалини, які навряд чи можуть забезпечити ефективну протидію організованій злочинності. Вони схожі між собою в частині регламентації кримінальної відповідальності

 147 Countries with the Highest Criminality rate in the World. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: <https://ocindex.net/rankings>

 148 Criminality in Mexico. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: <https://ocindex.net/country/mexico>; Criminality in Colombia. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: <https://ocindex.net/country/colombia>; Criminality in Venezuela. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: <https://ocindex.net/country/venezuela>

 149 Mexican Law. *University of Arizona* : [site]. URL: <https://libguides.library.arizona.edu/law-library/mexicanlaw/howto>; A Brief Explanation of Colombia's Legal System. *Animal Legal & Historical Center* : [site]. URL: <https://www.animallaw.info/article/brief-explanation-colombia's-legal-system>; An Introduction to Venezuelan Governmental Institutions and Primary Legal Sources. *Index GlobaLex* : [site]. URL: https://www.nyulawglobal.org/globalex/Venezuela.html#_3_Judicial_Power

за діяння, пов'язані з функціонуванням злочинних спільнот, і мають такі ознаки:

– не виокремлюють види співучасників і форми співучасті, крім загальних вказівок на те, що всі особи, які брали участь у вчиненні злочину, несуть відповідальність за статтею, яка передбачає склад відповідного злочину (наприклад, ст. 83 Кримінального кодексу Венесуели);

– як окремий злочин передбачають змову осіб на вчинення будь-яких злочинів;

– встановлюють кримінальну відповідальність лише за членство в злочинних об'єднаннях з метою вчинення будь-яких злочинів і не передбачають кримінальної відповідальності за створення та керівництво злочинними спільнотами¹⁵⁰.

1.3.5. Кримінальна відповідальність за діяння, пов'язані зі злочинним впливом, за кримінальним законодавством деяких держав пострадянського простору

Стаття 223¹ Кримінального кодексу Грузії передбачає кримінальну відповідальність за членство в злочинній спільноті (ч. 1) та обіймання особою становища «вор в законі» (ч. 2). Крім того, Кримінальний кодекс цієї країни містить статті 223² «Участь у «злочинському зборі (сході)», 223³ «Підтримка діяльності «злочинської спільноти», 223⁴ «Звернення до члена «злочинської спільноти» або «вора в законі», отримання матеріальної вигоди чи матеріальної переваги за результатом такого звернення», які передбачають кримінальну відповідальність за відповідні діяння¹⁵¹. Ні поняття злочинської спільноти, ні вора в законі в Кримінальному кодексі Грузії не розкриваються, їх визначено окремо в Законі Грузії «Про організовану

¹⁵⁰ Código Penal Federal. *Legislación e Información Jurídica para Abogados, Estudiantes de Derecho y Público en General. Justicia México* : [site]. URL: <https://mexico.justia.com/federales/codigos/codigo-penal-federal/>; Ley N° 599/2000. Código Penal Colombiano. *SITEAL. UNESCO* : [site]. URL: <https://siteal.iiep.unesco.org/bdnp/3756/ley-ndeg-5992000-codigo-penal>; Venezuela (República Bolivariana de). Código Penal. *International Labour Organization* : [site]. URL: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=es&p_isn=65706

¹⁵¹ Кримінальний кодекс Грузії від 22 лип. 1999 р. № 2287. Законодавчий вісник Грузії. 1999. № 41 (48). URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=242>

злочинність та рекет». Отже, злочинська спільнота не є якоюсь із форм співучасті, а «вор в законі» не є спеціальним суб'єктом злочину або кваліфікуючою ознакою злочинів.

Стаття 3 Закону Грузії «Про організовану злочинність та рекет» визначає поняття «злочинська спільнота», «діяльність «злочинської спільноти», «член «злочинської спільноти», «вор в законі», «злочинська розбірка», «злочинський збір (сход)», які використовують при застосуванні зазначених вище статей Кримінального кодексу Грузії. Відповідно до цієї статті злочинською спільнотою є будь-яке об'єднання осіб, які домовилися здійснювати діяльність «злочинської спільноти»; діяльністю «злочинської спільноти» є діяльність члена «злочинської спільноти»/«вора в законі», що здійснюється шляхом залякування, погроз, примусу, примусу за умови зберігати мовчання, «злочинських зборів»/«злочинських розборок» (їх визначення також містяться в цій статті), втягнення малолітніх у злочинні діяння, вчинення злочинів, підбурювання до вчинення злочинів з використанням власного кримінального впливу або іншими незаконними діяннями, метою яких є отримання вигоди або інших переваг для себе або інших осіб, отримання/надання влади та (або) впливу; «вор в законі» – особа, яка в будь-якій формі здійснює управління або (та) організацію «злочинської спільноти» або з використанням методів діяльності «злочинської спільноти» здійснює управління або (та) організацію певної групи осіб¹⁵².

На підставі зазначеного можна дійти таких висновків:

1) якщо спростити довге визначення поняття «діяльність злочинської спільноти» (через яку фактично визначають злочинську спільноту), то можна помітити, що воно не містить ознак, які могли б відрізнити її від простого вчинення будь-яких злочинів, окрім вказівки на **мету їх вчинення – отримання вигоди або інших переваг для себе або інших осіб, отримання/надання влади та (або) впливу;**

2) з попереднього твердження випливає, що злочинська спільнота – це будь-яке об'єднання осіб, яке вчиняє злочини з

¹⁵² Про організовану злочинність та рекет : Закон Грузії від 20 груд. 2005 р. № 2354. *Законодавчий вісник Грузії*. 2005. № 57. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/%2027814?publication=1>

метою отримання вигоди або інших переваг для себе (його членів) або інших осіб, отримання/надання влади та (або) впливу, а «вор в законі» – це керівник/організатор такого об'єднання осіб, або особа, яка організовує/керує будь-якою групою осіб шляхом вчинення злочинів. Отже, «вор в законі» у розумінні грузинського кримінального закону зовсім не обов'язково має бути кримінальним авторитетом, як ми його розуміємо, або суб'єктом підвищеного злочинного впливу, як його розуміє КК.

Слід додати, що зазначені норми грузинського законодавства були визнані ЄСПЛ такими, що відповідають положенням ст. 7 ЄКПЛ у 2014 році у справі *Ashlarba проти Грузії*, про що детальніше буде сказано далі¹⁵³.

Отже, підходи до визначення понять «вор в законі» та «злочинна спільнота» в законодавстві Грузії абсолютно інші, порівняно з підходом КК до визначення понять «суб'єкт підвищеного злочинного впливу» та «злочинна спільнота». Кримінальний кодекс Грузії та Закон Грузії «Про організовану злочинність та рекет» не оперують таким поняттям, як «злочинний вплив», і не криміналізують встановлення, поширення злочинного впливу в суспільстві, однак як випливає із визначення поняття «діяльність злочинної спільноти», метою такої діяльності може бути отримання певного впливу. Водночас, такий вплив, як нам видається, зовсім не обов'язково може бути злочинним впливом у розумінні примітки до ст. 255 КК.

Кримінальні кодекси Азербайджанської Республіки та Республіки Вірменія не містять норм, які встановлювали б кримінальну відповідальність за перебування особи в статусі «вор в законі», створення або керівництво спільноти, схожої на злочинну спільноту в розумінні Кримінального кодексу Грузії, а також поширення або встановлення злочинного впливу в суспільстві¹⁵⁴.

¹⁵³ Case *Ashlarba v. Georgia* No. 45554/08 : Judgment of the European Court of Human Rights of July 15, 2014. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-9592>

¹⁵⁴ Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки : Закон Азербайджанської Республіки від 30 груд. 1999 р. № 787-IQ. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353; Кримінальний кодекс Республіки Вірменія. Legislation: National Assembly of the Republic of Armenia. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show>

Кримінальний кодекс Республіки Казахстан також не передбачає кримінальної відповідальності за перебування особи в статусі «вор в законі» та за поширення або встановлення злочинного впливу в суспільстві, не оперує поняттями «злочинний вплив», «суб'єкт підвищеного злочинного впливу». Водночас його ст. 263 передбачає відповідальність за створення, керівництво, участь у злочинній спільноті, яка у свою чергу розуміється як об'єднання двох або більше злочинних організацій, що змовилися для спільного вчинення одного чи декількох кримінальних правопорушень, а також створення умов для самостійного вчинення одного чи декількох кримінальних правопорушень будь-якою з таких злочинних організацій (п. 23 ч. 1 ст. 3 Кримінального кодексу Казахстану)¹⁵⁵. Отже, злочинна спільнота в розумінні кримінального закону Казахстану частково схожа на злочинну спільноту, про яку йдеться в ч. 4 ст. 255 КК, водночас відрізняється від неї вказівкою на мету її діяльності.

Висновки до Розділу 1

Хоча термін «злочинний вплив» (як і його суб'єкт) з'явився в КК лише 2020 року, це явище існувало задовго до цього, і, наприклад, кримінальні закони, які в радянський період діяли на теренах України, визначали його в різноманітних формах, передбачаючи кримінальну відповідальність за деякі злочини, пов'язані зі злочинним впливом, хоча прямо так їх і не називали.

Кримінально-правовий інститут співучасті в злочині (кримінальному правопорушенні) охоплює певні форми злочинного впливу, однак відрізняється від його визначення в ст. 255 КК суб'єктивними зв'язками, що існують між співучасниками. Крім того, деякі злочини, передбачені в КК, є окремими, конкретнішими, проявами злочинного впливу, однак також мають низку суттєвих відмінностей від нього.

На думку більшості дослідників, зміни, внесені до КК Законом № 671-IX, є зайвими, оскільки вони, по-перше, вносять суттєву невизначеність у формулювання кримінального

¹⁵⁵ Кримінальний кодекс Республіки Казахстан від 3 лип. 2014 р. № 226-V. Інформаційно-правова система нормативних правових актів Республіки Казахстан. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>

закону, по-друге, не передбачають якісно нових конститутивних ознак для нових злочинів, які надали б можливість відмежувати їх від уже наявних кримінально-правових інститутів та окремих злочинів. Крім того, багато дослідників обстоюють думку, що внесення таких змін до Особливої частини КК має відбуватися одночасно з внесенням відповідних змін і до його Загальної частини.

Криміналізація/декриміналізація – це напрям кримінально-правової політики держави, який передбачає процес та результат визнання певних діянь кримінальними правопорушеннями/виключення діянь з числа кримінальних правопорушень. Єдиною підставою криміналізації певного діяння є його суспільна небезпека, критеріями якої є здатність такого діяння заподіяти певним суспільним цінностям істотну шкоду або принаймні створити загрозу заподіяння істотної шкоди, і необхідність охорони таких цінностей кримінальним законом. Приводами для криміналізації слугують обставини політичного, соціального, економічного або іншого характеру, які обумовлюють наявну необхідність визнання певних діянь злочинними.

Діяння, пов'язані зі злочинним впливом, що полягають у створенні та керівництві злочинною організацією (спільнотою), створюють реальну загрозу заподіяння істотної (матеріальної чи нематеріальної) шкоди низці цінностей, охоронюваних кримінальним законом, а тому можна стверджувати, що підстава, як і приводи їх криміналізації наявні.

Діяння, пов'язані зі злочинним впливом, що полягають у умисному встановленні і поширенні злочинного впливу в суспільстві та зверненні за застосуванням злочинного впливу, здатні заподіювати істотну шкоду охоронюваним кримінальним законом цінностям. Водночас у випадку з умисним встановленням і поширенням злочинного впливу у суспільстві межі заподіяння такої шкоди невизначені, тому не можна говорити про наявність обґрунтованої підстави для їх криміналізації. Стосовно криміналізації звернення з метою застосування злочинного впливу вважаємо, що за певних застережень така підстава наявна. Реально обґрунтованих приводів для криміналізації цих діянь у 2020 році не було.

Жоден з проаналізованих іноземних кримінальних законів не використовує формулювання «злочинний вплив» або

«суб'єкт (підвищеного) злочинного впливу», а також не передбачає складів кримінальних правопорушень, у яких фігурували б такі терміни. Водночас федеральне законодавство США (Закон RICO) встановлює кримінальну відповідальність за діяння, яке цілком можна вважати окремим виявом злочинного впливу – здійснення особою контролю внаслідок рекетирської діяльності над організацією (юридичною особою) певного виду. Кримінальний кодекс Італії (стаття 416 bis), встановлюючи кримінальну відповідальність за створення та керівництво мафіозною організацією, яка здійснює злочинний вплив на певній території, фактично криміналізує два діяння: власне створення та керівництво такою організацією та умисне поширення або встановлення злочинного впливу нею в суспільстві (на певній території). Схожі положення також містяться в Кримінальному законі КНР, ст. 294 якого встановлює кримінальну відповідальність за створення, керівництво або участь в організації, що має ознаки злочинного синдикату, головною ознакою якої є встановлення контролю за певною територією або сферою економічної діяльності.

Кримінальне законодавство Грузії встановлює кримінальну відповідальність за членство в злочинській спільноті та обіймання особою становища «вор в законі», однак у ньому по-іншому визначено поняття «злочинська спільнота» та «вор в законі» порівняно з тим, як вони визначені в КК. У розумінні кримінального законодавства Грузії перелічені діяння зовсім не обов'язково є такими, що пов'язані зі злочинним впливом в його українському розумінні, а стосуються передусім окремих виявів організованої злочинної діяльності.

РОЗДІЛ 3

Перспективи кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, в кримінальному праві України

3.1. Положення Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, у світлі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини

3.1.1. Вступні зауваження

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 Конвенції» Україна, по-перше, ратифікувала зазначені міжнародно-правові договори, а, по-друге, повністю визнала на своїй території юрисдикцію ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування ЄКПЛ³⁶³.

Згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права³⁶⁴. Хоча в КК немає жодної згадки про ЄКПЛ та визнання практики ЄСПЛ, ч. 2 ст. 8 КПК прямо зазначає, що принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, поєднуючи на національному рівні принцип верховенства права із практикою Суду та кримінальним судочинством³⁶⁵.

Автори Проекту КК у ч. 3 ст. 1.3.8 також зазначили, що він застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ³⁶⁶. Таким чином,

³⁶³ Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/475/97-%D0%B2%D1%80>

³⁶⁴ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3477-15>

³⁶⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>

³⁶⁶ Проект нового Кримінального кодексу України, розроблений Робочою групою з питань розвитку кримінального права, в редакції станом на 02.04.2025.

положення ЄКПЛ та актів ЄСПЛ (перш за все рішень, а у перспективі також консультативних висновків з принципових питань щодо тлумачення або застосування ЄКПЛ) відіграють все більш помітну роль у правозастосовній практиці, а посилення українських судів при винесенні рішень у справах на відповідну практику Суду стає все більш звичним явищем в Україні.

У жодному із перелічених українських законодавчих актів (чи їх проєктів) не конкретизовано, яка саме практика ЄСПЛ (уся чи лише та, яка винесена у справах проти України) підлягає застосуванню на території України. Стаття 46 ЄКПЛ проголошує для країни-учасниці обов'язкову силу лише тих рішень Суду, в яких вона є стороною, що є логічним. Якщо проаналізувати редакції Проєкту КК, то можна помітити, що автори спочатку перебували на позиції урахування лише тієї практики ЄСПЛ, яка стосується України³⁶⁷, але в подальшому відмовились від цієї ідеї, яка встигла стати об'єктом критики³⁶⁸.

Не вдаючись у глибокі дискусії зазначимо, що українські суди пішли шляхом урахування всієї практики ЄСПЛ у своїй діяльності, незалежно від того, в якій справі ним винесено рішення. На нашу думку, така позиція є правильною, оскільки у іншому випадку це б суттєво звузило сферу застосування ЄКПЛ як універсального інструменту захисту прав людини та знизило б ефективність застосування практики ЄСПЛ в цілому. Окрім того, сам ЄСПЛ у своїх рішеннях посилається на свою попередню практику без жодних обмежень, незалежно від того, проти якої держави ним розглядається скарга, при цьому він часто підкреслює, що не зв'язаний своїми попередніми рішеннями.

URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-projekt-kk-02-04-2025.pdf>

³⁶⁷ Проєкт нового Кримінального кодексу України, розроблений Робочою групою з питань розвитку кримінального права, в редакції станом на 29.03.2021. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/03/30/kontrolnyj-projekt-kk-29-03-2021-1.pdf>

³⁶⁸ Таволжанська Ю. С. Практика ЄСПЛ як джерело кримінального права (за матеріалами проєкту Кримінального кодексу від 29.03.2021). *Проблеми впровадження нового Кримінального кодексу в правову систему України: матеріали Міжнар. наук. конф. (Харків, 7 квіт. 2021 р.)*. Харків: Право, 2021. С. 25–26.

Перш ніж оцінювати нові норми Розділу IX Особливої частини КК, які встановлюють кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, під кутом зору їх потенційної відповідності чи невідповідності положенням ЄКПЛ та практиці ЄСПЛ, слід зважати на декілька наступних обставин.

По-перше, ЄСПЛ неодноразово підкреслював у своїх рішеннях свою субсидіарну до національних судів держав-учасниць ЄКПЛ роль, надаючи таким чином можливість їм (національним судам) застосовувати та тлумачити ЄКПЛ і виправляти можливі помилки та порушення її положень. Суд приймає до розгляду лише ті заяви, у яких були вичерпані всі ефективні національні засоби юридичного захисту відповідно до ч. 1 ст. 35 ЄКПЛ. Це означає, що перш ніж ЄСПЛ отримає заяву від особи, наприклад, стосовно порушення згаданими вище нормами Розділу IX КК її прав, передбачених ЄКПЛ, ця кримінальна справа має щонайменше бути розглянута судами трьох інстанцій в Україні. По-друге, ЄСПЛ не розглядає порушення норм ЄСПЛ *in abstracto* і відповідно скарги *actio popularis*. Тобто, якщо хтось просто вважає, що певні норми чи процедури національного законодавства можуть порушувати його права, передбачені ЄСПЛ (наприклад, розглядувані нами положення Розділу IX КК), то він не може одразу напряму скажитись про це до ЄСПЛ, а має пройти весь ланцюг національних засобів правового захисту у конкретній кримінальній справі³⁶⁹. Хоча це не виключає можливості того, що особа може бути визнана ЄСПЛ потенційним потерпілим у випадку, якщо, наприклад, існує високий ризик застосування до неї, як до представника певної спільноти або групи осіб, положень закону, що порушують положення ЄКПЛ, і особа може довести це, наприклад, як це було у справі «*Dudgeon проти Сполученого Королівства*»³⁷⁰.

По-третє, ЄСПЛ, визначивши у своєму рішенні певні недоліки національного законодавства держави-відповідача та його

³⁶⁹ Practical Guide on Admissibility Criteria updated on 31 August 2024. *European Court on Human Rights*. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_ENG.pdf

³⁷⁰ Справа «*Dudgeon проти Сполученого Королівства*» (заява № 7525/76): рішення Європейського суду з прав людини від 22 жовт. 1981 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57473>

невідповідність ЄКПЛ, як правило, не визначає її обов'язок привести це законодавство у відповідність із нею, за винятком так званих пілотних рішень, які вказують на певну системну законодавчу проблему. Тому вирішення такої проблеми повністю залежить від держави-відповідача, яка під загрозою повторення у майбутньому подання подібних скарг до ЄСПЛ в ідеалі мала б усунути проблему якнайшвидше, тобто вжити заходів загального характеру, про які говориться в Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»³⁷¹.

У світлі теми цієї роботи це означає, що: 1) рішення ЄСПЛ стосовно можливого порушення норм ЄКПЛ або його відсутності значною мірою залежить від обставин конкретної кримінальної справи; 2) навіть якщо припустити, що аналізовані норми Розділу IX КК і порушують певні положення ЄКПЛ, таке порушення може бути усунене українськими судами, наприклад, шляхом винесення виправдувального вироку стосовно особи, а отже воно не стане предметом розгляду ЄСПЛ і не буде офіційно підтверджене; 3) якщо українські суди все таки не усунули це порушення, з моменту його виникнення та до моменту винесення відповідного рішення ЄСПЛ, а отже підтвердження існування такого порушення, як правило, має спливати багато часу, а тому висновки, зроблені у цьому підрозділі, будуть носити скоріше гіпотетичний характер, доки їх достовірність не буде підтверджена чи спростована самим ЄСПЛ. Аналізуючи відповідні положення КК з точки зору їх відповідності ЄКПЛ, спробуємо абстрагуватись, наскільки це можливо, від власних зауважень, які були висловлені нами у попередньому Розділі, задля максимальної об'єктивності.

ЄКПЛ містить ряд норм, які напряду стосуються фундаментальних принципів кримінального права, як матеріального, (ст. 7 «Ніякого покарання без закону», ст. 4 Протоколу 7 до ЄКПЛ «Право не бути притягненим до суду або покаранням двічі»), так і процесуального (перш за все ст. 6 «Право на справедливий суд», ст. 2 Протоколу 7 до ЄКПЛ «Право на оскаржен-

 ³⁷¹ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3477-15>

ня в кримінальних справах»). Водночас, інші статті ЄКПЛ (наприклад, ст. 2 «Право на життя», ст. 5 «Право на свободу і особисту недоторканність», ст. 1 Протоколу № 13 до ЄКПЛ «Заборона смертної кари» тощо) також стосуються кримінально-правових питань, але значно вужчих, ніж ті, що окреслені у попередньо згаданих статтях³⁷².

Слід зважати на те, що в обох аспектах (матеріальному і процесуальному) ЄСПЛ розглядає категорії «злочин» та «кримінальне звинувачення» автономно та незалежно від їх визначення у національному законодавстві держави-учасниці. Для цього він користується так званими критеріями Енгеля, визначеними вперше у справі «*Engel та інші проти Нідерландів*», до яких відносить:

- класифікацію правопорушення у національному праві, яка є відправною точкою при розгляді відповідної справи;
- саму сутність правопорушення (найважливіший критерій);
- ступінь суворості стягнення (покарання), яке може бути застосоване до правопорушника³⁷³.

Два останні критерії можуть застосовуватись альтернативно, а не у сукупності, хоча і таке застосування не виключається. З огляду на перелічені критерії, питання віднесення злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом, до категорії злочинів у їх конвенційному розумінні не має викликати особливих запитань.

Хоча ЄКПЛ і не містить якихось прямих обмежень та залишає на розсуд держав-учасниць питання, які саме діяння визнавати злочинними і які за них встановлювати покарання, тим не менш, вона встановлює певні рамки, яких держави мають дотримуватись при формуванні своєї кримінально-правової політики. До таких можна віднести, наприклад, згадану абсолютну заборону застосування смертної кари як покарання, передбачену ст. 1 Протоколу № 13³⁷⁴. Однак найсуттєвіши-

³⁷² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004

³⁷³ Справа «*Engel та інші проти Нідерландів*» (заяви № 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72) : рішення Європейського суду з прав людини від 8 черв. 1976 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479>

³⁷⁴ Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин : міжнар. док. від 3 трав. 2002 р. № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_180

ми є вимоги, які висуваються до положень національного кримінального закону ст. 7 ЄКПЛ, яка визначає фундаментальні принципи матеріального кримінального права. Суд неодноразово зазначав, зокрема у тих справах, які будуть розглядатися нами нижче, що гарантії, передбачені ст. 7, займають особливе місце, оскільки відповідно до ст. 15 ЄКПЛ від них не можна відступити навіть під час війни або іншої надзвичайної ситуації, що особливо актуально в умовах режиму воєнного стану в Україні починаючи з 24.02.2022.

До принципів, визначених цією статтею, належать: ніякого кримінального правопорушення без закону (*nullum crimen sine lege*), ніякого покарання без закону (*nulla poena sine lege*), закон не має зворотної дії (*lex prospicit, non respicit*). Як ми бачимо, зазначені положення загалом є складовими частинами принципу законності у його різних аспектах, який, у свою чергу, є складовою верховенства права. При цьому ЄСПЛ у багатьох своїх рішеннях зазначав, що принцип верховенства права пронизує всі статті ЄКПЛ, а у рішенні у справі «*Del Rio Prada проти Іспанії*» підтвердив цю думку і стосовно ст. 7³⁷⁵.

Аналізуючи закріплені у ст. 7 ЄКПЛ принципи та застосовуючи їх до різних ситуацій, особливо тих, що стосуються обмежень прав людини кримінально-правового характеру, ЄСПЛ поступово розвивав їх та уточнював. Для того, щоб визначити відповідність або невідповідність ст. 7 ЄКПЛ норм Розділу IX КК щодо кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, необхідно проаналізувати ключові позиції щодо її тлумачення. При цьому особливу увагу ми зосередили на тих справах, в яких обставини застосування кримінального закону можуть бути подібними до обставин застосування відповідних норм українського кримінального законодавства.

3.1.2. Вимоги Конвенції про захист прав людини
і основоположних свобод до національного кримінального
законодавства та відповідність норм,
що встановлюють кримінальну відповідальність за злочини,
пов'язані зі злочинним впливом, цим вимогам

Починаючи з рішення у справі «*Kokkinakis проти Греції*», в якій заявник скаржився, зокрема, на те, що в описі злочину «прозелітизм» відсутня будь-яка його «об'єктивна сутність» (очевидно малася на увазі об'єктивна сторона складу злочину – прим. авт.), ЄСПЛ розвивав позицію про те, що відповідно до вимог ст. 7 ЄКПЛ кримінальний закон не повинен тлумачитись широко на шкоду обвинуваченому, зокрема за аналогією, а правопорушення має бути чітко визначене законом. Така вимога задовольняється, якщо особа з тексту закону, а якщо потрібно, то ще і за допомогою судового тлумачення такого тексту, може зрозуміти, які дії або бездіяльність будуть мати наслідком її відповідальність. ЄСПЛ прямо вказав, що оскільки багато законів сформульовані більшою чи меншою мірою у розмитий спосіб, їх тлумачення та застосування стає завданням судової практики, яка, як і закон, який вона роз'яснює, має бути офіційно опублікована та доступна, щоб особа могла відповідним чином врегулювати свою поведінку³⁷⁶.

Безумовно, зазначені вище висновки стосовно вимог до кримінального закону на момент їх прийняття були прогресивними. Водночас, неможливо не погодитись із зауваженням В. Буняка про те, що рішення у справі «*Kokkinakis проти Греції*» запропонувало досить низькі та неконкретні стандарти в трикутнику співвідношення «людина – кримінальний закон – судова практика», оскільки виникає багато питань під час їх застосування, на які ЄСПЛ чітких відповідей не надав³⁷⁷. У контексті теми цієї роботи це в першу чергу стосується ситуації,

375

³⁷⁵ Справа «*Del Rio Prada проти Іспанії*» (заява № 42750/09) : рішення Європейського суду з прав людини від 21 жовт. 2013 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127697>

³⁷⁶ Справа «*Kokkinakis проти Греції*» (заява № 14307/88) : рішення Європейського суду з прав людини від 25 трав. 1993 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57827>

³⁷⁷ Буняк В. С. Європейська конвенція з прав людини та кримінальне право : наук.-практ. посіб. / відп. ред. В. С. Ковальський. Київ : Юрінком Інтер, 2020. С. 28.

376

коли рішення суду в конкретній справі є першим (новим) прецедентом у застосуванні норми кримінального права.

В розвиток позицій, висловлених у попередній справі, у справі «*S. W. проти Сполученого Королівства*» ЄСПЛ вказав, що статтю 7 ЄКПЛ не можна тлумачити як заборону поступового уточнення правил кримінальної відповідальності шляхом судового тлумачення від справи до справи за умови, що нова правова позиція, яка виникає в результаті такого тлумачення, відповідає суті злочину і її можна розумно передбачити. Таким чином, до вимоги доступності судової практики було додано вимогу щодо її узгодженості та передбачуваності. Як вказав ЄСПЛ, поняття «закон», використане у ст. 7, має те саме значення, як і у інших статтях ЄКПЛ, та охоплює як національне законодавство, так і судову практику, а також, і це є надзвичайно важливо у контексті цієї роботи, такі якісні вимоги до самого закону, як ясність та передбачуваність його положень, які поширюються не лише на сам закон, але і на відповідну судову практику³⁷⁸. З огляду на віднесення ЄСПЛ національної судової практики до категорії «закон», поширення ним відповідних вимог до якості закону і на неї виглядає досить логічним кроком.

Такий підхід до судової практики було підтверджено у справі «*Contrada проти Італії*». У цій справі предметом оцінки ЄСПЛ стала практика італійських судів, якою визнавалися злочинними дії, які не були прямо визначені такими у Кримінальному кодексу Італії. Рішенням італійських судів було визнано винним офіцера поліції у наданні конфіденційної інформації про стан розслідування кримінальних справ та заплановані операції поліції стосовно організації «*Cosa Nostra*» її членам, тобто у вчиненні злочину, який було визначено як «пособництво мафіозним структурам ззовні».

Кримінальний кодекс Італії прямо не передбачає такий злочин як «пособництво мафіозним структурам ззовні», але деякі італійські суди вважали, що такі дії є кримінально-караними, якщо тлумачити його загальні положення щодо співучасті у

злочині у поєднанні із статтями, які передбачають кримінальну відповідальність за діяльність злочинних мафіозних організацій. Єдиної судової практики з цього питання на час вчинення заявником інкримінованих дій не було: одні суди вважали, що існуючий кримінальний закон дозволяє визнавати такі дії злочинними, інші – ні. Судова практика, яка почала однозначно визнавати відповідні дії злочинними, сформувалась лише через декілька років після останнього епізоду злочинної діяльності заявника. Заявник стверджував, що таке застосування кримінального закону національними судами порушує принцип заборони зворотної дії кримінального закону у часі та його передбачуваності.

Підтверджуючи висновки стосовно принципів, що містяться у ст. 7 ЄКПЛ і яких він дійшов у попередньо згаданих справах, ЄСПЛ оцінював практику італійських судів як кримінальний закон, який встановлює злочинність діяння. Він прямо вказав, що існування злочину «пособництво мафіозним структурам ззовні» стало результатом розвитку судової практики, а вона на момент вчинення розглядуваних дій не відповідала вимогам ясності та передбачуваності. Через цю обставину заявник не міг передбачати, які його дії матимуть наслідком його кримінальну відповідальність, а отже було порушення ст. 7 ЄКПЛ³⁷⁹.

У зв'язку із питанням тлумачення кримінального закону вперше цікавими є висновки ЄСПЛ у справі «*Eurofinacom проти Франції*». Відповідно до обставин цієї справи компанія Eurofinacom розробила програмний додаток, який використовувався для знайомств. З часом цей додаток почали використовувати проститутки для знайомств зі своїми клієнтами, внаслідок чого Eurofinacom була звинувачена у посередництві проституції. Компанія стверджувала, що на момент вчинення інкримінованих дій у французькому кримінальному законодавстві не передбачалось такої форми посередництва проституції як пасивне надання для цього засобів комунікації. Диспозиція інкримінованої статті Кримінального кодексу

Франції мала формулювання: «кожен, хто будь-якими засобами виступає як посередник між двома особами, одна з яких займається проституцією, а інша використовує або платить за його або її послуги». Таким чином, на думку компанії-заявника, французькі суди порушили вимоги ст. 7 ЄКПЛ³⁸⁰.

На момент розгляду цієї справи відповідної національної судової практики у Франції не було. Однак ЄСПЛ вказав, що у такому випадку головне, щоб результат судового тлумачення, яке з'являється вперше, відповідав суті злочину і його можна було розумно передбачити. Він зазначив, що: а) з формулювання зазначеної статті вбачається чіткий намір французького законодавця заборонити будь-які форми посередницької діяльності між особами, які займаються проституцією, та їхніми клієнтами; б) компанія була зобов'язана здійснювати моніторинг контенту у додатку відповідно до угоди, укладеної з національним теле-радіо-оператором; і в) з матеріалів, наданих державою-відповідачем, вбачається, що співробітники компанії знали про те, що додаток використовується для такого посередництва. Тому, на думку ЄСПЛ, застосування кримінального закону вперше у цьому випадку впливало із суті злочину, а компанія-заявник за допомогою консультації з юристами, якщо це було необхідно, могла передбачити відповідні наслідки, а отже порушення ст. 7 ЄКПЛ відсутнє.

Як вбачається з самого рішення, другий аргумент (обов'язок компанії здійснювати моніторинг контенту відповідно до договору з національним теле-радіо-оператором), був ключовим для ЄСПЛ, що, на нашу думку, робить його позицію досить слабкою. Адже такий обов'язок був визначений договором, а не законом і навіть не підзаконним нормативно-правовим актом. Порушення такого обов'язку могло б мати наслідком договірну відповідальність для компанії, але не кримінальну. Здається, що ЄСПЛ у цьому випадку трактував кримінальний закон якраз «широко на шкоду обвинуваченому», про недопустимість чого він сам до цього говорив. Окрім того, залишається нез'ясованим питання, що є суттю злочину і як її визначити? ЄСПЛ прямо не відповів на це питання ні у цьому, ні у

³⁸⁰ Справа «Eurofinacom проти Франції» (заява № 58753/00) : рішення Європейського суду з прав людини від 7 верес. 2004 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-68772%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-68772%22]})

наступних рішеннях і не зрозуміло, якими власне критеріями він керувався, щоб визначити, що застосування кримінального закону французькими судами у цьому випадку відповідало суті посередництва у проституції.

У справі «Berardi and Mularoni проти Сан-Марино», яка розглядалась після справи «Eurofinacom проти Франції», предметом оцінки на відповідність ст. 7 ЄКПЛ був перший обвинувальний вирок, винесений у цій країні, у кримінальній справі про хабарництво. ЄСПЛ вказав, що у випадку тлумачення норми кримінального закону вперше, таке тлумачення слід вважати передбачуваним, якщо воно відповідало суті злочину. При цьому ЄСПЛ наголосив на тому, що особливості кримінально-правової кваліфікації дій особи є прерогативою національних судів, а не його³⁸¹.

ЄСПЛ не вказав на критерії, якими він керувався для визначення суті злочину (хабарництва у цьому випадку). Як вбачається з рішення, якщо певне діяння особи можна вважати таким, що суперечить охоронюваним національним кримінальним законом цінностям (наприклад, належному виконанню службових обов'язків), то оцінка такого діяння як злочину (не так важливо якого саме), на думку ЄСПЛ, відповідатиме вимогам ст. 7 ЄКПЛ. Таким чином, ЄСПЛ насправді трохи підмінює поняття і орієнтується скоріше не на суть злочину, а на можливу кримінальну протиправність певного діяння в цілому, оцінюючи не національний кримінальний закон, а спосіб його застосування судами.

Значну увагу при здійсненні аналізу нових норм Розділу IX КК на відповідність вимогам ЄКПЛ, на нашу думку, має бути приділено рішення у справі «Ashlarba проти Грузії»³⁸². Саме воно було використане українським законодавцем як один із аргументів для впровадження подібних норм у вітчизняне кримінальне законодавство³⁸³.

³⁸¹ Справа «Berardi and Mularoni проти Сан-Марино» (заява № 24705/16, 24818/16) : рішення Європейського суду з прав людини від 10 січ. 2019 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-188997>

³⁸² Case Ashlarba v. Georgia No. 45554/08 : Judgment of the European Court of Human Rights of July 15, 2014. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-9592>

³⁸³ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені

У зазначеній справі скаржник був визнаний винуватим та засуджений грузинськими судами за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 223 («Належність особи до злочинського світу») Кримінального кодексу Грузії, до семи років позбавлення волі (ч. 2 цієї ж статті встановлює кримінальну відповідальність за перебування особи у статусі «злочин в законі»). Як впливає з обставин справи, належність скаржника до злочинського світу була встановлена за трьома фактами: вирішенням цивільно-правового спору за дорученням «злочин в законі» із використанням кримінального авторитету останнього, примушування осіб до сплати боргу за дорученням того ж самого «злочин в законі», обговорення із іншою особою фінансових проблем, пов'язаних зі злочинським «общаком», та перспектив розвитку злочинського світу.

Скаржник стверджував, що ч. 1 ст. 223 КК Грузії не відповідає вимогам точності та передбачуваності кримінального закону, визначеним ст. 7 ЄКПЛ, а тому він не міг передбачити наслідки своїх дій з тим, щоб вони не були кваліфіковані за нею. За своєю суттю ст. 223 КК Грузії є бланкетною, оскільки визначення понять «злочинський світ», «член злочинського світу» «злочин в законі», «вирішення спорів з використанням авторитету «злочин в законі», які використовуються у ній, містяться в іншому акті – ст. 3 Закону Грузії «Про організовану злочинність та рекет», прийнятому одночасно із введенням цієї статті у 2005 році, про що нами говорилось у Розділі 1³⁸⁴.

На захист своєї позиції грузинський уряд вказав, що прийняттю відповідних норм передували детальний збір та аналіз інформації національними правоохоронними органами про «злочин в законі», їх специфічні ознаки та спеціальні правила поведінки, що встановлені у злочинському світі. Окрім того, до ЄСПЛ були надані результати декількох кримінологічних досліджень, зроблених в Грузії, які пояснювали витоки та процес становлення злочинського світу і розвиток культури «злочин в законі» в Грузії ще з часів Радянського Союзу, а також її

злочинною спільнотою». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2513&skl=10

³⁸⁴ Про організовану злочинність та рекет : Закон Грузії від 20 груд. 2005 р. № 2354. *Законодавчий вісник Грузії*. 2005. № 57. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/%2027814?publication=1>

руйнівний вплив на всі сфери суспільного життя, особливо молодь. Фактично одним із аргументів на захист позиції держави-відповідача було посилення на складну криміногенну ситуацію, яка склалась у Грузії в 90-х роках ХХ століття, і гостру необхідність її вирішення законним шляхом. Ці аргументи стали важливими факторами, які схилили позицію ЄСПЛ на користь держави-відповідача, на що нами вже зверталась увага³⁸⁵.

В результаті ЄСПЛ одногосно постановив, що зазначені положення грузинського кримінального законодавства не порушують ст. 7 ЄКПЛ і відповідають вимогам чіткості, доступності та передбачуваності. Із аргументації ЄСПЛ зрозуміло, що вирішальним фактором для нього у цій справі стало те, що у ст. 3 Закону Грузії «Про організовану злочинність та рекет» надано визначення понять, вживаних у ст. 223 КК Грузії. Тому, на його думку, у своїй сукупності ці норми надають звичайній особі, при необхідності за допомогою консультації юриста, достатнє розуміння усіх елементів відповідних складів злочинів та можливість передбачити наслідки своєї поведінки.

Втім, якщо глибше проаналізувати обставини цієї справи, то можна побачити, що ЄСПЛ підійшов суто формально до перевірки якісних вимог до кримінального закону, які висуваються ст. 7 ЄКПЛ. Адже головним питанням у цій справі для нього мало б бути те, наскільки поняття, вжиті у ст. 223 КК Грузії, якісно визначені у іншому законі. ЄСПЛ, по суті, ніяк ці визначення не проаналізував та не оцінив, а просто вказав на їх нібито повноту. Якщо проаналізувати поняття «злочинська спільнота», «діяльність злочинської спільноти», «член злочинської спільноти», «злочин в законі», визначені у ст. 3 Закону Грузії «Про організовану злочинність та рекет», то можна побачити, що вони сконструйовані у вкрай розмитий спосіб, з використанням загальних формулювань та порушеннями правил логіки. На нашу думку, більш доцільним та зрозумілим обґрунтуванням прийнятого у цій справі рішення щодо відсутності порушення ст. 7 ЄКПЛ було б посилення на сформовану

³⁸⁵ Нікітін А. О. «Злочин у законі» у кримінальному законодавстві: зарубіжний досвід та процес запровадження в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 168.

спрямовані на зміну чи повалення конституційного ладу України або на захоплення державної влади в Україні).

Умови непризначення покарання особі за участь або сприяння організованій злочинній групі, незаконному збройному формуванню або терористичній групі можуть бути дещо вдосконалені з огляду на необхідність ефективної протидії організованій злочинності та їх певне узгодження із підставами непризначення покарання за шпигунство.

ВИСНОВКИ

---

1. Злочинний вплив, як певні кримінально-протиправні дії та явище, не є абсолютно новим для кримінального законодавства України і науки кримінології. Різноманітні прояви злочинного впливу (через визначення видів співучасників злочину, правовий статус осіб, які систематично вчиняють злочини, або дії з організації, керівництва різноманітними злочинними формуваннями) так чи інакше знаходили своє закріплення у кримінальних законах, які діяли в різний час на території України. При цьому дослідниками висловлювались позиції щодо неможливості закріплення в кримінальному законі неконкретизованого негативного впливу лідера групи на її учасників. Концепція злочинного впливу у тому вигляді, як вона впроваджена в КК у 2020 році, викликала значну кількість зауважень з боку професійної наукової та практичної спільноти через суттєву невизначеність, присутню у формулюваннях нових кримінально-правових норм, які, з однієї сторони, є значною мірою неконкретизованими, з іншої, – подібними до визначення інших кримінально-правових категорій (у першу чергу співучасті), порушуючи таким чином принцип правової визначеності. Дослідниками також висловлено негативне ставлення до включення в текст кримінального закону жаргонізмів.

2. Фактори криміналізації, як комплексна категорія, охоплюють підставу (здатність діяння заподіяти істотну шкоду охоронюваним кримінальним законом цінностям або створити загрозу такого заподіяння), приводи (обставини політичного, соціального або іншого характеру, які обумовлюють необхідність встановлення кримінальної відповідальності за певні діяння) і умови (врахування діючих правових норм, особливо матеріального та процесуального кримінального права) криміналізації. Злочини, пов'язані зі злочинним впливом, можна поділити на ті, що стосуються діяльності злочинних організацій, і ті, що цього не стосуються. Обидві категорії вказаних злочинів можуть заподіяти щонайменше істотну (в першу чергу нематеріальну) шкоду різноманітним цінностям, охоронюваним кримінальним законом (життю, здоров'ю, свободі

людини, власності тощо), а отже існує підстава для їх криміналізації. Однак у випадку зі встановленням, поширенням злочинного впливу у суспільстві межа заподіяння такої шкоди фактично невизначена в силу невизначеності об'єктивної сторони цих злочинів.

3. Впродовж щонайменше 2016–2021 років органи правопорядку фіксували в Україні збільшення кількості організованих груп та злочинних організацій і вчинених ними злочинів, зокрема тяжких і особливо тяжких, а тому підстава і приводи криміналізації діянь, пов'язаних з їх функціонуванням, наявні. При цьому достовірні кримінологічні або соціологічні дані, які б свідчили про необхідність криміналізації умисного встановлення або поширення злочинного впливу у суспільстві, звернення з метою застосування злочинного впливу, тобто наявність приводів до їх криміналізації, відсутні. Це дослідження показало, що умови криміналізації цих діянь, в першу чергу кримінально-правового характеру, також не були дотримані, оскільки їх криміналізація має наслідком значну правову невизначеність та конкуренцію з положеннями інших інститутів кримінального права.

4. Кримінальні закони іноземних держав характеризуються різноманітністю у встановленні заборон на вчинення дій, пов'язаних зі співучастю у злочині, функціонуванням різноманітних організованих злочинних груп. У жодному з проаналізованих кримінальних законів держав різних регіонів світу (Європа, Північна та Південна Америка, Азія) не було виявлено концепції злочинного впливу у тому вигляді, в якому вона визначена в КК України. Акти ЄС у сфері кримінального права не містять вимог щодо криміналізації злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом.

5. Кримінальні закони Італії та КНР встановлюють відповідальність за створення, керівництво та участь в мафіозних організаціях/злочинних синдикатах, головною ознакою яких є здійснення контролю над певною сферою життя або певною територією, тобто фактично здійснення злочинного впливу у розумінні КК України. Закон RICO в США також передбачає кримінальну відповідальність за деякі дії (встановлення контролю над юридичними особами певного виду), які можна вважати проявом злочинного впливу. Кримінальне законодав-

ство Грузії, яке у 2020 році слугувало основним орієнтиром для українського законодавця при встановленні відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, передбачає кримінальну відповідальність за інші дії, ніж ті, які в кінцевому варіанті були впроваджені у КК, фактично встановлюючи кримінальну відповідальність за організовану рекетирську діяльність.

6. Злочинний вплив можна розглядати у широкому сенсі, як вплив, який здійснюється практично будь-яким злочином на осіб та середовище, в якому він вчиняється, та у вузькому сенсі, тобто той, що визначено у примітці до нової редакції ст. 255 КК. Визначення понять «злочинний вплив» та «особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу», що розміщені у примітці до ст. 255 КК, мають низку недоліків. Зокрема, вони є нелогічними, недостатньо конкретизованими, а також включають ознаки співучасників кримінального правопорушення, перш за все організатора. У зв'язку із цим, ці визначення не містять достатню сукупність загальних і специфічних ознак, які б дозволяли чітко сформулювати розуміння визначуваних ними понять, а тому мають бути виключені з тексту КК. При цьому деякі більш конкретні прояви злочинного впливу (створення, керівництво організованою групою) можуть бути визначені у статтях Розділу IX Особливої частини КК як окремі злочини з урахуванням приводів і підстав криміналізації діянь.

7. З об'єктивної сторони до злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом, у чинному КК можна віднести створення та керівництво злочинною організацією (ст. 255 КК), іншими організованими злочинними об'єднаннями, які можуть мати загальні ознаки організованої групи чи злочинної організації (банда – ст. 257 КК), терористична група чи організація (ст. 258³ КК), не передбачене законом воєнізоване або збройне формування (ст. 260 КК), встановлення, поширення злочинного впливу у суспільстві (ст. 255¹ КК), організацію злочинного зібрання представників злочинних організацій, організованих груп, осіб, які здійснюють злочинний вплив (ст. 255² КК), та звернення за застосуванням злочинного впливу (ст. 255³ КК). Оскільки визначення злочинної спільноти в ч. 4 ст. 255 КК не містить ознак, які б дозволяли її відокре-

мити від злочинної організації, то дії зі створення злочинної спільноти та керівництва нею по суті є створенням злочинної організації і керівництвом нею. Так само і звернення за застосуванням злочинного впливу по суті є підбурюванням до вчинення дій, які, однак, не можна визначити достатньо чітко в силу невизначеності самого поняття злочинного впливу. Тому виокремлення цього злочину також не має сенсу.

8. Створення, керівництво злочинною організацією (ч. 1 ст. 255 КК) – це один з проявів злочинного впливу особи, що полягає в організації діяльності останньої, її структурному оформленні, зокрема шляхом створення або керівництва її структурними частинами. Створення такої організації є закінченим злочином з моменту набуття відповідним формуванням мінімальних кількісних та якісних ознак злочинної організації, передбачених ч. 4 ст. 28 КК.

9. Чіткого розуміння об'єктивної сторони злочинів умисного встановлення, поширення злочинного впливу у суспільстві (ст. 255¹ КК) немає і навряд чи воно може бути сформоване через невизначеність термінів, які вживаються в описі складів цих злочинів. Судова практика пішла шляхом визначення цих злочинів через інші більш конкретні злочини, і суди засуджують осіб двічі за одне і те саме діяння, порушуючи принцип *non bis in idem*. Це дає підстави для висновку про необхідність вилучення цієї статті з тексту КК. Водночас, конкретним проявом злочинного впливу, за який можливо передбачити кримінальну відповідальність в новій редакції ст. 255¹ КК і який виділяється в судовій практиці, є створення та керівництво організованою групою. При цьому існують достатні підстава та приводи криміналізації цих діянь.

10. Організація або сприяння у проведенні злочинного зібрання представників злочинних організацій, організованих груп, осіб, які здійснюють злочинний вплив (ст. 255² КК), є проявом консолідації їх злочинної діяльності. Застосування визначень, передбачених у примітці до ст. 255 КК, навіть попри всі їх істотні недоліки, неможливе по відношенню до ст. 255² КК через відсутність відповідної вказівки у примітці до ст. 255 КК. Але суди ігнорують цю обставину. У зв'язку з цим, злочини організації, сприяння злочинного зібрання осіб, які здійснюють злочинний вплив, залишаються максимально

невизначеними і відповідні статті мають бути видалені з тексту КК.

11. Родовим об'єктом злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом, є громадська безпека в цілому, а основним безпосереднім об'єктом – захищеність суспільства від джерел підвищеної небезпеки соціального походження, а саме – від визначених в КК проявів організованої злочинності. Факультативним додатковим об'єктом цих злочинів можуть бути практично будь-які цінності, охоронювані кримінальним законом і на які може бути спрямована діяльність злочинних організацій та організованих груп – життя, здоров'я людини, її свобода, власність тощо. Об'єкт злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом, не передбачає як обов'язкові ознаки предмет та потерпілого.

12. Суб'єкт злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом, окрім загальних ознак суб'єкта злочину, передбачених КК, характеризується ознаками, які скоріше є кримінологічними, аніж кримінально-правовими, і обумовлюють його здатність створювати та керувати різного роду протиправними групами – злочинною організацією (організованою групою) або іншими злочинними спільнотами. Ці злочини також можуть вчинятися службовими особами з використанням службового становища, що підтверджує доцільність виокремлення відповідної кваліфікуючої ознаки.

13. Попри виділення законом і слідчою практикою специфічних категорій суб'єктів злочинного впливу («вор в законі», «смотрящий за зоною» тощо), єдиної судової практики з цього приводу не існує через законодавчу невизначеність цих статусів. У зв'язку із цим, суди в однакових випадках як визнають, так і не визнають наявності такого статусу у особи, що має наслідком наявності або відсутності складу злочину, передбаченого ст. 255¹ КК, у діях осіб за одних і тих самих фактичних обставин.

14. Суб'єктивна сторона злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом, характеризується заздалегідь обдуманим прямим умислом, що обумовлено характером цих злочинів та їх об'єктивною стороною. Хоча формально мета є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони лише злочинів організації, сприяння у проведенні злочинного зібрання (ст. 255² КК), вона так чи

Список
використаних джерел

- [site]. URL: https://english.court.gov.cn/2020-06/30/c_761823.htm.
10. Código Penal Federal. Legislación e Información Jurídica para Abogados, Estudiantes de Derecho y Público en General. *Justia México* : [site]. URL: <https://mexico.justia.com/federales/codigos/codigo-penal-federal/>.
11. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Towards an EU Criminal Policy: Ensuring the effective implementation of EU policies through criminal law /* COM/2011/0573 final */. *EUR-Lex – Access to European Union law* : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0573&from=EN>.
12. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *EUR-Lex – Access to European Union law* : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>.
13. Council Framework Decision 2003/568/JHA of 22 July 2003 on combating corruption in the private sector. *EUR-Lex – Access to European Union law* : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32003F0568>.
14. Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime. *EUR-Lex – Access to European Union law* : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008F0841>.
15. Countries with the Highest Criminality rate in the World. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: <https://ocindex.net/rankings>.
16. Crimes Ordinance. *e-Legislation* : [site]. URL: https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap200?xpid=ID_1438402821413_002.
17. Criminal Law Act 1977. *Legislation.gov.uk* : [site]. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/45/section/1>.
18. Criminal Law Acts. *Legislation.gov.uk* : [site]. URL: <https://www.legislation.gov.uk/primary+secondary?title=Criminal%20Law%20Act>.
19. Criminal Law in Hong Kong. *LawFirmHongKong* : [site]. URL: <https://www.lawfirmhongkong.com/criminal-law-in-hong-kong>.

Список
використаних джерел

20. Criminality in Colombia. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: <https://ocindex.net/country/colombia>.
21. Criminality in Congo, Dem. Rep. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: https://ocindex.net/country/congo_dem_rep.
22. Criminality in Mexico. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: <https://ocindex.net/country/mexico>.
23. Criminality in Myanmar. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: <https://ocindex.net/country/myanmar>.
24. Criminality in Venezuela. *Global Organized Crime Index* : [site]. URL: <https://ocindex.net/country/venezuela>.
25. Davenport A. Basic Criminal Law. The Constitution, Procedure and Crimes. Fifth edition. New York : Pearson Education, 2018. 536 p.
26. Dubber M. D. An introduction to the Model Penal Code. Second Edition. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2015. 230 p.
27. European Council conclusions on alternative measures to detention: the use of non-custodial sanctions and measures in the field of criminal justice. *EUR-Lex – Access to European Union law* : [site]. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XG1216\(02\)&id=1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XG1216(02)&id=1).
28. Gang leader sentenced to death in Qinghai. The Supreme People's Court Of The People's Republic Of China : [site]. URL: https://english.court.gov.cn/2020-11/04/c_761828.htm.
29. Gangsters to face harsher punishments. *The Supreme People's Court Of The People's Republic Of China* : [site]. URL: https://english.court.gov.cn/2019-04/10/c_768584.htm.
30. Horder J. Ashworth's principles of criminal law. Ninth Edition. Oxford University Press, 2019. 548 p.
31. Interpretation by the Standing Committee of the National People's Congress Regarding the First Paragraph of Article 294 of the Criminal Law of the People's Republic of China. *Criminal Law*. URL: http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/13/content_1384071.htm.

Список
використаних джерел

32. Italian Organized Crime Threat Assessment. 2013. *EUROPOL* : [site]. URL: https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/italian_organised_crime_threat_assessment_0.pdf.
33. Ley N° 599/2000. Código Penal Colombiano. *SITEAL. UNESCO* : [site]. URL: <https://siteal.iiep.unesco.org/bdnp/3756/ley-ndeg-5992000-codigo-penal>.
34. Mafia kingpin sentenced to death in Hainan. *The Supreme People's Court Of The People's Republic Of China* : [site]. URL: https://english.court.gov.cn/2020-03/12/c_761910.htm.
35. Malaysia Penal Code Act 574 (1936, rev. 1997). *International Commission of Jurists*. URL: <https://www.icj.org/se-asia-security-law/penal-code-act-1936-rev-1997/>.
36. Mexican Law. *University of Arizona* : [site]. URL: <https://libguides.library.arizona.edu/law-library/mexicanlaw/howto>.
37. Model Penal Code – full: American Law Institute : *Free Download, Borrow, and Streaming. Internet Archive* : [site]. URL: https://archive.org/details/ModelPenalCode_ALI/page/n495/mode/thumb.
38. Moorman D. N. The Yakuza: Organized Crime in Japan. *The Downtown Review*. 2020. Vol. 7, Issue 1. P. 1–9.
39. Morgan W. P. Triad societies in Hong Kong. Routledge : Taylor&Francis, 2000. 306 p.
40. O'Sullivan J. R. The Federal Criminal «Code» is a Disgrace: Obstruction Statutes as Case Study. *J. Crim. L. & Criminology*. 2006. No. 96. P. 643–726.
41. Penal Code (Codice Penale) approved by REGIO DECRETO 19 ottobre 1930, n. 1398. *Normattiva* : [site]. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1930-10-19;1398>.
42. Penal Code Myanmar, 1861. *International Labour Organization* : [site]. URL: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=61342&p_country=MMR&p_count=110.
43. Penal Code. *Japanese Law Translation* : [site]. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3581/en>.

Список
використаних джерел

44. Practical Guide on Admissibility Criteria updated on 31 August 2024. European Court on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_ENG.pdf.
45. Rankin A. Recent Trends in Organized Crime in Japan: Yakuza vs the Police, & Foreign Crime Gangs. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*. 2012. Part 2. URL: <https://apjff.org/2012/10/7/Andrew-Rankin/3692/article.html>.
46. Reilly E. F. Criminalizing Yakuza Membership: A Comparative Study of the Anti-Boryokudan Law. *Washington University Global Studies Law Review*. 2014. Vol. 13. P. 801–829. URL: https://openscholarship.wustl.edu/law_globalstudies/vol13/iss4/9/
47. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320600571/O/D19320571.pdf>.
48. Samaha J. Criminal Law. 12th Edition. Boston, MA : Cengage Learning, 2017. 582 p.
49. Sergi A. Organised crime in English criminal law: lessons from the United States on conspiracy and criminal enterprise. *Journal of Money Laundering Control*. 2015. Vol. 18, Issue 2. P. 1–11 URL: https://www.researchgate.net/publication/273949882_Organised_Crime_in_English_Criminal_Law_Lessons_from_the_United_States_on_Conspiracy_and_Criminal_Enterprise.
50. Serious Crime Act 2007. *Legislation.gov.uk* : [site]. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/27/part/2>.
51. Societies Ordinance. e-Legislation : [site]. URL: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap151>.
52. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Yakuza: History, Meaning, Rituals, & Facts. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/yakuza>.
53. The Emperor's New Code of Criminal Law. Dublin : John Rea, 1787. 110 c. URL: <https://play.google.com/books/reader?id=764iAAAAMAAJ&pg=GBS.PP8&hl=en>.
54. The National People's Congress of the Republic of China. Criminal Law. URL: http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/13/content_1384075.htm.

Список
використаних джерел

- № 1-кп/295/568/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103112385>.
- 77. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 9 груд. 2020 р. Справа № 295/337/20. Провадження № 1-кп/295/196/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93405850>.
- 78. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 15 лип. 2021 р. Справа № 127/11777/21. Провадження № 1-кп/127/491/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98327953>.
- 79. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 18 квіт. 2022 р. Справа № 127/22885/21. Провадження № 1-кп/127/848/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103984748>.
- 80. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 31 трав. 2022 р. Справа № 461/2581/22. Провадження № 1-кп/461/433/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104539968>.
- 81. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 18 жовт. 2022 р. Справа № 752/8818/22. Провадження № 1-кп/752/1688/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106839828>.
- 82. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 3 груд. 2019 р. Справа № 753/20981/19. Провадження № 1-кп/753/1919/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86196959>.
- 83. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 8 лют. 2017 р. Справа № 753/399/17. Провадження № 1-кп/753/430/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64824873>.
- 84. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 20 лют. 2019 р. Справа № 754/17855/18. Провадження № 1-кп/754/394/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80171759>.
- 85. Вирок Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 1 жовт. 2022 р. Справа № 210/3275/22. Провадження № 1-кп/210/529/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106897641>.

Список
використаних джерел

86. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 16 груд. 2021 р. Справа № 755/14650/19. Провадження № 1-кп/755/430/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102109577>.
87. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 12 черв. 2020 р. Справа № 757/208/20-к. Провадження № 1-кп/755/655/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89934483>.
88. Вирок Довгинцевського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 31 серп. 2023 р. Справа № 211/4987/23. Провадження № 1-кп/211/547/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113138546>.
89. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 4 листоп. 2019 р. Справі № 202/5240/19. Провадження № 1-кп/761/1814/2019. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85399092>.
90. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 23 лют. 2021 р. Справа № 947/15030/20. Провадження № 1-кп/947/252/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95085393>.
91. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 8 верес. 2023 р. Справа № 947/27603/23. Провадження № 1-кп/947/1228/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113334033>.
92. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 10 берез. 2020 р. Справа № 947/21283/19. Провадження № 1-кп/947/747/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88091739>.
93. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 17 січ. 2023 р. Справа № 947/1843/23. Провадження № 1-кп/947/701/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108469488>.
94. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 25 листоп. 2013 р. Справа № 1109/5929/12. Провадження № 1/404/27/13. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/35499769>.
95. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 30 груд. 2015 р. Справа № 1109/5929/12. Провадження

ДОДАТОК II
(запропоновані нові редакції
статей 255, 255¹, 255² чинного КК)

Стаття 255. Створення злочинної організації, керівництво нею або участь у ній

1. Участь у злочинній організації, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

2. Створення злочинної організації або керівництво нею, – караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або службовою особою з використанням службового становища, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до тринадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна.

4. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частинами першою або третьою цієї статті, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину добровільно повідомила орган правопорядку про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла припиненню її діяльності або розкриттю злочинів, вчинених у зв'язку зі створенням або діяльністю такої організації.

Стаття 255¹. Створення організованої групи, керівництво нею або участь у ній

1. Участь в організованій групі, – карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією майна або без такої.

2. Створення організованої групи або керівництво нею, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені повторно або службовою особою з використанням службового становища, –

караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна.

4. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника організованої групи, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою чи третьою цієї статті, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину добровільно повідомила орган правопорядку про створення організованої групи або участь у ній та активно сприяла припиненню її діяльності або розкриттю кримінальних правопорушень, вчинених у зв'язку зі створенням або діяльністю такої групи.

Стаття 255². Організація сходки або участь у ній

1. Участь безпосередньо або з використанням засобів зв'язку чи електронних комунікацій у зібранні (сходці) представників злочинних організацій за відсутності ознак злочинів, передбачених частинами першою-третьою статті 255 цього Кодексу, або участь у зібранні (сходці) представників організованих груп для планування вчинення одного чи більше злочинів, вирішення питань щодо матеріального забезпечення, координації злочинної діяльності чи розподілу доходів, одержаних злочинним шляхом, –

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої.

2. Організація сходки представників злочинних організацій за відсутності ознак злочинів, передбачених частинами першою-третьою статті 255 цього Кодексу, або організація сходки представників організованих груп, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна.

3. Звільняється від кримінальної відповідальності особа за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона до повідомлення їй про підозру у його вчиненні добровільно повідомила орган правопорядку про участь у сходці або організацію сходки, а також активно сприяла їх розкриттю.

ДОДАТОК III

(Таблиця положень Проєкту КК в редакції станом на 01.08.2024, запропонованих змін/рекомендацій щодо їх удосконалення та положень Проєкту КК в редакції станом на 02.04.2025)

Текст Проєкту КК в редакції станом на 01.08.2024	Запропоновані зміни/рекомендації до тексту Проєкту КК в редакції станом на 01.08.2024	Текст Проєкту КК в редакції станом на 02.04.2025
Стаття 3.3.11. Призначення покарання за угодою про примирення або про співпрацю 1. При призначенні покарання за угодою про примирення з потерпілою особою або угодою про співпрацю суд, перевіряючи відповідність положень такої угоди вимогам цього Кодексу...	У Проєкті КК нічого не сказано про вимоги до змісту таких угод. Необхідно або ввести окрему статтю до проєкту, або видалити вказівку на відповідність угод вимогам цього Кодексу.	
Стаття 2.7.5. Форми співучасті 2. Простою групою є група: 1) яка складається з двох або більше співучасників, 2) учасники якої досягли змови про спільне вчинення кримінального правопорушення до моменту його закінчення.	Стаття 2.7.5. Форми співучасті 2. Простою групою є група, яка складається з двох або більше співучасників, які досягли змови про спільне вчинення кримінального правопорушення до моменту його закінчення.	Стаття 2.7.5. Форми співучасті 2. Простою групою є група, що складається з двох або більше співучасників, які досягли змови про спільне вчинення кримінального правопорушення до моменту його закінчення.
Стаття 2.7.5. Форми співучасті 3. Організованою злочинною групою є група, яка: 1) складається з п'яти або більше повнолітніх співучасників,	Стаття 2.7.5. Форми співучасті 3. Організованою злочинною групою є група, яка: 1) складається з трьох або більше співучасників ,	Стаття 2.7.5. Форми співучасті 3. Організованою злочинною групою є група, яка: 1) складається з п'яти або більше повнолітніх співучасників,
Стаття 2.7.5. Форми співучасті 4. Терористичною групою є група, створена для вчинення одного або кількох злочинів, передбачених статтями 7.2.4–7.2.10 цього Кодексу.	Необхідно або перенести визначення терористичної групи зі ст. 2.7.5 у загальний глосарій ст. 1.1.1 Проєкту КК, або вказати у ч. 1 ст. 2.7.5, що терористична група є також формою	Стаття 2.7.5. Форми співучасті 4. Терористичною групою є група, створена для вчинення одного або

	співучасті, або уточнити назву статті 2.7.5. «Форми співучасті. Терористична група».	кількох злочинів, передбачених статтями 7.2.3–7.2.8 цього Кодексу, видами якої є...
Стаття 2.7.6. Кримінальна відповідальність за злочин, вчинений у складі організованої злочинної групи 1. Особа, яка створила організовану злочинну групу або керувала нею, підлягає кримінальній відповідальності як організатор кожного злочину, вчиненого учасниками такої групи, якщо цей злочин був передбачений метою її діяльності. 2. Особа, яка вчинила злочин у складі організованої злочинної групи, підлягає кримінальній відповідальності за цей злочин, а також за злочин, передбачений, відповідно, статтею 7.1.5 або статтею 7.2.7 цього Кодексу.	Стаття 2.7.6. Кримінальна відповідальність за злочин, вчинений у складі організованої злочинної групи 1. Особа, яка створила організовану злочинну групу, керувала нею або координувала діяльність двох чи більше організованих злочинних груп, підлягає кримінальній відповідальності як організатор кожного злочину, вчиненого учасниками такої (таких) групи (груп), якщо цей злочин був передбачений метою її (їх) діяльності. 2. Особа, яка вчинила злочин у складі організованої злочинної групи, підлягає кримінальній відповідальності за цей злочин, а також за злочин, передбачений, відповідно, статтею 7.1.5 або статтею 7.2.7 цього Кодексу.	Стаття 2.7.6. Кримінальна відповідальність за злочин, вчинений у складі організованої злочинної групи 1. Організатор організованої злочинної групи підлягає кримінальній відповідальності за кожен злочин, вчинений учасниками такої групи або іншою особою за її завданням, якщо цей злочин був передбачений метою діяльності організованої злочинної групи. 2. Особа, яка вчинила злочин у складі організованої злочинної групи, підлягає кримінальній відповідальності за цей злочин, а також за злочин, передбачений, відповідно, статтею 7.1.4 або статтею 7.2.6 цього Кодексу.
Стаття 7.1.1. Значення термінів, вжитих у цьому Розділі	Видалити статтю в цілому. Розглянути можливість встановлення в новій статті Розділу 7.1 кримінальної відповідальності за координацію злочинної діяльності декількох організованих злочинних груп як спеціальної норми стосовно керівництва організованою злочинною групою і як більш конкретний прояв злочинного впливу, наприклад: Стаття ____. Координація злочинної діяльності організованих злочинних груп Особа, яка вчинила дії, що полягають у:	Стаття 7.1.1. Значення термінів, вжитих у цьому Розділі У цьому Розділі відповідні терміни мають таке значення: 1) координація злочинної діяльності – дії, які полягають у: а) розподілі сфер злочинної діяльності; б) забезпеченні взаємозв'язку між учасниками злочинної діяльності; 2) убезпечення злочинної діяльності

Додатки

	<p>1) розподілі сфер впливу організованих злочинних груп; 2) забезпеченні взаємозв'язку між ними; 3) плануванні спільного вчинення злочинів такими групами; 4) організації зібрання організованих злочинних груп; 5) розпорядженні спільними активами кількох організованих злочинних груп ; 6) розв'язанні конфлікту між організованими злочинними групами з приводу їх злочинної діяльності, – вчинила злочин ___ ступеня.</p>	<p>організованої злочинної групи – протидія: а) загрози виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності учасників такої групи або б) діяльності конкуруючих організованих злочинних груп.</p>
<p>Стаття 7.1.2. Ознака, що знижує тяжкість злочину на три ступеня Ознакою, що знижує на три ступеня тяжкість злочинів, передбачених цим Розділом, є вчинення умисного злочину:...</p>	<p>Стаття ____. Ознака, що знижує тяжкість злочинів, передбачених статтями 7.1.5 та 7.1.9 Ознакою, що знижує на три ступеня тяжкість злочинів, передбачених статтями 7.1.5 та 7.1.9. цього Розділу, є...</p>	<p>Видалена</p>
<p>Стаття 7.1.5. Створення організованої злочинної групи, керування нею, участь у ній або сприяння її діяльності Особа, яка: 1) створила організовану злочинну групу, 2) керувала нею чи її структурною частиною, 3) керувала вчиненням злочину учасниками такої групи, 4) була учасником організованої злочинної групи, 5) сприяла діяльності організованої злочинної групи шляхом фінансування, надання інформації чи матеріальних засобів або б) залучила нового учасника до організованої злочинної групи або до злочину, вчинюваного такою групою, – вчинила злочин 5 ступеня.</p>	<p>Стаття ____. Створення організованої злочинної групи, керування нею, участь у ній або сприяння її діяльності Особа, яка: 1) створила організовану злочинну групу, 2) керувала нею чи її структурною частиною, 3) ~~керувала вчиненням злочину учасниками такої групи;~~ 4) була учасником організованої злочинної групи, 5) сприяла діяльності організованої злочинної групи шляхом фінансування, надання інформації чи матеріальних засобів або б) залучила нового учасника до організованої злочинної групи, – вчинила злочин 5 ступеня.</p>	<p>Стаття 7.1.4. Створення організованої злочинної групи, керування нею, участь у ній або сприяння її діяльності Особа, яка: 1) створила організовану злочинну групу, 2) керувала нею чи її структурною частиною, 3) керувала вчиненням злочину учасниками такої групи, 4) була учасником організованої злочинної групи, 5) сприяла діяльності організованої злочинної групи шляхом фінансування, надання інформації чи матеріальних засобів або б) залучила нового учасника до організованої злочинної групи або</p>

Додаток III

		<p>до злочину, вчинюваного такою групою, – вчинила злочин 5 ступеня.</p>
<p>Стаття 7.1.6. Участь у злочинному зібранні Особа, яка, будучи учасником організованої злочинної групи, взяла участь у зібранні з метою: 1) координації діяльності організованих злочинних груп, 2) розподілу доходів, одержаних ними злочинним шляхом, 3) фінансування, інформаційного чи матеріального забезпечення злочинної діяльності таких груп, 4) забезпечення їхньої злочинної діяльності, – вчинила злочин 5 ступеня.</p>	<p>Стаття ____. Участь у зібранні організованих злочинних груп Особа, яка взяла участь у зібранні організованих злочинних груп з метою: 1) координації їх злочинної діяльності; 2) розподілу доходів, одержаних ними злочинним шляхом; 3) фінансування, інформаційного чи матеріального забезпечення злочинної діяльності таких груп, 4) ~~убезпечення їхньої злочинної діяльності,~~ – вчинила злочин 5 ступеня</p>	<p>Стаття 7.1.5. Участь у злочинному зібранні Особа, яка, будучи учасником організованої злочинної групи, взяла участь у зібранні з метою: 1) представлення організованої злочинної групи чи координації злочинної діяльності, 2) розподілу доходів, одержаних злочинним шляхом, 3) фінансування, інформаційного чи матеріального забезпечення злочинної діяльності або 4) забезпечення злочинної діяльності, – вчинила злочин 5 ступеня.</p>

Наукове видання

НІКІТІН Артем Олексійович

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ЗЛОЧИНИ,
ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ЗЛОЧИННИМ ВПЛИВОМ:
теорія і практика**

Монографія

Відповідальна за випуск *Доценко О. Б.*
Верстка макета *Карташової О. Р.*
Дизайн обкладинки *Висоцької А. О.*

В оформленні обкладинки використовується ілюстрація:
PGMart / Shutterstock.com
Використовується за ліцензією від Shutterstock.com

Підписано до друку 27.06.2025.
Формат 60x90/16. Ум.-друк. арк. 19. Обл.-вид. арк. 13,15.
Гарнітура CharterITC. Наклад 300. Зам. 02/0625.

Видавець і виготовлювач –
ТОВ «ВИДАВНИЦТВО «НОРМА ПРАВА»
03049, Україна, м. Київ, вул. Тополева, буд. 4-8.
E-mail: norma.prava.llc@gmail.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 6846 від 18.07.2019